

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

7787

ԺՈՉԵՖ ԿԱՌՆԻՔ

ՍԿՂԲՈՒՄԸ

ԹԱԴԱՐԱՆ ՏԵՏԵՎՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԱԴԱՐԱՆ Ե ԳԵՂԴԵՐԵՑԵ

Ա. Ա. ԲԱՐՅԱԲԱՆ

Ի ՊԵՏԱ ԱՇԽԱԲԵ ՎԱՐԺԱՐԱՅ

Կ. ՊՈԼԻՍ

Ի ՏԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻ ԼՐԱԳՐԱՅ

— 1873 —

33
Դ-25

33
4-25

291

ԺՕԶԵՖ ԿԱՌՆԻՔ

ՍԿՂԲՈՒՆՔ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵ՛ՊՈՒԹԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ Ի ԳԱՂԱՅԿԱՆԵ

Կ. Ա. ԽԵԹԵԼԱԵՎԸ

Ի ԳԵՏԱ ԱԶԳԱՅԻՆ Վ. Ա. Բ. Ա. ՐԱ. Ն. Ա. Յ.

Կ. ՊՈԼԻԱ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԼՐԱ. ԳՐՈՑ

— 1873 —

17942-ԱՀ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՖԵՋՈՒ

ԳՐԱԴԱԳԹԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

1846
47 1200+

ՅԱՐԱՋԱԿԱՆ ԹԱՐԴՄԱՆՉՐՅԱ

Քաղաքական ՑՆԱԿՆԱԾԹԻՒՆՆ իբրև
մարդոց նիւթեական յառաջադիմութեան
և բարգաւաճանապ օրէնքներն ուսուցա-
նող գիտութիւն՝ մարդկային անհրաժեշտ
ուսանելեաց մին ճանչցուած է իբրաւամբ
ամեն քաղաքակրթեալ ազգերէ : Զկայ
դպրոց մը , չկայ ժողովրդական դասարան
մ' Եւրոպից մէջ ուր այս կենցազօդուտ գի-
տութեան ուսումը խնամով չաւանդուի :

Մեր Ազգին մէջ ինչպէս ամեն դիտու-
թեանց, նոյնացս և տնտեսականին ճաշա-
կը խիստ քիչ անձանց ընդել է, և այն ան-
ձինք ալ Եւրոպական լեզուաց հմուտ եւ
զողներուն մէջ միայն կրնան դտնուիլ : Իսկ
ազգային վարժարաններն ու ժողովրդու-
թինչեւ կմա զուրկ մնացած են այս ամե-
նակարեւոր գիտութեան ուսումչն , առ
ի չգոյէ դասազրոց :

Այս աններելլ պակասը լեցնելու գոր-
ծը մեր ստանձնեցինք 'ի խնդրոյ քանի
մ' ուսումնասէր ազգայնոց , և ձեռք զար-
կինք անցեալ տարի մասն մասն թարգ-
մանելով Մասիսի մէջ հրատարակել մե-
ժանուն Պ. Ժօղէֆ կարնիէ Գաղղիացի
ՑՆԱԿՆԱԾԹԻՒՆՆ Սկզբունքի ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՑՈՒԹԵԱՆ անուն համառօտ բայց
կատարեալ գործը որ Եւրոպից վարժա-
րանաց մեծ մասէն իբրև դասազիրք ըն-
դունուած է իւր յատակ ոճոյն և դեղեցիկ
կարգ աւորութեան համար , որով Տնտե-
սուկան գիտութեան կարեար գիտելիք
ներն ամբողջապէս կրցած է աւանդել իւր
համառօտութեան մէջ :

Գալով մեր թարգ մանութեան , յայտ-
նի է Ազգիս պատուարժան ուսումնակա-
նաց՝ թէ գիտութեանց և արակեսից վե-
րաբերեալ զրոց թարգ մանութիւնն որ-
չափ տաժանելի գ ժուարութիւններով շըր-
ջապատեալ է , զ մասւորասիս ուսումնա-
կան և արուեստական բառից մեր մէջ
պակսերուն , կամ աւելի ճշգր. խօսելով ,
օտար լեզուաց մէջ ընդունուած ու գոր-
ծածուած բառերուն համապատասխանոյ
հայերէն՝ բառեր որոշուած ու գործած-
ուած շինելուն պատճառաւ : որով թարգ-
մանիչը կը հարկադրի ինքնին հայերէն բա-
ռեր յարմարցնել , և երբեմն ալ բար-
գութեամբ նոր բառեր կազմել : Այս
հարկին մէջ գտնուած եմք մեր ալ սոյն
թարգ մանութեան մէջ , և կը խորուպա-
նիմք որ մեր յարմարցուցած կամ կազ-
մած բառերուն ամենուն մեք ալ հաւանած
չէմք . այս պատճառաւ Ազգիս ուսումնա-

կանաց դատաստանին յանձնելով , կը խընդու-
րեմք որ եթէ մեր յատկացուցած բառե-
րէն ամանը անյարբար թուին իրենց և
գաղղիերէն բառերուն իմաստն աւելի լու-
արտայացող յարմարագոյն Հայերէն բա-
ռեր գտնեն , մեզ ծանուցանելու համբին
իրենց գիտողութեամբքն հանդերձ , վըս-
տահ լինելով որ չնորդակարգութեամբ կը ն-
դունիմք և նկատողութեան կառնումք
երկրորդ . տպագրութեան մէջ :

Թարգ մանութեան մէջ ալ զիւրսհաս-
կանակի պարզութեան ուշ գնելով առա-
ւել հեղինակին մտացն հետեւած ենք քան
շարագրածոյն , մասնաւանդ . այն պարագա-
յից մէջ ուր բառական թարգ մանութեամբ
հեղինակին միտքը չէր կրնար ճշդիւ հաս-
կրցուիլ :

Ի վերջոյ , մեր ալ՝ պատուարժան հե-
ղինակին օրինակին գետեւելով , մեծանուն
ֆրանքին փիլիսոփային տնտեսական և
միանդ ամոյն բարոյական գեղեցիկ խրատ-
ներէն մի քանին և մտանաւորապէս «Ամ-
քարտոփ Հորստութեան ճանքան» թարգ-
մանեցինք և ոցն գործին վերջը դրինք ,
վստահ լինելով , որ ախորժանօք կը կար-
գացուին իբրև . օդտուէտ և միանդ ամոյն
դուարձալի տնտեսական առածներ :

ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՏԻՄՈԽՈՎԻ ՃԱԿԱԿԱՐՔ ՃԱԿԱԿԱՐՔ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ

ՄԾՅԵ

ՆՈԽԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ԳԼՈՒԽ Ա:

ԻՆՉ է ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ են լնիերական գիտութիւնն. — Բարցոյեկան է Քաղաքական գիտութիւնն, Քաղաքական Տնտեսութիւնն, Լնիերական Տնտեսութիւնն, Արտաստորական Տնտեսութիւնն. — Հայոց ազգական անհնարինութիւնն.

Մարդկային ընկերութեան բնադիտութիւնը, նորա քաղաքակրթական կաղմութիւնը, պիտոյքը, զանոնք իրաց բռնութեան համաձայն յաղեցնելու միջոցնե-

րը, սոքա են Քաղաքական Տնտեսութիւնը
կազմով տարեցը :

Քաղաքական տնտեսութիւն, բարոյ-
յագիսութիւն, Օրէնսդիրութիւն, Իրա-
ւագիտութիւն Պատմութիւն, Փիլիսոփա-
յութիւն, և այլն, մէկ մէկ բարոյական և
Քաղաքական գիտութիւն են, կամ Ընկե-
րուկան գիտութեան բովանդակութիւնը
կազմով Ընկերական գիտութիւնը :

Գիտութիւն կը կոչուի Ընդհանրապէ, ո
կարգ մը գիտելեաց բովանդակութիւնը :
Բարոյական գիտութիւնը կը կոչուին այն
գիտելիքները՝ որք մարդոյն բարոյական
եւ մասւորական քնութեանը կը վերաբե-
րին : Բարոյական եւ Քաղաքական գիտու-
թիւնը կը կոչուին այն գիտելիքները՝ որք
մարդոց ֆիզիքական եւ բարոյական բո-
նութեան և Ընդհանուր Ընկերակայութեան
ոյլ և այլ միջոցներուն (Պետութիւնք, Աղջք,
Գաւառք, Նահանգք և այլն) կը վերաբե-
րին, զորս կազմոծ են իրենց առաջովու-
թիւնն երաշխառորելու, մէջերնին Արդա-
րութիւնը գործադրելու, հանրական ոյլ
և այլ օգուտներ ձեռք բերելու և իրենց
ընչից և աշխատութեան արդեանց վայել-
քըն աստահովելու համար :

Քաղաքական Տնտեսութիւնը, զոր ո-
մանք Ընկերական կամ Արուեստական Տըն-

ակառութիւն կանուանեն, և զոր մեքապար-
զարար Տնտեսութիւն անուանել կառա-
ջարկենք, այս ամեն գիտութեանց մէջ այն
գիտութիւնն է, որ աշխատող ընկերու-
թեան բնագիտութեանը, կազմութեանը
կամ տնտեսութեանը, մարդոց պիտոյիցը,
զանոնք յագեցնելու ընդհանուր միջոցնե-
րուն, աշխատութեան կարգին մէջ ընկե-
րական մարմարն ցաւոցը և այն ցաւոց
պատճառներուն ու դեղերուն վրայ կ'ըգ-
րադի :

Այն ամեն բան՝ որ մարդոց պիտոյը
կը ցնեն, Հարստութիւն կը կազմեն: Այս
պատճառաւ Քաղաքական տնտեսութիւնն
Հարստութեան գիտութիւն կոչուեցաւ:
կամ մանաւանդ գիտութիւն, որոյ նրապա-
տօնին է ճշգիտ սահմանել թէ Հարստու-
թիւնն ինչպէս կը դոյանոյ և բանաւորա-
ութէս պէտք է գոյանայ, արգարապիչ սրաշ-
խութ յօդուտ անհատից, ինչպիսն ենեւ յօ-
դուտ բովանդակ ընկերութեան — Գաղա-
փար մը՝ որ կրնայ նաեւ բացարարութիւնը
թէ Քաղաքական տնտեսութեան պաշ-
տօնն է մարդկային շահուց ընական եւ
աշնակառոր օրէնքները ցուցնել:

ԳԼՈՒԽ Բ

ՄԱՐԴԵ ՖԻԶԻՔԱԿԱՆ ՄՅԱԼՈՐԱԿԱՆ ԵՒ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐՈՒՄ ՈՒՆԻ

Մարդը բազում պիտոյք ունի, որք իր
արգիւնաբեր կարողաթիւնները կը դրբ-
դեն և աշխատութեան կը մզեն, որով
կարող կը լինի այն պիտոյքն յադեցնել:

Իր բնութեան գօրութենէն զգ ացած
առաջին պիտոյքն են՝ Սնունդ, բնակու-
թիւն, Հանդերձ:

Եթէ այս պիտոյքը մինչեւ աստիճան
մը չլուին, մարդը կը մեռնի անօթութե-
նէ ցուրտէ կամ հիւանդութենէ:

Քանի որ Քաղաքակրթութիւնը կը
զարգանայ, մարդն իր այս առաջին պի-
տոյքը լաւագայն կերպիւ յադեցնելու հարկ
կ'զգաց, նոյնահետ ուրիշ բազմոթիւ պիտոյք
աւ գոհացնելու հարին ևս քան զեւս կը դ-

գոյց:

Պիտոյք Արտհովութեան:

— Սարքութեան:

Առողջութեան:

Տեղափոխութեան:

Բարյականութեան:

Կրթութեան:

Կարծեաց ծաւալման:

- Գթութեան:
- Վեհանձնութեան:
- Զքոսանաց:
- Գեղեցին և բարւոյն զգաց-
ան:

Մարմնոյ մոտաց և սրտի այս ամեն պի-
տոյքը Քաղաքակրթութեան հետ կաւել-
նան:

Այս յառաջիմութիւնը հետևանք
է աշխատութեան աւելնալուն, ունակու-
թեան գօրանալուն և մարդոյն սրտին մէջ
սրատուց զգ այցման անելուն ու ամրանա-
լուն: Անգվածի գործառոքութիւնը որ լաւագոյն
աշխատողներէն մին է, Նարօլիցի Լած-
ծարօնին հարիւրագատիկ աւելի կ'ապա-
ռէ: (Կուտէ կը խաչ կը հագնի և այլն):
Ունակութիւններկրորդ ընութիւն է, ուս-
տի երբոր պիտոյք մը յագենայց ուրիշ բազ-
մանքներ, ուրիշ ակորդակներ, ուրիշ պի-
տոյքներ վրաց կուգան, այն առաջին յա-
գեցումն ծնանելով: Բնակարան և հա-
գուստ դտնելին ետև, բնակարանը գար-
դարել եւ իր անձը պմնել կուզէ: Մարմ-
նոյ Փիզիքական պիտոյքը յագեցնելուն եւ
տես, արհեստք գիտութիւնք և ուսմունք
անսահման դաշա մի կը բանան իր և ըն-
տանեացը բազմանքներուն:

Ուրեմն Պիտոյքները սահմանալոր եւ հա-

տատուն քտնակութիւն մի չեն, այլ էաւ
սկս յառաջիմական են և անսահման :
Ազգաց ընաւորութեանցն ու սովորու-
թեանց հետ կը զանազանին և անհատից
հառակին, ճաշակացն և կրից հետ ալ կը
փոխակին :

Սպասման վրայ խօսած ժամանակներս
պիտի ցուցնենք թէ Պիտոյքն յադեցնելու
անհմաններն ի՞նչ են, և թէ ի՞նչ առաջնոր-
դութեան հետեւելով կրնան որոշուիլ :

ԳԼՈՒԽ Գ.

Եմ ու Եմ Պիտօթքը կը ՅԱԳԵԾ ու
ՀԱՐՄՈՒԹԵԱՄՑ ԶՈՐ ԿԱՄ ՈՒԳԱԱ-
ՊԵՍ ԻՆՔ ԿՈՐՏՍԱԳՔԵՍ ԿԱՄ ՍՆՈՒՊ-
ՂԱՊԵՍ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԶԵՐՔ ԿԸ ԲԵԲԵ :

Հաբուրուն լիւն . — Օդուակարուն լիւն . —
Ժեժեւ . — Այս եւ այլ դաս + հաբուրուն լիւն . —
Սեփական ուն լիւն . — Անհարուկուն եւ ընկե-
րան լիւն շահ . — Փոխանակուն լիւն . — Դահուսուն
եւ գնուսան . — Գլուխ եւ գիւն :

Մարդն՝ իր բնութեան յարակից և քա-
ղաքակրթութեամբ ալ իր վրայ ծնած Պի-
տոյքը յադեցնելու կը ծառայեցնէ.

1. Այն անթիւն և զանազան իրերը կամ
նիւթերը զրոյ բնութիւնն իր արամատղը-
րութեան ներքեւ դրած է, և զրոյ հաջոր
ձեւի կրնայ վերածել .

2. Այն ծառայութիւնները վերը ուրիշ
մարդիկ կրնան իրեն հստուցանել փոխա-
րէն իր ծառայութեանց այսինքն այն Աշ-
խատութիւնը՝ զրո ուրիշ մարդիկ իրեն հա-
մար կընեն՝ վոխարին համեմատաչափ օդ-
տաշնչութեանց իրենց Փիղիքտիւն մաս-
ւորական և բարոյակրն կարողութիւնները
դործածելով :

Հաբուրուն լիւն . — Օդուակարուն լիւն . — Այժմէ :

Մարդոյն Փիղիքական մտաւորական
և բարոյական Պիտոյքն յադեցնելու յատ-
կութիւն ունեցող իրաց բովանդակութիւնը
(Արդիւնք, Աշխատութիւն, կամ Շատա-
յութիւն) Հարսաւութիւն կը կազմեն, ի՞նչ
քանակութեամբ և լինին : Մի բեւեռը հա-
րսաւութիւն է . մի զրիւ ցորենը հարսաւու-
թիւն է . վարդապետին տուած դասը հա-
րսաւութիւն է , ինչպէս նորա արտադրած
կատարելութիւնը . դործաւորին ճարտա-
րութիւնն և նորա աշխատութիւնը հարը-
սաւութիւն են . մի արամ ուկին հարսաւու-
թիւն է :

Ուրեմն Քաղաքական տնտեսութեան
ոչ չարսաւութիւն բառին խմասար՝ հա-

սարսակ լեզուի մէջ իմացուածէն աւելի ընդարձակէ է, որովհետեւ հաստրակ լեզուի մէջ չարսառութիւն ըսելով ընչից շատութիւն կը հասկցուի :

Երերք մեր սիրտոյից յագեցիան յարմար ընդող նրակութեանց բովանդակութիւնըն Օդտակարութիւնն կը կոչուի :

Այս Օդտակարութիւնը — կամ բընական է, կամ մարդոց ձեռքը Արտադրեալ:

Օդտակարութիւնը կընայ Զրի լինել եթէ մի միայն բնութենէն արօւածինի, եթէ Օդտակարութիւն ունեցող իրերը սեփականելի չեն, — կամ եթէ՝ սեպհանելի լինելով ամենուն արամադրութեան ներքեւ եան որովհետեւ առանց աշխատութեան իր արամադրութեան ներքեւ եղած բան մի ձեռք բերելու համար ամենափոքր զոհողութիւն մանգամ ոչ ոք կը հաճի ընել: Այս կարգէն է օդը, զոր ամեն մարդ ուզածին չափ կը չնչի:

Օդտակարութիւնը ձրի չէ, եթէ մարդիային ջանիւք և աշխատութեամբ արտադրեալ լինելով, սեփականելի և սահմանաւոր քանակութեամբ բաներու մէջ գտնուի: — Այս պարագայիս մէջ՝ արտադրողին սեփականութիւնն է, նորա առանձնաշնորհութիւնն է, զոր ուրիշ մարդոց հետ առութեանութեան նիւթ կընայ ընել:

Երրոր իրաց Օդտակարութիւնը ձրի չէ, և կընայ սեփականելի լինելու ուրիշ տնտեսական հանգամանք մ'ալ կ'ստանայի որով այն իրն ունեցողը կընայ անով ուրիշ համեմատաչափ օդտակարութիւն մի ձեռք՝ բերել: Այս տնտեսամիան հանգամանքը իրաց այս կարողութիւնը, Արժէք կը կոչուի:

Ուրեմն Արժէքն երկու հանգամանք ունի: Օդտակարութիւն և Փոխանակելութիւն այսինքն սփոսոյի մի ծառացելու յատկութիւն — և փոխանակելի լինելու յատկութիւն:

Այս և այլ դաստիարակութեան .

Հարստութիւն ըսելով կիմացոփի այն ամեն աենակ բան, որ թէ՝ Օդտակարութիւն և թէ՝ Արժէք ունի:

Արդ, Հարստութեանց մէջ կընան գանազանիլ:

Նիւթական Հարստութիւնը.

Անիւթական Հարստութիւնը.

Բնական Հարստութիւնը.

Մարդոցի արտադրեալ Հարստութիւնը.

Բնական և միանգամանց արտադրեալ Հարստութիւնը:

Նիւթական հարստութիւնը իրաց մէջ կը կենան, ինչպէս ևն հոգերը, նաւարք, բընակարանք, հագուստք և այլք:

Աննիւթեական հարստութիւնք մարդոց անձին մէջ կը կենան . ինչպէս են փիգիքական, մատառական և բարյատիկան ամեն տեսակ կարողութիւնք և լաւ հանդամանք .—մարդոց իրարու մատուցած ամեն տեսակ ծառայութիւնք, —ստացած տառանդք, —դառձ յաճախորդք, —ըրած աշխատութիւնք :

Բնական չարստութիւնք Աքարչէն կը արուին մարդկային ազգին, կազմ և պատրաստ, ինչպէս են օդը ըստը շողիին զօրութիւնը ելեքտրոսկանութիւնն և բնութեան այլ ամեն զօրութիւնք և գործակատարք, ինչպէս են արդասաբեր հողերու բուսուցական զօրութիւնն և մետաղային հարստութիւնն (*մշակելի հողեր, մարդագետինք, հանք լիճք, առողք*). այսպիս են նաև այլ իմն կարգի մէջ՝ մարդոցն մտաւորական և ֆիզիքական կարողութիւններն :

Այս բնական հարստութեանց մէջն ու մանք՝ բնութենին առաստաղին արուած, անսեփականնելի և անստորեւառելի վնելով, հասարակաց են և ծրի, ինչպէս օդը . ուժանք ալ սեփականնելի վնելով, հասարակաց և ծրի չեն: Ունեցողներն առանց վոխարինութեան ուրիշի չեն տար նոցասեփականութիւնը կամ գործածութիւնը . ինչպէս են մարդոցն ֆիզիքական և

մտաւորական կարողութիւնները, հողերը:

Արտադրեալ* չարստութիւնք մարդոցմէ ձեռք կը թերուին այնպիսի միջուներով՝ որք ձրի չեն, որք ջանք, աշխատութիւն, նեղութիւն և զոհողութիւն կը պահանջեն. այս կարգէն են նպարք, հանդերձք, բնակարանք, հողի վրայ և զած բարձրմանք, սերմանիք, նախնական նիւթք, ամեն տեսակ արդիւնք, ինչպէս նաև տաղանդք և ամեն տեսակ ծառայութիւնք:

Ասոնք վայելելու համար՝ ովէտք է կամ հաստել**, կամ ուրիշ ընչից հետ փոխանկութեամբ ստանալ:

Կամ չարստութիւնք, որք միանդամայն բնական են և արաւեստական:

Աշակելի հողերն և որ և է բերք կամ արդիւնք ստուզ երկիրներ՝ Բնական հարստութեան և Արուեստական կամ Ընկերական հարստութեան կրկին յասկութիւնն ունին: Բնական հարստութիւնն են իրենց բնական արդաւանդութեամբ, իրենց Փիզիքական հանդամանքով դիրքով և ներկայացմամբ: Արուեստական կամ

* Արուեստական կամ Ընկերական աղկըսութիւնների:

** Գալլ. Gréer + + + ստեղծել կամ հաստել:

Յնկերական են այն բարու որմամբք որ ի-
րենց տրուեցան՝ ստացողաց աշխատու-
թեամբն ու արուեստովն։ Իբրև Յնկերա-
կան հարստութիւն՝ ձրի չեն. իբրև Բնա-
կան հարստութիւն ալ ձրի չեն այն եր-
կիրներուն մէջ՝ որք ամբողջապէս զրաւ-
եալ են, և ուր Հոգերը՝ մանաւանդ լաւ
հոգերն՝ օգոս և լըւսոց պէս ամենուն տր-
բամաղբութեան ներքիւ չեն։

Վասն զի , անոնց մշակութիւնն ապա-
հավելու համար , պէտք եղաւ անոնց վա-
յելումն յատկացնել այն ընտանեաց մի-
սցն՝ որք օրինաւորապէս ստացած են զա-
նոնք , կամ առաջին անդամ մշակողաց
կողմէն աղաւ կամքով իրենց անցած ,
կամ անոնց փոխարէն ուրիշ հաւասարա-
չափ արքէներ տալով ստացած :

Մոաց և մարմնոյ բնական կարողութիւնք ալ նոյն յատկութիւնն ունեն տրնտեսական նկատմամբ ։ Ամանորամայն ըրնատկան են և ջանքով ու աշխատութեամբ ստացուած, ուստի և ասանց արագադրած ծառայութիւնքն ալ ձրի չեն ։

Թէ՛ Արտադրեալ և թէ՛ բնական հա-

բըստութեանց յատկարքար օտացումն ու
վայելքը Սեփականութեան իրաւունքը կը
սահմանէ , զոր մարդկային ընկերութիւնը
ճանչած ու երաշխառորած է : Այս իրա-
ւունքն այնչափ բարեզ կերպարարի ու
կապահովի , ո՞րչափ Քաղաքակրթութիւնն
յառաջնայ . և Քաղուքակրթութիւնն ալ
այնչափ առաւել յառաջնայած կը վիճի ,
ո՞րչափ առաւել յարգուի սեպհականու-
թիւնը : Քաղաքակրթութիւնն և սեփակա-
նութիւնն հօմանի են :

Սեահականութեան այս իրաւունքն՝ ընկերական չէնքին դմբեթին փականքն* է, Տնտեսական գիտութեան յառաջ կոչած և ապացուցած հիմնական սկզբանց մինչ է, իր աղքիւրն Առանձնական կամ Անհատական Շահուն մէջ է. այսինքն այն բնագդ-ման մէջ՝ որ անհատին և ընտանեաց պահպանութեանը կը նախադադահէ, և Արդարութեամբ կամ ուրիշ շահն յարդելու վեցքամբ անվթար պահուելով, մարդկային սպագիւր ամառական շարժիչն է, և իր բազմասպատիւթեամբ Ընկերական Շահը կը կազմէ :

* Գալքելին կատարը վակող վերջին
Քարը :

Անտեղականութեան գաղափորն՝ աշխատող մարդոյն՝ այսինքն իր բնութեան յարակից Գիտոցը յագեցնելու յատուկ եղող բաներն արտադրելու համար իր կարողութիւնները գործածով մարդոյն՝ հաստած Հարաստութեան գաղափարին կապուած է, զրո Արարիչը չուզեց սուատապէս սփռել օդոց և լուսոց պէս, և շատ տեղեր ալ ջըրոց ուն :

Եմանասպէս փոխանակութեան գաղափարն անդաժանելի է Աշխատութեան Սեփականութեան և Հարստութեան գաղափարէն. վասն զի մարդոյն կարողութիւնքն և հետեւաբար զօրութիւնը սահմանաւոր իրնելով, չգիտեր և չկրնար իր ամսն պիտոց քըն ինք հաստել: Բայց այս անդաւականութեան փոփառէն Արարիչն անոր այնպիսի բնազդում մի տուած է, զոր ուրիշ ամեն կենդանի էակներէ զլացած կը թուի. մարդը սեփականատէր ստեղծած ժամանակ՝ փոխանակութեան ճանբան ցոյց տուած է նմա, որպէս զի ուրիշ մարդոց արտադրած Արդիւնքը Աշխատութիւնը կամ Շառայութիւնքը կարենայ ձեռք քերել:

Այսպէս մարդ կրնայ բնական և հաստարակաց եղող հարստութիւններէն դուրս այլ եւ այլ Հարստութիւնք ձեռք քերել երկու եղանակաւ .

Կամ ուղղափէս ինք կը հաստէ զանոնք այլ և այլ արուեստական միջոցներով .

Կամ իր հաստած արդիւնքը կամ ինչքն այլոց տալով և անոնց հաստած կամ ունեցածն անոնցմէ ստանալով կը հայթայթէ:

Արդիւնք կամ Արտադրութիւնք ձեռք բերելու այս Անուղղակի եղանակը, որ Փոխանակութիւն կը կոչուի, երկու գործողութիւն կը պարունակէ. Վաճառում և Գնում:

Կոչկակադը խոյրարին զոյդ մի կռչիկ տալով և խոյր մառնով Փոխանակութիւն կընէ անոր հետ. կամ իր կռչիներու խոյրարին կը վաճառէ և փոխարէն խոյր մի կը զնէ. փոխադարձուար խոյրարան ալ իր խոյրը կը վաճառէ և զոյդ մի կոչիկ կը զնէ: Սակայն այս ուղղակի փոխանակութիւնն ընկերութեանց ոգայութեան ժամանակը կը գործածուի, կը վայրենի ժողովրդոց մէջ կամ ալքասու ու կզզիացեալ տեղեր: Քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ հազիւ երթէք կը պատահի, և շատ առիթներու մէջ անհրաժարին ալ է: Օրինակի համար զրավաճուա՞ր՝ որ գիրքէ զատ ուրիշբան չունի, չը կրնար միշտ իր հացադործը, կոչկակարը և այս գրոց հատորներով մարել Ենթադրելով որ երբեմն ուղեն այս ուղղակի փո-

Խանակութիւնն ընել, շատ չանցած՝ գրքի
սիմոքնին կը լցուի, և ալ չեն ուզեր:

Երջանկարար, մարդկային ընկերութեան մէջ երկու վաճառք կան, որք իրենց յատուկ հանդամանքովն ընդհանրապէս կրնչունուին, և դորս գիրք գնողները գրավաճախին կուտան, նա ալ կրնայ իրեն կոչիկ խոյր և այլն վաճառողաց տալ: Ասկէց կը հետեւի որ փոխանակութիւնն որիշ միջնորդ փոխանակութեան մի կը կարօտի:

Այս վաճառքներն որ երկար ժամանակէ ի վեր այս միջնորդի կամ Կրամոց գերը կը խաղան քաղաքակիրթ ազգաց մէջ, Ուկին ու Արծաթն են, և ասոր պատճառներն յետոյ պիտի բազարութիւն:

Օրինակ ցոյց տրուած դէպքին մէջ՝
զրավաճառն իր հատորները ոսկի կամ ար-
ծաթ դրամոց հետ կը վոխանակէ, եւ այն
դրամներով ուրիշ հատորներ կամ իրեն
պէտք եղած նիստեր եւ ծառայութիւններ
կը գնէ:

Բերքի մի կոմ ծառայութեան՝ դրա-
մոյ հետ փոխանակութեամբ՝ վաճառումը
կը սահմանովի. և դրամին ալ ուրիշ նիւ-
թոց կամ ծառայութեանց հետ փոխանա-
կութեամբ՝ զնումը կը սահմանովի:

իսկ որ և է բանի մի արժեքը, ուկւց

կամ արծաթի արծէքով՝ սյսինքն դրամոց
քանակութեամբ որոշուելով՝ կամ նշանա-
կուելով՝ գինը կը սահմանուի:

ՄԵՍԻ Բ.

ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՐԴԱՆ ԻՆՉՊԵՍ ՈՒՂՂԱԿԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ
ԹԻՒՆ ԿԱՐՏԱՐԻՔ ԽՐԱՅԻՇՏՈՎ,

ԳԼՈՒԽ Դ.

Ի՞նչեւ կը կառարէ Արդարութեանն (1) . — Ա. յէ
և այլ արսուեսուր կամ եղանակի Արդարութեան . — Աննէւ նաև Արդէւն (2) . — Գործէ +
Արդարութեան . — Գեր ճարդոք . — Վախ + Ար-
դարութեան եւ յառաջդրութեան արսուես-
տից :

Ի՞նչեւ կը կառարէ Արդարութեանն .

Հարստութիւնը՝ այսինքն մարդոց պիտոյ-
քը յագեցնող իրաց բովանդակութիւնն ար-
տադրելն՝ Օդտակարութիւնն և Արժէք (3)՝
հաստելէ՝ Արդեանց, Աշխատութեան կամ
Ծառայութեանց ձեւով : Այս անուններն
այլ և այլ նկատմամբ հոմանիշ (4) են :

1 Գաղթ. Production :

2 Գաղթ. Produits :

3 Արժէք ասելն Օդտակարութիւն առելէ :

4 Օդտակարութիւնը կամ Արժէք ալ ա-
սին յոդնակի ճայնիւ, իբրեւ հոմանիշ Արդ-
քանց և Ծառայութեանց :

Ուղղակի Արտադրութիւնը կը կառա-
րի՝ Օդտակարութիւն չունեցած իրաց կամ
մարդոց Օդտակարութիւն տալով, կամ նո-
յա արդէն ունեցած թգտակարութիւնն
ուելցնելով:

Ասառած միայն կրցաւ Նիւթն ստեղ-
ծէլ : Տարրագիտութիւնը (Շիմի) կուսուցա-
նէ մեզ թէ մարդն անկարող է թէ նիւթն
ստեղծելու և թէ՝ նորա մի ամենափոքր մաս-
նիվըն ոչնչացնելու : Ուստի մեր գործա-
ծած Արտադրել, Հաստել, կամ Արտադ-
րութիւն բառերն այս սեղմեալ իմաստով
պէտք է համանալ :

Արտադրութեան միջոցներուն բովան-
դակութիւնը, որոց օգնութեամբ Ար-
դիւնք և Ծառայութիւնք ձեռք կը բեր-
էին, Արտեստ կամ Ճարտարութիւն կը
կոչուի :

Մարդկային Արուեստը կամ Ճարտարու-
թիւնը գործածելու սատարող տարագնե-
րըն անթիւ են, բայց հիմնապէս իրարութիւն
նմանին, որովհետեւ ամեն տեղ և միշտ
մարդիկ չլրնարով նիւթն ստեղծել, իրենց
գործողութիւնը կը լինի միայն՝ նիւթոյն
հիւլները կամ մասնիկներն անջատել կամ
մատեցնել բարագրել կամ լուծել, այ-
սինքն ձեւափոխել . . . կամ մէկ տեղէն միւ-
շը փոխադրել :

Երկրագործը սերմանիք և, պարարտութիւն կառնու , արտին մէջ կը դնէ , և գիտութեան ու փորձառութեան ուսուցածինչ ինչ գործողութիւններէ ետև՝ կը գըտնէ որ հողին և պարարտութեան պարունակած սկզբնատարերքն՝ օդոյն մաստակարած սկզբնատարերց հետ միանալով բուսոյ , խարի և դաշտուոյ կը փոխուին Յետոյ , ուրիշ գործիքի մի (ոչխար) օժանդակութեամբ՝ նոյն երկրագործն իւր խոտը կազմուլ մասնիկները բուրդի կը փոխարիէ :

Տարագագործն այն բուրդը կը գնէ երկրագործէն . կը մաքրէ , կը գվէ , կը մանէ և կոտու մի կը շնէ , որ ներկուելէ , տոփւելէ և յարդարուելէ ետև՝ զգեստ կը լինի մեջ :

Սայլրոդը կամ նաւագետը՝ այն բուրդին կամ կոտուին՝ և կամ զանոնք ներկող լեղակին փախադրութեան գործողութիւնը կը կատարէ , որով այն նիսթերը տարագագործին քոյ կը հասցնէ , և զանոնք գործածելու կարող կընէ զայն:

Վաճառականը զանոնք այլ և այլ կողմերէ կը հաւաքէ , սաբառողաց (գնող և հաղող) մօտ կը տանի , և քանի մի մանըր մոռնըր կարդադրութիւն կամ յարդարանք տալով նոցա , որպէս զի լու ևս

յարմարին սպառողաց պիտոյքին , խառն գործողութիւն մի կը կատարէ , որ երկու առաջին գործողութեանց ալ կը մասնակցի:

Այս գործողութեանց իւրաքանչիւրէն ետև բուրդին Օդտակարութիւնն ու Արծիքն աւելցաւ :

Այս գործողութիւնք նմանութիւն մ'ունին իրենց մէջ : Երբոր ներկարարն իւր կարասներուն մէջ ջուրը պազեւզն ու լեզարն և ուրիշ նախնական նիսթերն իրար կը խսանէ կը բազագրէ , միթէ երկրագործին նման արուեստ մի գործած չինիք , որ իւր արուեստին կամոնաց համեմատ ջուրը , պարարտութիւնն , և հողին ու օդոյն մաստակարած հիսթերն իրարու հետ կը զուգորդէ : Ներկարարն իւր բազագրաթիւնքը միան մի ներմութեամբ կը նըսպատառիք . երկրագործը՝ հողին աճեցական գորութենէն օգուտ կը քաղէ . փոխադրիչը՝ կենդանեաց կենական ու գը կամ անկենդան շարժիչներու մեքենական զօրութիւնը կը ծառայեցնէ . ներկարարն իւր կոտուն իւր կատարացին կառանգէ , ինչպէս երկրագործն ալ իւր սերմունքն իւր արտին կաւանդէ :

Նմանութիւնն հոս չվերջանար : Կայն երկրագործը , նոյն տարագագործը , նոյն փասադրիչը , իրենց արուեստին նիսթերով

արդինկըները կը փոխակերպեն ու կը յօրինեն հիմնապէս նմանօրինակ գործողութեամբք, ինչովէս բրուտն զկաւը կը ձեւակերպէ: Կմանապէս երբոր գաստիարակն իւր աշակերտին վրայ կայմատի, նուրա վրայ եղած փոխակերպութիւնն ալ վերցիշեալ փոխիսութեանց կը նմանի: Այս ալ արտադրութիւն մ'է, որ կարին, կը տուշին, բուրդին և բայսերուն տրուած ձեւին կը նմանի: Բժիշկը, քահանայն, ճարտարախօսը, նկարիչն ալ նմանօրինակ փոխութիւններ կը դորձէն մարդոց առողջութեան, բարուց, մոռաց, ճաշակին և համապատասխաց:

Մարդոյն վրայ կստարուած այս արդինաբեր գործողութիւնը՝ կրնակը նաեւ իրը նիւթոյ վրայ գործող արհեստաւորի մաշխատութեան և ճգանց բոլորովին նըմանօրինակ նկատել կամ իբր մասուցուած ծառայութիւն, որ ուրիշ որ և է աշխատաւորի ծառայութեան պէս կը փոխանակի և կը վճարի:

Կատելի է սակայն թէ այս կարգի արտադրուց միջն ոմանք այնպիսի արդիւնք կարտադրեն, որոց միջ օգտակարութիւնն ու Արժէքը նիւթեական իրաց վերայ կը հաստատուին, այսպէս են նկարիչք, փորագրիչք, քանդակագործք, մասենաւ-

գիրք ևայլք, որք նկարներ, պատկերներ, արձաններ, գիրքեր կարտադրեն, եւ սոքա ալ նիւթեական և չշափելի իրեր են:

Ա. Հ. Եւ այլ արուեստն կամ եղանակի
Արտադրութեան

Նախընթաց բացատրութենէն կը տեսնուի, որ ըստ հիման մէկ Արուեստ կամ Ճարտարութիւն կայ, բայց տնտեսական երեւոյթները լաւ եւս հասկնալու և դառելու համար՝ մարդկացին աշխատութիւնները կրնան քանի մի դասի բաժնուիլ և որոշիլ.

1. Արտադրութեան Ճարտարութիւն, որով կիմացւի հանքահանութիւն, անտօտագործութիւն, ծովերու գետերու և լճերու մէջ որսորդութիւն, և ընդհանրապէս ամեն աշխատութիւնը՝ որ երկրին բան մի դուրս հանելու կը ծառայեն:

2. Հաշակութեան Ճարտարութիւն, որով կիմացւի դաշտաց մշակութիւն, պաճարաբուծութիւն, և արմուեաց՝ ուստացնանկելի նիւթոց՝ մսոյ և այլն արտադրութիւն:

3. Տարածակութեան Ճարտարութիւն, որով կիմացուի այն աշխատութեանց բովանդակութիւնը, որոց օգնութեամբ նախնական նիւթերն արուեստից և ձեռագիտութեանց միջոցաւ մարդոց պիտոյքն յագեցնելու կա-

ըող արտադրութեանց կը փոխակերպին :
4. Փախադրաբան Ճարդարսին, որով կիմաց-
ւին ամեն փոխադրական աշխատութիւնք,
որք արտադրութիւնները տեղէ տեղ փո-
խադրելով՝ նոր արձէք մի կուտան նոցա :

5. Արեւադրաբան Ճարդարսին, որով կիմաց-
ւին ամեն տեսակ վաճառականաց աշխա-
տութիւնք, որք փոխանակելու գնելու և
վաճառելու գործողութիւնն իրենց սովո-
րական արհեստ ըրած են և կընեն, և որոց
պաշտօնն է՝ փոխադրական ճարտարութեան
պէս՝ արտադրեալ նիւթերն սպառովաց մօտ
դնել :

6. Անհետաբան Ճարդարսին, կամ Գիւղր-
եսուտին, Ուսումնաբան և այլ արհեստք, որք Ա-
զգաբան արհեստք ալ կը կոչուին, և որովք
կիմացուի այն բազմազան աշխատութեանց
բովանդակութիւնը, որք մարդոց վրայ
գործող արտեստից նիւթին են, և որոց
դասակարգութիւնն այս է .

Ա. Արհեստք, որոց նիւթն է Փիզիքական
մարդոցն պահպանութիւնն ու կատարե-
լագործութիւնը՝ ինչպէս են պար, սու-
սերավարժութիւնն, հեծելութիւնն, մարմ-
նամարդ, լողարշակութիւնն, վիրաբու-
թութիւնն, ատամարժութութիւնն, և այլք:

Բ. Արհեստք, որք մարդոցն երեւսկա-
յութիւնն և զգացմական կարողութիւննե-

րը մշակելու կաշխատին . ինչպէս են ուր-
ւագծութիւնն, նկարչութիւնն, քանդակա-
գործութիւնն, երաժշտութիւնն, մէկ խօս-
քով՝ գեղարուեատք :

Գ. Արհեստք, որոց նիւթն է Ապահո-
վութեան արտադրութիւնն, և որք կը գոր-
ծակցին օրէնքներ շինելու, արդարութիւ-
նըն երաշխաւորելու, հասարակաց բարե-
կարգութիւնն անվրդով պահելու, ընդ-
հանուր շահերը տնակելու, մէկ խօսքով՝
երկիր կառավարելու :

Դ. Արհեստք՝ որք մեր մտաւորական կա-
րողութիւնքը գարդացնելու և կրթէլու կը
ծառայեն, ինչպէս են գիտութիւնք, գը-
րականութիւնն, ուսուցումն :

Ե. Արհեստք՝ որք մեր բարոյական ու-
նակութիւնքը կը կրթեն . ինչպէս են բա-
րոյական կրթութիւնն, քահանայութիւնն,
և զանազան նկատմամիջք վերցիշեալ ար-
հեստից շատերն :

Զու արհեստ բառն իւր բարձր իմաս-
տով պէտք է առնուլ :

Զ. Աերջապէս արհեստք՝ որք հաճոյից և
զուարձութեանց կը ծառայեն, ինչպէս են
երաժշտութիւնն, թատերական ներկայաց-
մունք, ճարաարխօսութիւնն :

Կկատելի է նաեւ որ փոխանակութիւնն
ամեն մարդոց հասարակ գործողութիւնն

մէ . երկրադործը , տարազագործը , դիտունը , դատաստորը , հանասպաղ և կանոնաւորակն էր փոխանակեն իրենց ճառապութեան արդիւնքը , իրենց ծառայութիւնքը , իրենց ալիտը եղած նիւթոց հետ :

Նիւթակն եւ Աննիւթակն Արդիւնք :

Ամեն պարագայի մէջ , թէ՛ արտադրութիւնն իրաց վրայ գործադրի , և թէ՛ անձանց վրայ , մեր երկը նիւթ չեմք ըստեղծեր , այլ միայն օգտակարութիւնն կարտադրեմք . այնուց որ , մարդկային ճարապութեան Արդիւնքն , ինչ որ ալ լինին , էասպէս Աննիւթական են : Ձեւը , պատկերը , գոյնը՝ զոր արհեստաւոր մի կուտայ անտաշ մարմարոց , այնչափ աննիւթական են , ո՞չչափ այն գիտութիւնը զոր վարժապետ մի կը հազորդէ ուշիմ էակաց : Երկուքին ալ արտադրածն Օգտակարութիւնք են . իրենց աշխատութեան մէջ նշարտած միակ տարբերութիւնն այս է որ մին իրեր կը փոխակերաբէ , միւսը մարդիկ :

Մարդոց վրայ ձեռք բերուած այս Օգտակարութիւնք , այս Արժէք , զորս 'ի չ' զոյէ ուրիշ բառի՝ Աննիւթական Հարստութիւնք , Արդիւնք , կամ Ծառայութիւնք կը

կոչեմք , ինչպէս նաեւ այն Աշխատութիւննը՝ որոց արդասիլին են , բացարձականիլու փոխանակելի են ուրիշ արդեանց՝ և այն արդիւնքը ձեռք բերելու ծառայող աշխաթեան պէս : Կոյս Արժէքն ու Գինը կը գանազանի մի և նոյն օրինաց(1) զօրութեամբ , և ահա այսպէս կապրին բազմաթիւ քաղաքացիք քաղաքակրթեալ երկիրներու մէջ . ինչպէս են դատաւորը , քահանայք , վարժապետը , գործակալք , զինուրուականք , մատենագիրը , փաստաբանք , բժիշկը , և այլք :

Այս Աննիւթական Հարստութիւննք՝ տաղանդի , ամեն տեսակ յաջողակութեան , ճաշակի , առաքինութեան և բարյականութեան ձեւով կը մթերին , և մերենայից , դրամոց և այլ նիւթական արդեանց կամ գրամագլուխոց մթերքին չափ և անոնցմէ տւելի անհատական և ընկերական զօրութիւնը կաւելյնեն :

Վերջապէս , մարդիկ և ընկերութիւնք՝ նիւթական և Աննիւթական հարստութեանց զուգահեռապար արտադրութեամբ կը հարստանան , և այս երկու տեսակ հա-

(1) Առաջարկ և խնդրանք , Գալլ. Offre et Demande , և ծախս արտադրութեան , ուրոց վերայ յետոց պիտի խօսիմք :

ըլստութիւններէն Ծնկերական Հարստութիւնը կը կազմուի, որ քաղաքակրթութեան և բարեկեցութեան տարրն է:

Գործիւ աբորադրութեան .—Սայա դերն
աբորադրութեան մէջ.

Բնութիւնը մարդոյն Փիզիքական ուժ և խելք տուած է, զորս կը կատարելագործէ նա, և որք արտադրութեան, աշխատութեան կամ ճարտարութեան առաջին գործիքն են, և Անձնական կարողութիւնը կամ պարզապէս Աշխատութիւն կը կոչուին:

Աշխատութիւն բառով կը հասկցուին Անձնական կարողութիւնը և միանդամայն նոյն կարողութիւններն արդիւնագեր ընող ճգունք:

Բայց ամենէն կոչու ճարտարութիւնը կամ արհեստն ուրիշ գործիներու պէտք ունի, որոցմէ չկրնար անցնիլ: Ամենէն ըլքաւոր վայրենին՝ զինքը սնուցանող կենդանիները բռնելու համար զինուց և ցանցերու, խրճիթ մի շինելու համար տապարի, կտրչի և այլն, ինքինք ծածկելու համար ալ մորթերու պէտք ունի: Փոքր ՚ի շատէ կրթեալ երկրի մի մէջ այս գործեաց թիւն անհաջուելի է: Որչափ բաներ կան ամենէն համեստ գործաւորին՝ ամենէն ալքատ գեղացւոյն գործիներուն մէջ:

Այս գործեաց մէջն ոմանք բնական և անսեփականնելի են, այսինքն սեփականութիւն չեն կազմեր, հետեւարար Հասարակաց և ծրի են, ինչպէս ծովերուն և գետերուն հեղուկ ճանրաները, զորս քալող ճանրաներ կանուանէր բասքալ .—օդոյ և հողմոց ներդործութիւնը .—արեգական ներդործութիւնը .—զոդիին ծաւալուք ուժը .—ելեքտրականութեան ուժը .—հոդին բուսուցական զօրութիւնը, և այլ ամեն բնական գործակատարը կամ Փիզիքական զօրութիւնը :

Կան ուրիշ բնական գործիներ ալ, որք սեփականութիւն եղած են, յօդուտ բռվանդակ մարդկային ազգին, առաջին գըրաւմամբ կամ ամեն տեսակ աշխատութեամբ և զոհողութեամբ, այսպէս են մշակելի հողերը .—հանքաւոր հողերը .—ամեն տեսակ քարերը .—գետնածիոց հանքերն և այլք: Այս կարդի գործեաց մէջ ամենին կարեւորն է մշակելի և որ և է կերպիւ շահաբեր հողը, որ չողային կաւուծ, չորսին սեփականութիւն կամ պարզապէս չող կը կոչուի :

Ուրիշ գործիներ ալ կան, որք բնական չեն, այլ մարդկային ճարտարութեան պլատուղ . ասոնք են չինք, մերենայք, —գլուխուղ .—ընդհանրապէս ամեն վաճառք .—

դրամոց գումարք, — նաեւ տաղանդք, — յուշաղակոթիւնք, — մեթուղք, — յաճախորդք: Այս ամենը կօգնեն ճարտարութեան գործացն, կը նպաստեն կամ կը գործակցին արտադրութեան, և ընդհանուր անուամբ գրամագլուխ կը կոչուին:

Ուստի կրնաց ըսուիլ թէ Ճարտարութիւնը կազմով արտադրութեան միջոցներըն հետեւեալ երեք ընդհանուր գործեաց խաղին մէջ կը բովանդակին:

Կարողութիւնք կամ Աշխատութիւն մարդոց:

Հող և բնական գործակատարք, զորս կը գտնէ մարդ երկրագնդիս վրաց.

Դրամագլուխ կամ այլ և այլ միջոցք, զորս կը հաստէ մարդ իրեն համար:

Այս գործեաց երկուքը՝ Աշխատութիւնը ու Հողը՝ բնական են. խկ երրորդը՝ Դրամագլուխը (1)՝ մարդիկ կը հաստեն:

(1) Այս առաջուածները փափաքելի եղածին չափ քաջորոշ չեն: — Սովորական լեզուի մէջ Հող քանի իրեն յատկացեալ բընական զօրութեանց բովանդակութիւնը ըստացտներ: — Աշխատութիւն քառին իմաստը մերթ կը սահմանափակի, մերթ ալ մեծանալով մինչեւ Ճարտարութեան կը հասնի: Եթենմ ալ թէ աշխատելու համար եղածին չափին չափութիւնը կը կազմուի:

Դժուել արժան է, որ Տնտեսագէտը շատ անդամ Դրամագլուխուն ամեն տեսակ բարեւոքմանց ձեւով Հողին հետ միացած սիէտք է նկատէ, կամ Ցիվլիզական և բարոյական մարդոյն վրայ հաստատուած և ճարտարութիւնը մի կամ տաղանդներ կազմած:

Համառօտ խօսելով, — մարդոյն հարկաւոր կամ օդտակար եղող ամենայն իրաց ազրիւրն Հողն է: Մարդն այս ազրիւրէն արդիւնք կը քաղէ մտաւորական և Գիղիքական Աշխատութեամբ և Գրամագլուխ օդնութեամբ, որ անցեալ աշխատութեամ մարդիւնք է, այսինքն՝ գործեաց, շինւածոց և պաշտրաց (1) ձեւի ներքեւ միթերեալ օդտակարութեամբք:

Պած ճգան, թէ աշխատելու զօրութեան կամ կարողութեան, և թէ մինչեւ խկ աշխատութեան արդիւնքին կը տրուի: — Դիւրամագլուխ բառով ալ սովորական լեզուի մէջ դրեթէ միշտ դրամը կը հասկնան:

(1) Տնտեսագէտք ունանք Հողը Դրամագլուխութիւնը մընկելով կրցին այս երեք գործիքըն երկուքի իջեցնել, այն է Դրամագլուխութիւնը Աշխատութեան: Բայց Գրամագլուխն ալ Աշխատութեան արդիւնքը մինեւ լով, ուրիշներ ալ երկուքը մէկի իջոցին:

Արտադրութիւնն այս երեք գործեաց այլ և այլ համեմատութեամբք դործակացութենէն յառաջ կուգայ: Ասոնց զուգակցեալ դործողութենէն կը ծնանին ամեն տեսակ Արդիւնք և Նիւթականք և Աննիւթականք: միով բանիւ: Հարստութիւն:

Հողն առանց Աշխատութեան դրեթէ բան մի չարտադրեր՝ համեմատութեամբ այն տուածին՝ երբոր հանճարեզ կերպի մշակուի: Բայց մարդոյն Աշխատութիւնն ալ անջոր կը լինի առանց Դրամագլուց, այս սինքն առանց սերմանեաց, առանց պարարտութեան, առանց աշխատաւորը մինչեւ հնձոց ժամանակ կերակրելու պաշարի, առանց ամեն տեսակ մշակական դործեաց, առանց հունձքն ու դուարը պատրարտողընակարանաց: Ուրիշ կերպ խօսելով, Հողին եւ Աշխատութեան դործողութիւնը՝ որք իրարու հարկաւոր են, Դրամագլուց դործակցութեան պէտք ունին, որպէս զի կարենան արտադրել այն ամեն նախնական նիւթերն՝ որոց վրայ մարդակային ճարտարարութիւնը կը դործածի, և այն ամեն նպարներն՝ որք մարդոյ սնընդեան կը ծառայեն:

այն է Աշխատութեան: Բայց այս համառոտութիւնը կրնան խնդիրները մժնցը ներ:

Նմանապէս, արտադրեալ արդեանց առաջական ձեւափոխութիւնք, որք արտեստից՝ փոխադրութեանց և վաճառականութեան միջոցաւ կը կատարուին, և ամեն հաստուածք կամ Օդտակարութեան ու Արժեցից աճեցմունք՝ չեն կրնար ձեռք բերուիլ առանց Աշխատութեան, ոչ ալ առանց նախնական նիւթոց, որոց վրայ այս Աշխատութիւնը կը դործադրի, ոչ ալ առանց գործեաց և միջոցաց, որոց օգնութեամբ այս Աշխատութիւնը կարելի կը լինի, այն է՝ առանց Դրամագլուց:

Վերջապէս, նոյն խիկ աննիւթական արդեանց հաստումը չկրնար կատարիլ առանց Աշխատութեան և Դրամագլուց, այսինքն առանց ծախուց, առանց պաշարի և առանց քիչ կամ շատ զարծեաց:

Երբոր արտադրութեան հիմ եղողը բընական դործիք մ'է և ոչ սեփականեալ, այսինքն երբոր մէկուն չվերաբերիր, ինչպէս ձկան, մարդարտի, բուստի և այլ ծուվային որսոց մէջ, Աշխատութեամբ և Դրամագլունի միայն կրնայ արդիւնք ձեռք բերուիլ:

Տարագագործական և առեւտրական ճարտարութեանց մէջ ալ Աշխատութիւնն ու Դրամագլուխը կը բաւեն, և երկրական դործին կամ հողը բացարձակապէս հար-

կաւոր չէ , կամ գոնէ մեծ կարեւորութիւն չունի : որովհետեւ այս անունը մի միայն գործարանաց եւ մի երանոցաց զբաւած դեսնին կրնայ տրուիլ բայց պէտք չէ մասնալ թէ այս երկու ճարտարութեանց գործածած նիւթերն ալ հողէն ծնած են , և զանազան ձեւափոխութիւն կրելով անդ տեղ փախադրուած :

Անիւթ ական արդիւնք տուող արդեւստից մէջ ալ նմանապէս Աշխատութիւնն ու Գրամագլուխը միայն ուղղակի կը գործեն . բայց յայտնի է որ այն գրամագլուխը կուզնող արդիւնքն՝ առանց քիչ շատ սեփականեալ և աշխատաւորին ջանիցն առարկայ եղող ջողցն գործակցութեան չէին կրնար գոյութիւն ունենալ :

Աբուաչը թիւն մէջ Մորդոյ Դեւը .

Այս գործողութեան մէջ Մարդիկ այլ և այլ դերեր կը խաղան :

Ամանք բարձրագոյն անօրէնութեան մի ներքեւ կը գործեն իրենց մարմնական ուժին կամ անձնական կարողութեան օգնութեամբ , աւելի կամ պակաս համաձարով կամ ճարտարութեամբ : Սոքա են գործաւորք , կամ Պաշտօնեայք :

Ամանք ալ մարդկային ճարտարութեան այլ և այլ ճիւղերուն հարկաւոր եղած ա-

մեն տեսակ զիսելիքները կը գտնին , ու ման և հետազօտութեան նիւթ կը նեն կամ կը տարածեն : Սոքա են Արհեստագիտք , Գիտնականք , Հնարիչք , Ճարտարապետք , և այլը :

Ուրիշներ ալ վերջապէս արտադրութիւնը կը վարեն . . . իրենց ճարտարութեան կամ առուեստին վերաբերեալ նախական նիւթերը կամ առարկայները կը հայթայթեն . . . աշխատութեան գործիներն 'ի մի վայր կը գումարեն . աշխատութեան եղանակներն ու միջոցները կը գործադրեն . . . արտադրութեան արդիւնքն օգուտ կը քաղեն . . . մարդիկն և իրերը կը վարեն . . . ամեն վատնդ յաշա կառնուն : Սոքա են Զեւնարկուք կամ գործաւոր բանեցնողք :

Այս երեք պաշտօնները կրնան այլ և այլ անձնանց կամ մի և նոյն անձի ձեռօք կատարիլ Ամեն տեսակ ճարտարութեան , ամեն տեսակ արտադրութեան մէջ կը դտնուին : Միիմէ պարզ պաղպաղ մարտադրութիւնը իսկը մը ծանօթութիւններ և մշակութեան եղանակներ չի՞ պահանջներ (դեր Գիտնոյ) . հողին կամ ծառոցն վրայ այլ և այլ գործողութիւններ չի՞ պահանջներ (դեր Գործաւորի) . այն ծանօթութեանց գործողութիւն , գործաւորաց վարչութիւն , աշխատութեան միջոցներու

կիրառութիւն չի պահանջեր (դեր զեռնարկուի) : Եթէ պատուզը միակ սրբածիզապանի մի աշխատութեանց արդիւնք է, ասել է թէ այս երեք այլ և այլ գերն ալ կը խաղայ : Ուրիշ օրինակ մարդ միաւաւգիտութիւն կուսանի և Գիտուն կը լինի . երբոր փաստաբանի գրասենեակ մի քանայ, Զեռնարկու կը լինի . իսկ երբար դատ մի պաշտապանէ կամ իւր գրասենեակին որ և իցէ գործողութեանը պարապի, Գործաւոր է :

Արուեստական կամ Ռուեստական ընկերակցութեանց մէջ ալ մի և նոյն աշխատասորաց դասակարգութիւնը կը գտնեմք: Երբոր խումբ մի մարդիկ կը միաբանին իւրեանց դրամագլուխն ու կարտղութիւնն ՚ի մի վայր քերելու, ձեռնարկութեան յաջող կամ ձախող արդիւնքն ՚ի միասին կը ըելու և շահերը բաժնելու, մէջերնէն մին կամ ումանք յատկաբար ընկերութեան վարչութեանը կամ մատակարարութեանը կ'զբաղին, Զեռնարկուի պաշտօն կը վարեն, և մեծագոյն մասն ալ՝ իրքն պարզ Գործաւորք կամ Պաշտօնակատարք նոցախորհրդին կամ մելագրութեան կը հետևին :

Մեր հոս Արտադրութեան վերայ միայն կը խօսիմք: Գործոյս ընթացքին մէջ ալիսի

տեսնեմք թէ այլ և այլ գործակիցը ինչ պէս կը միջամտեն բաշխման մէջ է:

Ծանոթ արդարութեան և յարագլուխ դժուար արդարութեան ու արագածութիւն:

Յնական է խօսքի թէ լաւ արտադրութիւնն, Հանճարեղ արտադրութիւնն, արդիւնք մի աէտք է տայ, այսինքն օդաւակարութիւնք, որոց ամբողջ արժեքն հաւասար լինի այն արդիւնքը ձեռք բերելու համար ծախտած արժեից այսինքն:

1. Ամեն գործակցուաց Աշխատութեան Արժեքին, որ Թողակի (1) մէջ կը բովանդակի:

2. Նախնական նիւթոց և գործեաց համար գործածուած ամեն դրամագլուխ վարձման Արժեքին, որ Տողակի կամ Վարձու (2) մէջ կը բովանդակի:

Ապա թէ ոչ՝ թէ՝ արտադրողին և թէ՝ ընկերութեան համար կորուստ կայ:

Այս երկու տարերք՝ Արտադրութեան վախրը կամ Արժէգինը կը կազմեն:

Յաւելուածին մէջ ալ եթէ յաւելուած կայ, Զեռնարկուին շահը կը գանուի:

Կալուածական հասցյթը կամ հողատիրոջ

(1) Գաղլ: salaire Տաճկ: Հազ:

(2) Գաղլ: loyer Տաճկ: Քիրա:

բնական եկամուտան՝ Այսադրութեան ծառ
խուց անհրաժեշտ մասն չէ :

Թոշակին և Տոկոսին մէջ կը գտնը-
սին փոխադրութեան ծախսն և կառա-
վարութեան վճարուած տուրքը . վասն դի
փոխադրութիւնն և իշխանութեան ծառա-
յութիւնքն ալ՝ աշխատութիւն և դրա-
մադլուց դործածութիւնն կը պահանջնեն :

Արտադրութեան մէջ յաջողակրութիւնը
կամ ճարտարութեան մէջ յառաջդիմու-
թիւնն՝ Արտադրութեան ծախսի անդա-
դար պակսեցնելու վրայ կը կայանայ, ոյ-
սինքն նոյն ծախսիք առաւել կամ լաւա-
գոյն արդիւնք ձեռք բերելու, կամ աւե-
լի քիչ ծախսիք նոյն արդիւնքն արտադ-
րելու վրայ : Օրինակի համար, երկրագոր-
ծութեան մէջ յառաջդիմութիւնն է՝ ար-
տավագր մ'երկրի առաւել արդիւնք ար-
տադրել տալ նոյն աշխատութեամբ եւ
ծախսիք, կամ նոյն արդիւնքը նուազ աշ-
խատութեամբ և ծախսիք ստանալ:

Այս յառաջդիմութիւնը ձեռք կը բար-
եի՝ դիտութեանց և արտեսամից մէջ եղած
ամեն տեսակ գիւտերը գործադրելով : Ով-
որ գիտէ այն գիւտերը լու գործադրել,
նախ նա կը շահի, և յետոց մրցման՝ և
արդեանց զիներուն իջնան ըսրհիւ՝ դնողը
կամ ոսկառողք և համայն ընկերութիւնը:

Անհատուկան շահը, շահու հրապոյը,
կորուսի երկիւղն, այս յառաջդիմութիւ-
նը կը գրգռեն, մրցումն ալ կը տարածէ
և ամենուն օդ տակար կը նէ :

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԻՐԱՄՄԱԳԼՈՒԽ, ԱՆՀՐԱՋԵՇՏ ՕՃԱՆԴԱԿ
ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ .

Բնուութիւն եւ դեր Դրամագլուխ .

Այս եւ այլ բեռակիւ Դրամագլուխ . — Ան-
շարժ Դրամագլուխ . — Յածուն Դրամագլուխ,
եւ այլն . — Լաղճարթիւն Դրամագլուխ . — Օժ-
ոտակարութիւն և ինայութիւն արկեղաց :

Բնուութիւն եւ դեր Դրամագլուխ . — Այ

— եւ այլ բեռակիւ Դրամագլուխ :

Նախընթաց գլխոյն մէջ խօսեցանք Դր-
ամագլուխ գերին վրայ, և տեսանք թէ
ո՞չափ կարեւար էր և անհրաժեշտ, բայց
անօգուտ չինիր նորա բնութիւնն առա-
ւել ձչղ եւ որակչեւել ընկերական գորու-
թիւններն հարիւր զանազան ձեւոց ներ-
քեւ կը շարժէ :

Այս յաճախի գործածուած՝ բայց և այն պէս տակաւին լւա չհասկցուած բառը ճըշդիւ բացատրելու համար՝ բաւական է Գրամագլուխ եղաղ բաները թուեր

Դրամագլուխ բառով պէտք է իմանալ այն ամեն արդիւնք, ամեն գործիք, ամեն միջոցք, զորս ձարաւարութիւնը կը գործածէ կամ կրնայ գործածել նոր արժէքներ արտադրելոյ համար: — Հարստութիւնն է այս, (հոգէն, աշխատութիւնն կամ մարդոյ կարողութիւններին գուրս) արտադրութեան սահմանեալ, իրեւ նախնական նիւթ կամ իրրեւ ձեւափոխութեան գործի կամ միջոց:

Կը տեօնուի խիղյն թէ որչափ կը մոլորի մարդ երբար Դրամագլուխը Դրամայ հետ կը չփոխէ, այսինքն երկրի մի դրամոց հետ որք նորա Գրամագլուխն խիստ փոքր մասն են: Օրինակի համար Գագլիոց մէջ գըտնուած դրամն երեք—չորս երկիլիոն կը հաջուեն: մինչդեռ ազգին գրամագլուխն հաւանականար երկու հարիւր երկիլիոնի կը հասնի: Եւ այս դրամագլուխն մէջ երեք—չորս երկիլիոն դրամոց այն մասը միայն կրնայ դրամափս հաշուիլ, որ առուառորի մէջ կը յածի:

Գրամագլուխը՝ իրենց գործածութեան և ընութեան համեմատ՝ երկու տարբեր

դաս կը կազմեն: — Սպառման համար պահած ամբ Սրդեանց Դրամագլուխը—և վերաբութեան սահմունեալ Որդեանց Դրամագլուխը, որք դարձեալ երկու կարգի կ'ստորաբաժանին: — Անշարժ կամ կապուած Դրամագլուխը: — Յածուն Դրամագլուխը:

Անմիջական սպառման համար պահուած արդիւնքն են: Ռւտեսոք, Հանդերձք, Իմրուսիք, Զբօսանաց սահմանեալ Տունք և Հողք, Ընտանիեաց պիտոյից յատկացեալ Տունք—և Աշխատաւորաց և Դրամագլուխեարց ապօռուստին ծառայող ամեն բան:

Ոմանք ամերոջապէս կ'ապառին, ինչպէս ռւտեսոք, միւնքները քիչ շատ տեւակնեն: և առանց գործածութիւնը միայն կը պատի:

Այս կարգէն եղող արդիւնք կրնան՝ թէ՝ Դրամագլուխոց մէջ դասիլ որավէետեւ Արտադրութեան ծառոյելու արամագրութիւններին և թէ՝ Հասութից կամ Եկամբերութից մէջ:

Անշարժ կամ Հաստատուն Դրամագլուխը ամեն տեսակ աշխատութեան դոչդիքն են, որք առանց ամբ փոխելու կրնան եկամբեռաւալ:

Այս կարգէն են: Աշխատաւոր առանց Արտադրութեան ծառայող չէ նք.

Հողի վրայ եղած և նորա հետ շշիոթ ած
Աշխատութիւնք և բարու ոքմունք :

Հանքահանսթեան վերաբերեալ Աշխա-
տութիւնք :

Հաղորդակցութեան ուղիք :

Մեքենայք, կաղմածք և հանգերձանք :

Յածուն դրամագլուխք անոնք են՝ որ
յաջորդական փոխանակութեամբ միայն
շահ կուտանի ինչպէս են այլ և այլ աստի-
ճանաւր:

Դրամն և ուրիշ ըրջարերութեան գոր-
ծիք, որը շարժուն Դրամագլուխ անուամբ
կը նշանակին .

Նախնական նիւթք, որոց վրայ ձար-
տարութիւնը կը գործադրի.

Ամեն տեսակ դործուած արդիւնք, կը-
տառեղինք և այլք .

Պաշարք կամ միջերք հայադ ործաց, մր-
ասվաճառաց, առարակարմարձից և այլց :

Գնօրդք և յաճախորդք վաճառ աստանց,
դրասանց եւ այլց .— Տարադք դադոնի
կամ արտօնաւոր արուեստից .— Դրոշմք դոր-
ծարանաց, որք իրենց բնութեան համե-
մատ կրնան մի կամ միւս դաստին մէջ հաս-
կըցուիլ :

Վարկի միջոցաւ կամ Վարկի հաստատու-
թեանց դործողութեամբք՝ Անշարժ կամ
կապուած Դրամագլուխք ալ կրնան՝ այլ

և այլ նկատմամբ՝ Յածուն դրամագլուխ
ովք ոգտակար լինել:

Որուեստից տեսակին համեմատ՝ այս
երկու տեսակ Դրամագլուխ այլ և այլ հա-
մեմատութիւնք կամ չափաք պէտք կը լինին,
և այն համեմատութիւնը շատ անդամ լաւ
շընարուելուն համար բազում արուես-
տապեսք իրենց վիճակը վուանդի մէջ կը ճը-
գեն: Օրինակի համար շատ անդամ վաճա-
ռականք կամ խանութիւնք չափազանց
դրամագլուխ կը դնեն իրեն վաճառատունը
վարդարելու համար, և իրենց շարժուն
կամ յածուն դրամագլուխը կը տկարացը-
նեն:

Նախընթաց ցուցակին համեմատ՝ կրնայ
ըսուիլ նաև թէ նիւթական և Անփեթա-
կան Դրամագլուխք կամ : Վերջոց կարդն
են շատ անդամ յաճախորդք և ատարա-
կուց (արուեստական դործողութեանց ե-
ղանակք) հետ բարոյական հանգ ամանք և
ձիրք, արուեստական կարողութիւնք, աշ-
խատաւորաց տաղանդք, և այն ամեն բան՝
որք բարցական Դրամագլուխ անուամփ կը
նշանակին : Բայց այս այլաբանական լի-
զուն բազմաթիւ շիոթութիւն յառաջ բե-
րած լինելով, աւելի լաւ է Գործիքութեա-
խատութիւն անտնք առաջ բարցական
հանգ ամսանաց և տաղանդոց :

Գիտութեալիք ամենօդ տակար կը ու ո՛ւ է
աշխարհի մէջ Դրամակ լլսոց կողմութեան
եղանակի:

Որ և է աղքիւրէ եկամըլոյց դ ոյացած
ժութանակ՝ Գրաւաղը լուխք ամենապարզ և
միանդ ամսացն ամենաշքուար կերպիւ ձեռք
կը բերուին. Խնայութեամբ կամ Տնտե-
սութեամբ պայմինքն ոլլուցից յազ եցաւն
համար եղած Ապօնուան վերաց Արտադ-
րութեան յաւելուածին դ ոյացած Օզ տու-
կարութեանց կամ Արժէից պահեստով ։
պահեստ որ նոր ուղարակ ըստիւն մի ը-
նուղանելու կը ծառացէ

Անթաղը ենք ամենահամեստ արքադ
բութիւն մի ։ օրինակի համար երկրագործ
մշակի մի արտադրածիւնը եթէ այդ մի-
շակը կամ դործ աւորը տարին 400 ֆրանք
վաստիկի ։ և միտքը 3300 սուսանէ ։ 50 ֆր-
րանքի խնայութիւն մի կը նէ ։ Այդ խնա-
յութիւնը՝ եթէ իւր պլատից չը դրծածէ ։
ասպարդիւն դրամագ լուս մէ ։ զ ործ ածու-
թեան սպասուլ նու ոյն վայրկենէն որ
արտադրութեան մի գ ործ ած եւ սիսի ըստ
ոին կատարեալ նշանակութեամբ Դրամա-
գ լուս մէ ։

Բայց այս տնտեսական և ժողովական
պարզ միջոցին դործածութիւնը դժուարին
տուաքիմութիւն մ'է. վասն վի Սպառման
վերայ Արտազրութեան տարրերութիւնը
ձեռք բերելու համար բարոյական ճիգ մի
հարկ է և շատ անդ ամալ տաֆանելի ընդ-
դիմադրութիւն պիտոյից զբախուներու՝ որք
միշտ բազմութեամբ կը ներկայանան, և
զուարծութեան հրապարաներու՝ զոր նո-
յտ յագուրդը կը հայթ այժմէ : Խրկիր մի
այնչափ առաւել քաղաքակրթեալ, այն-
չափ առաւել հզօր է, ո՞րչափ առաւել տի-
րացած է այս բարոյական զօրութեան, որ
իրեն պէտք եղած գրամադլւիմներն հաս-
տելու օճան մ'է :

Ուրեմն զրամագլոց ծագումն է առվազութարշայական է, և յարգելին Անկախութեան ու ազատութեան աղքահերն է, Ապկէց զատ, կը հսկեցուի որ արտադրութեան այս գործիքն այն էրկիրներուն մէջ դիրաւ կը կազմուի, ուր աշխատութիւնն յարգի է, ուր սեփականութիւնն երաշխաւորեալ է, և ուր ապահովութիւնը կատարեալ:

բաց սխալ է կարծել թէ Դրամագլուխըն ամեն ժամանակ դրամ խնայելով կամ ծախսի հքաժարելով կը կազմոի : Հաստեալ, կոտեալ, տնտեսեալ և արտադրութեան սահմանեալ արժէք մի ի՞նչ

ձեռվելինի, դրամուղը լուին է, գործածութեան կամ արհեստի մի շահուն պիտունի և օգտագործար ինչ մի զընթերէ համբար արուած հարիսր Փրանքը շատ անգամ լաւարդոյն դրամագլուխ մ'է քան սննդակի մէջ ամարդիւն կերպիւ պահուած դրամը :

Արհեստի կամ ճարտարութեան մի մէջ եղած որ և է բարեգում, հողի վրայ եղած որ և է բարեգում, դրամուղը լույ կազմութիւն մ'է, վասն զի նոր արտադրութեան կամ առաւել արդիւնաւոր արտադրութեան նապատակաւ սպառման վերայ եղած խնայութիւն մ'է :

Ուրիշ տեսակ խնայութիւն մ'է անձնական տաղանդներ հայթ այթելն, կամ արդիւնաբեր կարողութիւններ ունեցող արդայ մի մեծցնելն ու կրթելն:

Բայց հոս աՅ այդ է նկատել մէ բուն դրամագլուխն աներեւոյթ լինելով ուրիշ գործիներ կանցնին նորատեզը. չող կամ կարողութիւնք, որը այս կերպիւ առաւել կատարեալ գործիներ կը լինին :

Մարդոց մի գործած ճարտարութիւնն կամ արուեստն ո՛չափ առաւել արդիւնաբեր է, ունեցած դրամագլուխն ո՛չափ առաւել հասոյթ արտադրե, իր կարողութեանց վարձուն կամ ճառայութեան հա-

մարդու ո՛չափ առաւել համոզաւմ տառենայ, այնչափ խնայութիւնք առաջ կը լինին և դրամադպաց կազմութիւնն ալդիւրին:

Այս դիւրութիւնն աւելի կը մեծնայ բայց մոխիկ պարագայից մէջ՝ արկած պար շահադիտութեամբք, դիմուածական յաջողութեամբք կամ վաղողլ, բայց նմարւած է որ արկած աւոր կամ կեղակարծ գործողութիւնք եւ փորձք միջին հաշուով նըւագ շահաւոր մէն: Քանի մի քարեբաղդից քով բազմապիտիւթեամբքներ կը տեսնուին: Վերջուայիս, պէտք է պիտուալ որ ամեն արուեստից մէջ, կենաց առեն վիճուկներու մէջ, երկրի մի դրամագլխոց ամենամեծ մասը նախ հանճարեղ և յարսուել աշխատութեամբ, և ասպա ժուժկալութեամբ և կանոնաւորութեամբ կը կազմուի :

Սեփականութիւնն կարգինով դրամագլուխութիւն կամակաւ կամ ժառանգութեամբ մէկն միւսին կանցնին: Այս երկաւ պարագայից մէջ նոր սատացողք Սեփականութեան իրաւանց զօրութեամբ՝ կիներուն առղջ կանցնին ուղիք կամ իրենք կազմած էին այն դրամագլուխները, կամ ուրիշ կազմունքներէ սատացած: Գանձ այսպէս կը լինին քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ ուր Արդարութիւն կը տիրէ: Վասն զի որ յափշատակութիւն կամ կողապտում կայ, գե-

բութեան, արուեստական մենավաճառի գեղման և այլ կերպարանք, օրինաւոր հաստացմանը դրկանոյ և յափշտակութեանց ենթակաց են: Այսու ամենացնիւ այդ անարդար ստացմունքն կամ յաջմատակութիւններէն օգուտ քաղողք ալ նոյնպէս առանց ժուժկարութեան խընտցւթեան և կանոնաւորութեան չեն կը նար դրամագլուխ կաղմնէ:

Օդուագութիւն՝ խնայութեան արթեաց: — Փոքր արտադրողաց խնայութիւննքը դիւրացնելց և նոցա ամսնաւանք խնայութիւննքն իսկ իրենց պիտոյից թելսդրութիւններէն ազատ պահելտալց համար՝ մարդասիրական հաստատութիւննք հնարուած են, որք վատահելի մարդոց հսկողութեան ներքեւ՝ ամենէն փոքրիկ խնայութիւննքն առանդ կը նունին և կը պահէն: Այն փոքրիկ գումարներն հուսաբուելով, Գաղղիոյ մէջ Պետութեան դանձը կերթան, որ աարեկան տոկոս մի կը վճարէ, և այս աւանդներն իրմէ ուղւածին պէս՝ կը հատուցանէ: Անդ զիոյ, Գաղղիոյ* և այլ երկիրներու մէջ պինդ հա-

* Առաջին խնայութեան արկդն Անդ զիոյ մէջ հաստատեցաւ 1810ին: իսկ Գաղղիոյ մէջ 1818ին: Այս երկու երկիրներուն մէջ խնայութեան սրկելցաց հաստատուելին մինչեւ այսօր աւանդեալ դրամոց գումարը 12 երկիրինն ստելի կը հաշուեն:

մետո քաղաքացիք այս կերպիւ մէծ կումարներ կրցին աւելցնել

խնայութեան արկդն ի մի վայր կը կուտէ խնայութիւնքը, որք առանց անոր շոգիի պէս պիտի ցնդէին: Գանձանակ մ'է, ուր փոքր արաւադրիքը կրնան իրենց պահել ուժած փոքրիկ գումարները դնել ըսկընական դպրոց մ'է, ուր փոքրիկ դըրամագլուխը կը գոյանան, և սեփականատէք կը կազմուին: տնտեսութեան և անոր յարակից առաքինաթեանց խտացուցիչն * է: Ուրեմն չնորհակալ պէտք է մինել այն անձանց՝ որք այս բարերար համառութիւնն հիմնեցին ու տարածեցին:

Ապահովութեան և վարկի հաստատութիւնքը ալ դիւրութիւնն կը նայեն խնայութեանց և դրամագլուց կազմութեան, պահպանութեան և օդ տակարացման, մտնաւանդը իրենց զանազան կարգ ագրութեամբ ընծայած շահերովն առաւել գրդիու կուտան անոնց: Այսպէս են նաև դործաւորաց ընկերակցութիւնք:

* Գաղղ. Condensateur, (բնադ իտական գործի):

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԴՐԱՄԱԳԻՈՒԽ ՄԵՐԵՆԱՅԻՑ ՁԵՒՈՎ.

Օքուսիաբն անք ան մերէնայից . — Բարու յական աղջեցան անք ան նոցա . — Անենիայից և ընդհանը ըստի ճառանքան անք ան առարի անքան . — Ան պատրի ճառանքան անգա լունին քունութեան էր ընծայած ընդի բոյին օդուքան :

Օքուսիաբն ան Անենիայից . — Բարու յական աղջեցան նոցա :

Մեքենայ բառով պէտք է իմունալ ամեն գործի կամ կազմած՝ որ աշխատութեան մէջ կ'օժանդակեն մարդոյ , և արտադրութեան մէջ նորա զօրաթիւնը կ'աւեցընեն :

Մեքենայք թոյլ կըտան մարդոյ , որ բը նութեան զօրութիւննք արտադրութեան ծառայեցնէ . մարդոց զօրութեանէն վեր աշխատութիւնք կը կատարեն . նոցա գիւցած ու կրցածին մէկ մասն աւելի արագ և լաւագոյն կը գործեն . թոյլ կըտան որ քիչ աշխատաւրով առաւել արդիւնք ձեռք բերեն : իրենց արդասիքն է .

Արագ ութիւն . . . խնայութիւն . . . Առա տութիւն . . . թեթեւադ նութիւն :

Հին և արդի ճարտարութեան մէջն յոց տրուած քոնի միրուղութիւնք կրնան հասկցնել մեքենայից դերն ու զօրութիւնը , ինչպէս նաեւ այժմու արտադրութեան առատութիւնն՝ հին ժամանակի սրբադրութեան հետ բաղդատեալ :

Ճամանակաւ գործաւոր մի , ինչպէս որ այժմ ալ շատ տեղ կը տեսնուի , ինքնին աշխատելով հինգ կամ վեց քիլոկրամ երկար կրնար արտադրել : Այսօր , գործաւոր մի , բարձր փուռերու օդնութեակի 150 քիլոկրամ կամ երեսնապատիկ աւելի կարտարէ : Ողիսևսի օրով , մարդ մի օրով քսանեւ հինգ մարդոց պէտք եղածին չափ ալիւր կրնար աղալ : Իսկ այսօր ֆարիզի մօտ Սէն—Մօրի ջաղացքը 72000 մարդոց բաւելու չափ ալիւր կ'աղայ՝ քսան գործաւոր միայն աշխատեցնելով , այն է մի գործաւորի աշխատութեամբ 3600 մարդոց բաւելիք ալիւր . ուրեմն Ողիսևսի ժամանակին վերայ հարիւր քառսուն և չորսպատիկ յառաջդիմութիւն կայ այսօր . 1769էն առաջ 320 մանող պէտք էր , որով զի այսաւուր հինգ գործաւորաց բանեցուցածոթ հարիւր սանտրով երկու մեքենայից արտադրածին չափ գործ կատարէին :

Մեքենայք մարդկային մնաց աշխատարանն են , որովհետեւ թոյլ կը տան որ

մարդոց մի մասն հողագործութենէ զատ՝
արուեստից, գիտութեանց, և այլ աշխա-
տութեանց պարապին:

Եթէ հողոյն պահանջած այլ և այլ ուշ-
խառութիւնք մի միայն բահով և բըշով
կտտարուէին, եթէ չկրնացինք արօրն ու
ինդանիները՝ որք նոյնպէս մեքենայք են,
ծառացեցնել հողացին աշխատութեանց,
հուանական է որ այժմ՝ ուրիշ աշխատու-
թեանց պարապող բազկաց ամենն ալ որ-
նդական պարենից արտադրութեան
զ ործած ել հարկ պիտի լինէք: Ուրեմն ա-
րօրը թոյլ սուռաւ շատ մի մարդոց՝ որ գի-
տութեանց, արուեստից և մասցին ու-
բարոյական ամեն կարողութեանց մըշտ-
կոթեան զրագին:

Մեքենացից միջնորդութեան չորչիւ
զ ործաւորն հետզենէ կազատի ամենաս-
դ ճնդակ և պժզ ալի աշխատութիւններէ,
վերջապէս այն ամեն աշխատութիւններէ,
որք կրնան զինքն անդպայել ու նուռասաւ-
ցընել:

Մարդկացին ընկերութիւնն այն վիճա-
կին պէտք է հսանի, ուր ամեն մեքենա-
կան աշխատութիւն կենդանիներէ կամ
ըստ ևս մեքենայներէ կատարաւի, և ուր
զ ործաւորք՝ այս կոյր տշխատաւորաց տե-
սուչ միայն լինին:

Մեքենացից դէմ առարկութիւննեն: — Ան-
պատեհութիւննեն: ուզու լէն գուտորինեաւ:
Էրենց ընծայած ընկերոյնին օդուուք:

Մեքենացից զ ործածութեան դէմ ա-
ռարկութիւնք երեւան ելան, որք զիւրաւ
կրնան հերքիլ:

Ծառեցաւ թէ մեքենացից զիւրը կամ
հնարյումը վիասակար էր ամեն անդ ամ որ
արտադրութիւնն սպառ ման կը բաւէր: —
Բայց տնտեսադէտք պատասխանեցին թէ
ամեն նոր մեքենայ՝ աւելի թեթեւագին
արդիւնք տալով՝ սպառումը կաւելցնէ:
Երբոր դոյզ մի գուլպայի զինը մէկ ֆրան-
քի՝ կամ աւելի պակասի իջաւ, գրեթէ ա-
մեն մարդ կըցաւ սուանալ զայն, և զու-
պայց սպառումը՝ զանոնք արտադրելու
զիւրութեան հետ աւելցաւ:

Ծառեցաւ թէ մեքենացք երկրի վերայ
մարդոց տեղը պիտի բոշեն, և թէ աւելի-
լաւ է որ աշխարհ մարդովք լցուի քան թէ
մեքենացիւք: — Բայց տնտեսադէտք պա-
տասխանեցին նախ թէ մեքենացք ոչ խոս-
կուանեն և ոչ կերպկուը, և թէ երկրի մի
բազմամարդութեան սահմանը սննդամու-
նապարոց քանակութիւնը լինելով, մեքե-
նացից աւելնալը չէր կրնար մարդոց թիւը
նուազեցնելու ազդեցութիւն մ'ունենաւ:

Տնտեսագէտք ցոյց տուին նաեւ թէ մեքենացից հնարած զբաղմունքը շատ անդամ աւելի մեծ են քան զիրենց ջնջած զբաղմունքը:

Մեքենայք, պէտք է խոստովանիլ, անպատճութիւն մ'ունին, բայց այն անսպատճութիւնն երջանկաբար անցաւոր է, շատ չանցած կը թուլնայ և 'ի փերջոյ նոցա օգուտներավ լիովին կը փոխարինի: — Ամարդոց աշխատութիւնը գրաւելով՝ արշեսու կամ զբաղմունք փոխելու կը հարկադրեն զնոսա, որ դժուարին բան է, և քիչ շատ երկար անդործութեան կենթարկեն, որ կընաց չքաւորութեան և թշուառութեան պատճառ լինել Բայց շատ չանցած՝ արդիւնքը կը տեսնուի, որ է՛ իրենց արտադրած բաներուն գինն իջեցնելով նոցա սպառութիւն աւելցնել, այն ժամանակ աւելի շատ մարդ պէտք կը լինի մեքենայից տեսչութեան կամ նոցա ծնած երկրորդական աշխատութեանց համար, և աշխատութենէ զբուած գործաւորք նոր դրաշում մի՛ կը գտնեն նոր մեքենային ձարտարութեան մէջ կամ աշխատութեան ուրիշ ճիւղերու մէջ:

Մնաց որ, նոր մեքենայից միջամտութիւնն ոչ անակնկալ կերպիւ կը լինի, ոչ ընդարձակ կերպիւ գիւտերը կամ հը-

նալքները մէ կէն 'ի մէկ չեն յաջողիք հաստեալ սովորութեանց և նախապաշար մոնց յաղթելու կը պարուաւորին, ուրածարանավետք կամ արուեստավետք առանց երկար խորհրդածութեան և առանց խարիսափմանց նոր գրամագլուխ չեն գըներ և իրենց գործիքն ու կազմած քը նորոգեր:

Վարկարապի մոքեր երրեմն մեքենայից երկիր մի մէջ մոնելն արգելու առաջարկեցին. Բայց չխորհեցան որ պարզապէս անհնարին բան էր՝ այլ և այլ պատճառոք. — նախ, արգելըն անզօր էր եթէ համայն աշխարհի վրայ չտարածուէր, վասըն զի նոր գիւտերէն՝ ուրիշ քանի մերկիր միայն օգուտ կը քաղէին. — Երկրորդ, այն պիսի մեքենայք կան՝ որոցմէ շենք կրնար անցնիլ. ինչպէս են ժամացոյցք, մամուլք, ջրհանք, զէնք, արօր և այլք. — Երրորդ, այս արգելքը դոողները արանաբանական հետեւութեամբ կը պարտաւորին եղունգներէ անդին անցնող տանեն գործիներն ալ արգելու. այս աէ ոչ միացն բարբարոսական է, այլ և անտեղի:

Վերն ըսինք թէ մեքենայք՝ իրենց գըտած աշխատութեանց փոխարէն ուրիշ աշխատութիւնն կը ծնանին. Արդի ճարտարութեան պատմութիւնն այս բանը

բազմաթիւ և զգալի օրինակօք կը ցուցնէ :

Հնդետասաներորդ դարէն առաջ զիրք օրինակողաց վախտ արուեստոք կարելի չէ բազդատոել տպագրութեան ծնած բազմաթիւ արուեստից հետ, այն է հեղինակաց, թղթաշնաց, գրազարաց, տպագրուաց, կազմարարաց, տառ—ձու լողաց և այլց արուեստից հետ Անշուշտ այսօր չեղինակներն առաւել օրինակող կը դորժածեն՝ քան տպագրութեան հնարուելին առաջ: Ի՞նչ անհուն արդիւնք, և այս ալ առանց ի հաջիւ առնց այն քաղաքական և բարոյական անշափական արդիւնք՝ զնոր մարդկութիւնը քաղեց Անթէնպէրկի դիւտէն:

Բամակ մանող մեքենայից հնարուելին առաջ, Անդդիոյ մէջ 8200 մանողք կային վորք ճախորակի վրայ և 2700 ալուս տայնանկ, գումար 7900: Տառն տարի ետքը, 1765ին, այս դորժաւորաց թիւն 532,000ի ելած էր, այն է քառամամագուտիկի: Մեքենայից մէջ նոր կատարելութիւններ մասնելով և շաղի դորժածուելով, բամակի դորժաւորաց թիւն անդադար առելցաւ: 1835 ին 500,000 ի հասած էր իսկ սոյն ճարաւրութեան հետ յարաբերութիւն ունեցող արուեստից գործաւորներն ալ հաջուելով, ինչպէս են բամակի վրայ տպագրողք շզարշագ ործք անդնեղ ործք

և այլք, 800000ի կը հասնէր: Մերերը կանայքն և տղացք ՚ի միասին հաջուելով և միլիոն 500000ի իսկ դորժարաններն ու մեքենայները շինող հիւսունք դարբինք որմնադիրք ալ հաջուելով երկու միլիոնի:

Ճանապարհաց կաստրելագործութիւնն և երկաթուղիք ալ նոյն արդիւնքը կ'արտադրեն. քանի մի արուեստից աշխատուորներուն գործը գրաւեցին, բայց վախարէն այնշափ անհուն աշխատութիւնք ստեղծեցին, որք ոչ միայն արուեստագուրկ աշխատաւորաց, այլ և ուրիշ չափերու դործ բացին:

Վերջապէս մեքենայք ընկերական մեծքարիք կարտագրեն՝ բերքերն առաւել բազմաթիւ սպատողաց դիւրամատչելի ընելով, աշխատողաց զբաղմունքը կաւելցնեն, և հանրական ու մեծամեծ օգուտներով կը փոխարինեն այն վաղանցիկ և սահմանաւոր անվատեհութիւնը՝ զոր կը պատճառեն՝ քանի մի դորժաւորք արւեստագիտութեան հարկադրելով, կամ երբեմն ժամանակաւոր անդործութեան ենթարկելով:

Ինչ որ մեքենայից վրայ ըսինք, կրնայ պատշաճիլ ամեն տեսակ դիւտոց, ամենաշան յառաջդիմութեանց, ամեն կատարելագործ ործմանց, մեքենական՝ տար-

բարդիտական՝ տնտեսական՝ քաղաքական՝ վարչական և այլ ամեն բարուրքմանց, որը լաւագոյն արագ և թեթեւագին արտադրելու միջոց և դիւրութիւնք կընծային:

ԳԼՈՒԽԻ Է.

ՀՅԴ. ԵՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ՃԱՐՏԱԲՈՒԹԵԱՆ

Բնութիւն Հոգոյ էբրեւ հործի աշխա-
տաւուն.—Ս' է և է տուր Ս' է է անունութիւն.
—Ս' է և է տուր ճշակութիւն.—Ս' է և է
աշխատաւուն ճշակութիւն.—Բաժանուած Հո-
գոյ :

Բնութիւն Հոգոյ էբրեւ հործի աշխա-
տաւուն .

Հոգին մէջ երկու բան կայ նկատելիք .
—Պարունակած բնակուն և արդիւնաբեր
դորութիւնը .—Արդիւնաբեր կարողու-
թիւնք՝ զոյս կը հաջրդի նմա մարդ .
կամ իւր տուած բարուրքմամբ կաւելցնէ :

Առաջին նկատմամբ՝ Հոգը բնակուն գոր-
ծակատար մ'է սեփականեալ :

Երկրորդ նկատմամբ՝ Հոգը կրնայ գր-
քամնգլուխ մի համարուիլ բայց այն աս-
տիճան կարեւոր զրամագլուխ մ'է, և
ոյնչափ մասնաւոր յատկութիւնք ունի,
որ տնտեսագիտք՝ շփոթութենէ զգուշա-
նալց համար՝ միս երկու առաակ զրամո-
գլուխներէն որոշ կերպիւ ու ունան և քըն-
նութեան նիւթ ըրին :

Հոգ բաելով կիսացուի տիրապէս երկրին
հմակնլի երեսը, անաաք, արօտք և այլ
որ և է օգտակարութեան ընդունուի հո-
գեր, գետնածխոյ՝ մեսաղաց՝ և քարից կտ-
յանք :

Տնտեսական վիճարտնութեանց մէջ տ-
ուտել մշակելի հողոյ վրայ կը խօսուի.
բայց հանուած եղբակացութիւնք հոգին
ուրիշ արդիւնաբեր միջոցներուն ալ կը
պատշաճին, նոյնպէս այլ և այլ ճարտա-
րութեանց գործածուած տեղեցն :

Բուն դրամագլուխ բնուածն Հոգին հետ
կը միանայ՝ հարթմանց, ջրանցից, պեղ-
մանց, շրջափակմանց, շինութեանց, արն-
կարկութեանց և այլ ձեւով . Հոգին հետ
կը կապուի մշտկական գործեաց, մեքե-
նայից, դուարաց, պարարտութեանց, սեր-
մանեաց և այլ ձեւով :

Աշխատութիւնը զրեթէ կը զուգորդի
Հոգին հետ, ոչ միայն մարմնական աշխա-

տութեան ձևով, ոյլ և մասաւրական աշխատութեան, հետազօտութեանց և գիտութեան ձևով :

Հողը, մինչև տատիճան մի կրնայ իբրև մեքենայ նկատուիլ, կամ մանաւանդ իբրև անհաւասար զօրութեամբ մեքենայից հաւաքածոյ : — Արդարի, մեծ տարրերութիւն կայ այս և այն հողի մէջ թէ՛ բընական արդասաւորութեան, թէ՛ կիմայական զրից, թէ՛ բերոց վաճառտաեղույց մերձաւորութեան, և թէ՛ վերջապէս ուրիշ որ և է նպաստաւոր կամ աննպաստ պարագայից պատճառաւ : Այս կամ այն գաւառին մէջ մէկ մէկ արտավար հող, հեռաւոր դաշտաց մէջ առանձին արտ մի, և մեծ քաղաքի մ'արուարձանին մէջ՝ բապտաման կեդրոնի մօտ գանուող արտ մի խիստ տարրեր և անհաւասար զօրութեամբ մեքենայք են :

Հողը կամ երկիրն խոր տալու բոլոր արդիւնքն՝ երկու ուրիշ գործեաց օգնութեամբ միայն կրնայ տալ . Աշխատութեան և Դրամագլուխոյ իւր ինքնարեր արժեանքն անկարևոր են բազդատամամբ այն դիւնքն անկարևոր կամ արել աշխատութեանց՝ զորս հանճարեղ աշխատութեան մ'եւ բաւական դրամագլուխոյ մի զարծակցութեամբ կը մատակարարէ : Բայց ծակցութեամբ է որ կրկնապատիկ աշխա-

տութեամբ և կրկնապատիկ դրամագլուխ կրկնապատիկ հունձք կրնայ առնուիլ, այս բանը չարունակաբար ճշմարիտ չէ . հաւանական է որ աշխատութեան և դըրամագլուխ կրկնապատկումը՝ կրկնապատիկէ պակաս արդիւնք արտադրէ : — Այս մասին չողակործական ճարուարութիւնը կը տարրերի ուրիշներէն, ուր արդիւնք շատ տնդամ դրամագլուխոյ և աշխատութեան շափուն համեմատութեամբ են :

Մէծ և փոքր Սեփական նիւան . — Մէծ և փոքր Մշակուն նիւան . — Այլ և այլ բրունիւնք Մշակուն նիւան .

Տնտեսագիտութեան և հմուտ երկրագործք շատ անգամ հարցին իրարութէ երկրի մի հողին՝ մեծ սեփականատեարց վերտրութիւնը առաւել օգտակար էր՝ թէ փոքր սեփականատեարց վերաբերիլլ : Նմանապէս հարցին թէ մեծ մշակութիւնն առաւել արդիւնաւոր էր՝ թէ փոքրը : Բայց այս խնդրոց բացարձակ պատասխան մի չարբւեցաւ : Ընդհանուր կանոն չկայ. կանոնը կը զանազանի երկրաց, կիմայից, բնակչաց բնաւորութեան, և երկրին տնտեսական օրինադրութեան կետ : Պարտ է նկատել սակայն թէ . — Մէծ սեփականութիւն և Մէծ մշակութիւն, — Փոքր սեփականութիւն և

Փոքր մշակութիւնն հարդկաւորապէս իրարամայթարդմանութեամբ մանութ զ աղջամիարք չեն: Օրինակի համար՝ Կրթանուած՝ Մեծ սեփականութեան և Պոքր մշակութեան երկիր մէ: և միւս կողմանէ՝ սեփականութիւնը կը բնոյ բազմաթիւ տէրանց վերաբերիլ և Մեծ մշակութեան ենթարկիլ:

Ընդհանութ կանոն չկայ նաև երկիր միշտիւր կամ վարձելու դրութեանց միոյն կամ միւսին նորմագառառութիւն տալու վերայ:

Այս դրութիւնը են հետեւեալք.

Ինքնամշակութիւն, որոյ մէջ հողատէրն ինքնին կը մշակէ, իւր սեփական կամ փոխառեալ դրամաղ լիսովք և վարձեալ մըշակօք:

Այս դրութեան մէջ հողատէրն իւր վերայ կը միացնէ սեփականուատիրոջ, դըրամատիրոջ, ձեռնարկուի և գործ աւորի յառկութիւնքը:

Բաժանակցութիւն, որոյ մէջ մշակը բաժանորդութեամբ աշխատողք են, որոց հողատէրը դրամաղ լուխ կը տայ, և կէս առ կէս կամ ուրիշ երարիւ հունձքն և արդիւնքը կը բաժնէ նոցա հետ: Այս տեսակ մշակութիւնն այն երկրաց մէջ կը գործածուի, ուր հողն ասպահորհ է, և ուր դըրամատէր մշակը հաղուադիւա լինելով, մեծ

հողատէրք չեն կարող վագր ձեռնարկուաց իւկ վարձու տալ:

Վարձակալութիւն, որոյ մէջ երկաւործն հաղ մի կը վարձէ որոշեալ ժամանակի համար, և շահն ու վեան իւր վերաց առած կը մէտակէ: Այն ժամանակ վարձուկան հողացն ձեռնարկու մ'կ, որ մըշակութեան շահը միայնակ կը վայերէ, եթէ ձարար կամ յաջողակ է, եթէ պարագ այց իրեն նորաստաւոր են, և հողին համար տուած վարձը չափաղանց ծանր չէ:

Հողատիրոջ ձեռօք, վարձակալութեամբ և բաժանակցութեամբ մշակելու օդտիցն և անսպատեհութեանց լինդիրը բացմրձակ և զրակացութեան մենթակայ չկրնար լինել. բայց կրնայ ըստիլթէ վարձակալութիւնը չլինը չլինար օդտապեր լինել եթէ երկար պայմանաժաման շինի*, և եթէ իւր ըստծրաբուքմամբք հողին ստացած առաելադայն արժեքէն չկրնայ իրեն բաժին մի ուահել: Այսպէս է նաեւ բաժանակցութեան

* 27 կամ 30 և մինչեւ 90 տարի:

Սկսվարոյ մէջ վարձակալութիւնը ցորենի վերաց հաշիւ կը լինի, և օրուան դնուի կը վճարի: Այս դրութեամբ հողատէր և վարձակալ ի միասին կը կրեն բաղդին յաջող կամ ձախող արդիւնքը:

մէջ, եթէ հողատէրը գիտէ պէտք եղած ժամանակը հոգալ և բաժանակիցն ալ օգուտ քաղել: Վերջապէս հողատիրոջ ինքնամբակութիւնը դրութեանց լաւագոյնն է, որովհետեւ երկրադործն իւր վերայ կը միացընէ հողատիրոջ դրանատիրոջ և աշխատաւորի յատկութիւնքն, եթէ մշակութեան համար պէտք եղած հանձարն ու դրամանդուխն ունի:

Բաժանուածն Հողայ.

Ծնտեսադիտաց զբաղման նիւթ եղու նաև հողային ժառանգութեանց մանր մասերու բաժանումն և նոյն բաժանման երկրի մի հարստութեան վերայ ունեցած աղղոյեցութիւնը: Այս մանրաբաժնութիւնը գաղղից մէջ մանաւանդ ընդարձակեցաւ 1789ի յեղափոխութենին ՚ի վեր, որ հողային ժառանգութիւնն ամեն ժառանգ այ հաւասարապէս բաժնել օրինադրեց: Բայց նշմարեցաւ որ այս մանրաբաժնութիւնն 1813 ՚ի վեր ժողովրդեան թուոյն համեմատութեամբ առաջ գնացած չէր: 1813 ին՝ տասն միլիոն հողաբաժին և քսան հինն միլիոն բնակիչ կար գաղղից մէջ: 1855 ին տասներկուք ու կըս միլիոն հողաբաժին և երեսուն և վեց միլիոն բընակիչ կար: Բայց փութանք ծանուցանել

թէ հողաբաժնից թիւը պէտք չէ հողատեարց թուոյն տեղ առնուլ, որք շտա անգամ երկու և աւելի հողաբաժնի առողք կը վճարեն: Ասկէց զատ՝ հողաբաժնից կէսը շինեալ սեփականութեանց կը վերաբերին, որոց թիւն հետզհետէ աւելնալու վերայ է:

Մանրաբաժնութիւնը՝ մշակութեանց բընութենին արդիլեալ կամ քաջալերեալ կը մըռէ, որովհետեւ մշակութեան բնութիւնըն իր տուած շահով և հողատեարց ու մըշտկաց ազատ կամքով կորոշի:

Հողերուն ընդարձակութեան զանազանութիւնն հարկաւոր է: Մանր՝ միջակ և մեծ սեփականութիւնք իրաց բնական ընթացքով կը ձեւանան, և բաւական է միայն արդելք չդնել հողային տուրեւառութեանց, որպէս զի ոչ շափազանց կուտակում, ոչ ալ չափազանց մանրաբաժնութիւնն յառաջ դայ:

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՃԱՐՏՅՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԴՈՅ, ԿԱՄ ԳՈՅ-
ՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ՍՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ
ԴՐԱՄՄԳԼԻՈՅ' ՍԵՓԱԿԵՆՈՒ-
ԹԵԱՄԲ ԲԵՂՆԱԻՈՒՑԱԼ.

Ետքամ ակնքան Սեփականութեան .—
Սեփականութեան Աշխառութեան Դըու-
գըլեայ և Երէկ .— Սեփականութեան դուիս-
նականութեամբ պարգեւածմբ կամ ժառանչու-
թեամբ սրացեալ .— Առաջին դրառութեան .—
Գիւու :

Մարդկային բնութեան ուսումն ու փոր-
ձը կամացոցանեն թէ մարդն աշխառե-
լու , ինքպինք զրկելու , աշխառութեան
արդեամբք դրառանց լրսիս կազմելու , հողը
բարւոքելու և ճարտարութեան ամեն ճիւ-
զերը զարդացնելու դրդող ամենէն մեծ-
ինթանն՝ իւր ճգամքք ձեռք բերածն և մո-
խանակութեամբ կամ' պարգեւամբք բա-
ռացածը՝ վերջապէս իւր ունեցածն՝ ուզու-
ծին պէս գործածելու ազատութիւնն է .—
Սեփականութեան իրաւունքը կամ պար-
զապէս Սեփականութիւնն է :

Ասկէ կը հետեւի ուրեմն թէ սեփակա-
նութեան իրաւունքը , ստացման արա-

հովութիւնը , ստացմալ իրին ազատ կիւ-
րառութիւնը , մարդկային ճարտարութեան
և ընկերային ժրաջանութեան առաջին և
զերագոյն սրայմանն է : Ահա այս պատճա-
ռակ ոկիպրէն լրինք թէ սեփականու-
թեան իրաւունքը , այսինքն օրինաւորա-
պէս ստացածը զ ործածելու իրաւունքը ,
(միացն թէ այլց չլիսամէ) , ընկերական չն-
քի կամարին բանալին է . և ահա այս
պատճառաւ է որ քաղաքակրթութեան
սատիճանն այս իրաւունց ապահովութեան
վերց կը չնախուի :

Մարդն իւր մասազ հասակէն սկսեալ
է և այսի պայմանքն սեփականութեան՝ ծա-
նօթութիւնն ունի :

Սեփականութիւնն ամեն ողդաց ծագ-
ման հետ կը գտնուի . ամեն տեղ կը տես-
նուի որ մարդք ինչ որ իրեն հարկաւոր է ,
և ինչ որ ինք կարուազրէ , իրեն կը սեփա-
կանէ . նախ իւր աղեղն ու նեաերը , յե-
տոյ իւր հիւզակը , և տար իւր տունը ,
պարտէզը , հողը ; Քանի որ մարդ զար-
դանոյ , առաւել կը յարի իւր ունեցածին-
քանի որ ընկերութիւնն յառաջադիմէ ,
ուռաւել կ'զգ անդականութիւնն ապա-
հովելու պէտքը ; Սեփականատիրութեան
ողին և ապահովութեան պէտքը զուգա-
հուարար կաւելնան : Միւս կողմէ , յայտ-

նի և տիեզերական իրողութիւն մ'է , որ հարստութիւնը նուազ առաստ և ոչ լաւ բաշխել է , քաղաքակրթութիւնը նուազ յառաջացեալ է այն ամեն տեղ , ուր անհօտական սեփականութիւնը լաւ ապահովեալ չէ , և ուր նորա իրաւունքն որոշապէս սահմանեալ չէ , կամ պետութիւնը չափազանց իրաւունքներ գործածելով նորա վերաց , կամ բնիերական կազմութիւնն՝ ուղղակի կամ անուղղակի ձեւերով կապումը թույլատրելով :

Մարդն իւր անձնական ֆիզիքական կամ մուտքական կարողութեանց մէջ , այօինքն իւր անձին մէջ անժխտելի սեփականութիւն մ'ունի :

Այն կարողութեանց գործածութենէ ն իւր ծննանի ջանք , ջաժանք , Ամսատութիւն , որք այս ջանց և տաժանաց արդիւնքին վերաց իրաւունք կուտան : Ասկէց երկրորդ անժխտելի սեփականութիւն մի կը ծաղի , որ է աշխատութեան պտուղք , թէ և այս առաջնոյն պէս նտիմատական կերպութունաբարուած է և կը բռնարարի : — գերութեամբ և սորկութեամբ :

Երրորդ , երրոր մարդ իւր արտադրած արդիւնքն անսիջապէս չափաներ . եթէ կը անտեսէ , եթէ կը խնայէ , եթէ ինքզինք կը զրկէ և կը ժուժկալէ , այս ջանց , այս

նեկութեան , այս անձնագրկութեան , այս հաճոյագրկութեան արդիւնքն ալ չկրնար զլացուիլ նմա : Ասկէց ալ երրորդ սեփականութիւնը մի կը ծաղի , այն է՝ Դրամադրմայ սեփականութիւն :

Ընդ ամենն երեք սեփականութիւնք , սեփականութիւն անձին , սեփականութիւն ալազոց աշխատութեան , սեփականութիւն արդեանց խնայութեան կամ դրամադրմայ . այս երեք սեփականութիւնք երկուքի մէջ կը բռվանդակին , այն է՝ սեփականութիւն անձնական , սեփականութիւն չարժական դոյից , որ ազատ մարդոցն համար անձնական սեփականութիւնը վայելելու եղանակ :

Ուրեմն Աշխատութեան և Դրամադրմայ սեփականութիւնն օրինաւոր է , բայց պէտք է որ Արդարութեան տեսակէտով ալ երաշխաւուեալ լինի , ինչպէս որ կը հասկնանք . պէտք է նաև ուրիշ հիմնական իրաւումք մ'ոլ երաշխատորեալ լինի , այն է ընկերական Օդտակարութենէն ծաղած իրաւումք :

Արդարնւ , ենթագրեմք թէ ֆիզիքական և մատաորական կարողութիւնք՝ այն է անձնական սեփականութիւնը՝ չյարդը վի , այն ժամանակ մարդն անհամայ կարդ կանցնի և ընկերութիւն չմնար : — Ենթագրեմք թէ արտադրողին իւր ճարտարակու-

Մետմի ձեռք բերած արդեանց վերայ ու նեցած արաօնութիւնը չերտշխաւորի , այն ժամանակ դրդիս կոմ խթան չունենար աշխատելու , ճիգեր թափելու և տաժունելու : — Ենթադրեմք թէ աշխատութեան պարոց սեփականութիւնը , նոյն արդեանց խնայութեամբ կուտակումը , վերջապէս զրամագլուխը՝ չերաշխաւորի : այն ժամանակ այս անհրաժեշտ սարրին՝ քաղաքակրթութեան այս լծակին՝ աղքիւրը կը ցամքի :

Ենթադրեմք այժմ թէ մարդ , իւր աշխատութեամբ , իւր դրամուզիլուով և իւր ձարտարութեամբ անտէք և խակ երկիր մի առաջին անդամ մշակի , այլ և այլ բարուրուննը այս նոմա , բնակարտն մի շինէ մէջը , և այդ , Արդարութեան և Օգտակարութեան սկզբանց զօրութեամբ ուերն է ոյն բարեռմանց : Եւ միթէ նորու ամենարդար իրաւունքը չչ զանոնք դրդածել , փոխանակելու և կենդանույն կոմ յետ մահուն այլոց տալ :

Եթէ Աշխատութեան և Գրամագլուց ուղղապէս սեփականութիւնն արդարութեան և ընկերային օգտակարութեան հայեցուածով օրինաւորէ , փոխանակութեան ձանրով անուղղապէս ձեռք բերած նոյն սեփականութիւնն ալ ուրիշ կերպ չկրնար

իմեւը . վասն զի , զայն ձեռք բերելոց համար՝ ստացիչը՝ նմանաշատ սեփականութեան մի համարք էք փոխարինութիւնը կուտայ , զոր նոյնապէս ջանիւր և գոհողութեամբք ձեռք բերած էր :

Թէ՝ արտադրեալ և թէ՝ փոխանակութեան ճանրով ձեռք բերուած աշխատութեան և զրամագլուց սեփականութեան արտօնութիւնը , զոր երաշխաւորելու արդարութիւնն է , իւր հետ կը բերէ նոյն սեփականութիւնը գործածելոց ազատութիւնը , յորմէ կը բզիսի տալու կամ պարզեւելոց իւրաւոնքը , որ սեփականութիւնը գործելոց հարկաւոր եղանակ մ'է : Ծմանադէս իւր հետ կը բերէ մահուանէն ետեւ իւր գաւակաց կամ մերձաւորաց ժամանակութիւնը թուղլոց իւրաւոնքը : Ծնտանեաց զիսոյ մ'ն նախատեսութիւնն ընկերութեան հիմնական կապերին մին է , և ընտանեաց գոյութեան համար հարկաւոր ասկէց զամ զրդիս կամ խթան մ'է աշխատութեան , խնայութեան , անսենաւութեան և զրամագլուց կազմութեան՝ որ ճարտարութիւնը կը բեղնաւորէ յօդուած իւր ստացչին և յօդուած բովանդակ ընկերութեան :

Ուզգակի կամ անուղղակի աշխատութեան ճանրէն դուրս ալ մարդիկ կը բնան դարձեալ օրինաւորապէս սեփականութիւնը կը բերած օրինաւորապէս սեփակա-

նութիւն ստանալ առաջին գրաւմամբ ,
զիւա մի հնարելով , կամ բարերազդու-
թեամբ :

Բնական է որ մէկու մի սեփական չեղող
իրի մի գրաւումը բաւական կը մնի գր-
րաւողին սեփականութիւնն ընելը : Այս
սկզբանքն ամեն ժամանակ աշխարհի աղ-
ղերէն ընդունուած է դործնականապէս :
Ամենէն կարեւոր զրաւումն՝ որ ամեն ան-
հատական սեփականութեանց հիմն եղած
է , այն երկիրներուն զրաւումն է , որոց
վերաց իւրաքանչիւր ազգ զարգ ացեալ են :
Այս պատճառու է որ իրաւագէտք առա-
ջին զրաւումն իրեւ զվաւոր միջոց կը
նկատեն սեփականութեան ստացման :—
Խոկ այսօր , քաղաքակիրթ ընկերութեանց
մէջ , գլուխուոր միջոցն է՝ կամ ստացին
աշխատութիւնը ; կամ ժառանգութեամբ
նման թողողաց աշխատութիւնը :

Նոր դաշտամարի , նոր ճարտարութեան ,
ուսումնական , քիմիական , մեքենական ,
վարչական , առեւտրական նոր ձեւոյ կամ
եղանակի մի գիւտն առաջին զրաւմն կը
նմանի : Արդար՝ միանգամայն օդտակար է
այն գիւտը քաջալերելու վարձատրել ա-
պահովութիւն տալով հնարողին , որ իր
ճարտարութեան այն է աշխատութեան
արդիւնքը վայելէ :

Սակայն մտառ .որական սեփականութեան
իրաւունքը դեռ որտապէս հաստատեալ
չէ : Ընտիր հանձարներ տարակարծիք են
հնարչաց և զրական հեղինակաց կողմէ ըն-
կերութեան մատուցեալ ծառայութեանց
բնութեան վերայ , որոշելը հումար թէ սցդ
ծառայութիւնք տիրապէս և մշտնջնապէս
սեփականութեան իրաւունք կը տան թէ
ժամանակաւոր վարձատրութիւն մի պէտք
է ստանան ուղղակի պարզ քաջալերու-
թեամբք , կամ իրենք միայն շահեցնելոյ ար-
տօնութեամբք :

ԳԼՈՒԽ թ.

ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԴՈՅ ԱՌԱԽԵԼ,
ԱՐԴԻՒՆԱԿՈՐԵԱԼ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՄԾ ԱՇԽԱ-ՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՄ ԱԶԱՏ ՄՐՅԱՎԱՐՔ

Աշխատութեան աղադառնութեանը բնական իրա-
ւունք է՝ .— Աշխատութեան ընկերութեանը ո-
քառութ : — Ի՞ւշ էին հին Արհեստուուրաց ընկե-
րակցութեան : .— Էլանոն առըստ նիւան : .— Էլան-
ցառըստ նիւան եւ թոյլուութեան :

Աշխատութեան աղադառնութեանը բնական իրա-
ւունք է՝ .— Աշխատութեան ընկերութեանը ո-
քառութ :

Փորձը հստատած է նուև թէ մարդոյ

ճարտարութիւնը բեղլուուր լինելը համար ազատ պէտք է լինի . և թէ զայն սահմանադրութը , ուղղելը , կանոնաւորելը և վերջապէտ կազմակերպելը համար շնուած օրէնք և կանոնադրութիւնք՝ իրաց բնութեան դէմ կը գործին , և հետեւարարյան աջդիմութիւնն արգելը , քանիաքիները աղքատացնելը և թշուառութիւնն աւունքնը կը ծառացին :

Ճարտարութիւն և Աժխատութիւն ազատ ևն՝ երբոր մարդ իրաւունք ունի իրեն բանին եկած արհեստը գործելը՝ առանց արգելքի , այլոց հետ մրցելով , և միայն այլոց սեփականութիւնն յարգելը պայմանաւ :

Աժխատելը այս իրաւունքը , զոր ութ և տասներորդ գարու անտեսագէտք կը պահանջնին , զոր թիւրկօ՝ այն դարուն ամեն հայակաց անտեսագէտն՝ իր պաշտօնէութեան ժամանակ կը հռչակէ , զոր Գաղող դիմումն յեղափոխութիւնը կը պահանջէ և սուրբային ժողովն ալ կ'օրինադրէ , բնական իրաւունք մ'է . մասն է այն սկզբանց՝ որք ՅԵՒ ա'զբունք կը կոչին , և անտեսական դիմութեան հիմքին մինչ՝ Ազատութիւն աշխատութեան , Ազատ մրցում , կամ սարգապէս Մրցում անուամիւ :

* Ազատութիւն Արուեստից , Ազատու-

Մրցումը ճարտարութեան հոգին և խթանն է . Արտագրութ կը գրգէ և միանց ամսայն կը լուսաւորէ : Անգաղար կը մզէ զոյն լաւագոյն և սուաւել որդ ան չինել : Այն արհեստը կամ ճարտարութիւնք , ուրոց մէջ բաւական մրցում չկայ . Ընդհանուրապէս ետ մնացած մէ :

Մրցումն է որ աշխատութեան , ծառացաթեանց , վաճառաց և սեփականութեանց արգար գինը կորչէ :

Կամ կազմելու անխորհուրդ . ձեռնարկութիւնքը , մենավաճառին առաջքը կառնու , արտագրութեան՝ փախադրութեան և մէտերման ծանր ծախքերն ու գրամազմաց շահն արգար համեմատութեան կիշուցնէ :

Մրցումը՝ միայն արտագրույին տեսակէ՝ տոքը նկատելով լիմանի ճանձրութը կամ անհաճոյութիւնն ունի , բայց այս անպատճենութիւնը՝ որ երաց վիճակին անբաժանէ , մասմին կը մոփարինի թէ՛ մրցուաց և թէ՛ ընկերութեան շահուն մէջ , նոցահա-

թիւն առընթեառութեան , Ազատութիւն վաճառականութեան ալ կրտի : Բայց այս երեք անուանց երկուքը մասնաւորաց սարսրական ճարտարութեան կը պաշաճին , եղբորդն արտաքին վահանակաւ նութեան :

զորդած զրգիսովն, և նոցա ֆիզիքական մտաւորական և բարոյական ամեն կարպութեանց՝ այն է նոցա արդիւնաբեր կարողութեանց՝ աղդած փութաջանութեամբ:

Ի՞նչ էին հին արհեստուուաց ընկե-

րականութեանք .

Ժամանակաւ Գաղղիոյ մէջ, 1789 ի յեղափոխութենին առաջ, աշխատութեան ազատութիւն չկար շատ մ'արուեստից համար, որք արհեստաւորաց ընկերակցութիւններու (Հնասփ) բաժնուած էին: Աւորիչ շատ աղդաց մէջ ալ երկար ժամանակ այնպէս էր, և հիմա ալ տակաւին շատ երկիրներու մէջ (ինչպէս Թուրքիոյ մէջ ալ) այս դրութեան բազմաթիւ հետքը կը գըտնուի: Ճարտարութեան այս կազմաւորութեան մէջ արհեստք սահմանափակեալ են. այսինքն կանոնադրութեամբը որոշեալ կարգ մի աշխատութիւնք միայն կը պարունակեն, և ուրիշ արհեստի վերաբերեալ մարդոյ մ'արդիւեալ է ուրիշ արհեստի վերաբերեալ աշխատութեան ձեռնարկ կել Այս արհեստական ընկերակցութեանց մէջ վարպետաց և գործաւորաց թիւը սահ-

* Ծնկերակցութիւն ըսելով հոս պէտք չ շահու ընկերակցութիւն հասկնալ, ոյլ մի այն արհեստի :

մանաւոր է: Մէկը չկրնար երկրի մի մէջ վարպետ լինել մինչեւ որ երկար ժամանակ աշկերտութիւն, բազում ջանք և զանազան ծախք ըլնէ:

Գաղղիոյ մէջ այս դրութիւնն 1791 ին վերցաւ. վասն զի նշարուած էր որ մեծամեծ շարիք արտադրած էր, անվախճան վլճք և կարեւ այլ և այլ արհեստաւորութեանց մէջ, խմ դժական և ծաղրելի կանոնադրութիւնք, աշխատաւորաց թշուառութիւն, նոր դիւտոց հալածում: Երբոր, օրինակի համար, Ամի Արժան կրկին օդականանքով կանդեղն հնարեց, զոր հիմա կը գործածենք, կամուկ եղն հնարեց, բրուտք, պղնձաղ ործք, արուրաղ ործք և այլք, որոց գործիքն ու արուեստը կ'օգտակարացնէր, իրեն դէմ ելան, և երկար ժամանակ մտքառեցաւ նոցա հետ: Օծեալ թիւեղն հընարողը (1761 ին) Գաղղիացէն մեկնելու հարկադրեցաւ: Նկարաւոր թղթին հընարիչն ալ այնպէս ընելու պիտի ստիպուէր, եթէ բացառիկ կերպիւ չհաստատուէր իրեւ թագաւորական գործարան:

Արհեստաւորաց ընկերակցութեանց իւրաու դէմ ըրած կուռոց պատմութիւնը, նմանապէս ճղճիմ և բռնական կանոնադրութեանց դրժած լինելց պատճառ անօք աշխատաւորաց դէմ ի՛ գործ գրուած դա-

սասպիթետութեանց սպատմաթիւնն սառողիւ
սպատի է : Այսով կը բացատրի մեծ մասամբ
ձարձաւարութեան ունեն ճիւղոց կարդ է
դուրս յառաջլիւմ թիւնը Գաղղիական յե-
ղափոխութենին ետեւ , առաւել աղատ , և
քաղաքացեաց կարողութիւնն ու ինութառ-
ջանութիւնը զարդացնելոց սռաւել յար-
մար օրէ նաղբութեան մ'արդիւնարար աղ-
դեցութեան ներբեւ :

Լանոնագուռ նիւնաւ , Լան հասսրու նիւն
և թուլուսու նիւնաւ .

Երաց բնութիւնը բռաւականութիւ չնը-
կատուելով շատ անդամ՝ խորհուեցաւ ար-
հետաւորական ընկերակցութեանց կին դը-
րութեան վերադառնալ ինչ ինչ փոփո-
խութեամբք , կամ ջարտարութիւնն ու Աշ-
խատութիւնը կանոնադրութեան կամ ար-
ևստական կազմաւորութեան ենթար-
կել , որ ազատութեան հսկաւուի է : Բայց
ովետք է դիտել որ սցսպիսի ձեռնարկու-
թեան մի մէջ երկու տնյազթելի դժուա-
րութեանց կը հանդիպուի միշտ :

Նախ , արհեստից պաշտօնական բաժա-
նումն այսօր անհնարին է , քանի որ զի-
տութիւնն և արուեստը սցնչափ յառաջա-
դիմութիւն ըրած են և փոխողարձարար
կը հսկաւուն միմեանց : Ըսել թէ ո՛ւր կը

վերջաննաց արհեստ մի և ո՛ւր կ'ակոյի որիչ
արհեստ մի , մանջենաւոր շաբանան իրն-
դիրը բռածեց կը նմանի :

Արկարդ , աշկերտութեան վերաց դրուե-
միք պայմանք , ինչ որ ալ լինին , կամ համա-
րունակալ կը լինին : Արրար մարդ մի կը պ-
նաց իր արհեստն երկու տարւոց մէջ սպի-
րիլ , ինչ իրաւումի երեք տարի սիրոի պա-
հանջուի անկէ :

Արրորդ , ենթադրելով թէ արհեստի մի
կանոնագրութիւնը ի սկզբան հնար եղա-
ծին չափ կատարեալ լինին , դիտութեանց
և զիստոց անդուլ յառաջապ խնաթիւնը՝
շատ չանցած՝ զանոնք նեղիչ և հարստահա-
րիչ կընէ արագդրովաց համար :

Ուրեմն , Աշխատութիւնն՝ հնար եղա-
ծին չափ արդինարեր լինելոց համար՝ իւր
առեն շարժ մանց մէջ աղջատ պէտք է լինի ,
և բնաւ խոչ և խորի չունենաց իր առջև :

Հանձնարեղ Վարչութիւնն մի պէտք է
թուլատրէ աշխատութիւնը , և չմիջամտն
նորս գործարաւութեանց մէջ : Խխանութիւ-
նոր մի միայն ախտատութիւնը սրացուպանն-
եց և բարեկարգ ուժ իւնն ու անդորրու-
թիւնն ապահավելոց համար ովետք է մի-
ջամտէ : Հնար եղածին չափ քիչ հսկու-
թիւն պէտք է ընէ նորա վերաց , և այն ալ
հսկաւակաց մաքրութեան ու առողջու-

թեան վերաբերեալ կէտերու մէջ։ Այս
պարագայիս մէջ ալ դարձեալ օրինական
և դատաստանական միջոցներով պէտք է
վարուի և ոչ վարչական կամ ոստիկանա-
կան միջոցներով։ որոց անպատեհութիւն-
քըն՝ Ազհեստական կանոնադրութեանց
անպատեհութիւններէն վար չեն մնար։

ԳԼՈՒԽ Ժ

ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ Ս.Ռ.Ա.Ե.Լ. Բ.Ղ.Ն.Ա.Կ.Բ.Ե.Յ.
Ա.Պ.Հ.ՈՎ.Վ.Թ.Ե.Ս.Մ. ԿՐԹՈՒԹ.Ե.Ս.Մ. Ե.Լ.
Բ.Մ.Պ.Ը.Կ.Ա.Ն Լ.Ս.Ի.Ռ.Ի.Ն.Ա.Կ.Ի.Ի-
Թ.Ե.Ա.Մ.Բ.Ք.։

Աղանովունիւն՝ գլխաւոր պաշտօն ի-
ւաս ժարունիւնուն։ — Աւելուսուրաց կը նունիւ-
նըն և բարոյակուն լուս ունակունիւնուն։

Աղանովունիւն՝ գլխաւոր պաշտօն ի-
ւաս վարչունիւնուն։

Որպէս զի երկրի մամեն կողմը ճարտա-
րութիւնն ապրի և զարգանայ, որպէս զի
Աշխատութիւնն արդիւնաւէտ և մինչեւ
իսկ հնարաւոր լինի, դործաւորք կարե-
նան իրենց ձեռքն ու կարողութիւնքը գոր-

ծածել, արուեստաւորք և գիտունք ի-
րենց տաղանդը, դրամատէրք իրենց դր-
րամագլուխք, հող, անտառ, հանք ու-
նեցողք իրենց երկրական սեփականութիւն-
քը, ամեն բանէ առաջ ապահովութիւն
պէտք է։

Երկրի մի մէջ հասարակացին ճանրանե-
րու տեսչութիւնն որչափ լաւ լինի, ար-
դարութիւնն որչափ լաւ մատակարարի,
հասարակացին իշխանութեանց գործողու-
թիւնն որչափ հանճարեղ լինի, տուրքերն
որչափ լաւ բաշխուած լինին, խաղաղու-
թեան պայմաններն որչափ լաւ հասաւառ-
ւած լինին, այնչափ ապահովութիւնը մեծ
կը լինի։ Արդ՝ այս ամեն բաներն հոմանիշ
են հասարակացին և առանձնական կենաց
առաւել յառաջադիմութեան, առաւել իւ-
րական Ազատութեան, առաւել յառա-
ջացեալ Քաղաքակրթութեան։

Դեռ բարբարոս երկրներու մէջ, ուր
երկրագործն իւր հունձէն օգուտ քաղելու-
ապահովութիւն չունի, դաշտերն անմշակ
կը մնան, և քանի մի մարդիկ թշուտ-
աբար կապրին հոգի մի վերայ, որ նո-
ցա հարիւրապատիկն ու հազարապատիկը
կընար սնուցանել։ Պատերազմի կամ ա-
պասամբութեան ժամանակ, արտերը
չեն ցանուիր, դրամագլուխք անշարժ եւ

ման , աշխատովի իւնը չխնդրուիր և թւշ-
ւառ տթիւնն իր աւերմունքը կը ծառալի :
Ամեն ժամանակ և ամեն տեղ , ուր՝ օրի-
նակի համար՝ ցորենի առաւտուրը չարչա-
րեցաւ , աշխատովի եւան այս ճիւղը դադ-
րեցաւ . ուտելիքն ոչ ևս շրջարերեցու , մը-
շակութիւնը վշառեցաւ , առուտուրն ան-
գամունքեցաւ և ժողովուրդը անօթեցան :
— Ամեն ժամանակ և ամեն տեղ , ուր տը-
զէտ մողուեալ կամ մեզապարտ ամբոխը
մեզենայներ խորտակեց , դորձարաններ
ոյրեց , աշխատովի իւններ ջնջեց , ճար-
տարովի իւնը դադրեցաւ , աշխատովի իւ-
նըն անհետացաւ , և աշխատուոր դաշերն
անօթովթենէ տառապեցան :

Հասարակային իշխանութեան՝ կառա-
վարութեան՝ գիխաւար պաշտօնն է ապա-
հավութիւն արտադրել բարեկարդ ութիւ-
նըն անփրդով պահել , արդարութիւն ը-
հել տալ , ադասութիւնն երաշխառողել ,
ոյսինքն անձերն ու սեփականութիւններն
յարդել տալ օրէնդրական իշխանու-
թեան ձեռամբ շինեալ ու հասաւառեալ օ-
րինօք , որոց վերաց գործադիր իշխանու-
թիւնը կը հակէ՝ իր արամադրութեան ներ-
քեւ անելով այլ և այլ վարչական պաշտօ-
մանք , և ցամաքային ու ծովային զօրու-
թիւնք , որոց գործադիր պաշտօնէից թո-

չոկ կը վճարէ՝ քաղաքացեաց եկամուտնե-
րն տուրք կամ հանդանակութիւն սաս-
նալով : — Հասարակային իշխանութեանց ըս-
տորոգ ելլիքն՝ յօրինուածն և բանաւոր կոպ-
մակերպութիւնը Քաղաքականութեան ճիւ-
զերէն մէկը կը կազմէ :

Եթ բունենք և բարոյակն լաւ ու-
նակունիւնէ :

Կրմովթիւնը մարդոյն նիւթական դոր-
ծարանաց զօրութիւնն ու ճարտարութիւ-
նը կաճեցնէ , — նորա խելքին հասողութիւ-
նըն ու տրամախոհութիւնը կաւելցնէ , —
նորա աշխատովի առաւել կը բեկնա-
ւորէ :

Այսոյնէս են նաև նարա ստացած բա-
րյական լաւ ունակութիւնք ու որք իւր կը-
րից վերաց իշխուլ , իւր չար յօժարութիւն-
քը զսպել , իւր փութուջանութիւնն ար-
դիւնարեր զբաղմանց ուղղել , իւր առող-
ջութիւնն ու ուժը շփառնել , ոնտեսու-
թեակի զբանակ լուխ կարմել , իւր Փիզի-
քական ու բարյական բարձոքման և իւր
ու ընտանեացն բարեկեցութեան աշխա-
տիլ կը սովորեցնեն , միանդամայն ընկե-
րութեան ալ ևս քան զես օդտակար իւ-
նելով :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ՀԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱԽԵԼ, ԲԵՂԵԱԽՈՅ-
ԵԱԼ, ԲՍՔԱՆՄԱՄԲ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ.

Հքուալէ արշեան + Բաժանման Աշխատութեան .
— Պատճառաւ + սոյն պարունեան . — Բաժանմա-
նը Աշխատութեան ամեն ճարդուրութեան
և Աշխատաց մէջ :

Հքուալէ արշեան + Բաժանման Աշխատու-
թեան . — Պատճառաւ + սոյն պարունեան :

Փորձը կապացուցանէ թէ մարդոց աշ-
խատութեան և ղրամագլխոց իմաստուն
զ ործածութիւնը կրնայ հրաշալի կերպիւ-
տուել ցնել արտագրութեան կարողութիւ-
նը : Աշխատութեան բաժանումն օրինակ
մէջ ասոր :

Այս խօսքով զրադմանց բաժանումը կը
հասկցուի, որոյ միջոցաւ իւրաքանչիւր
մարդ նոյն զ ործողութիւնը կընէ միշտ,
կամ դռնէ երկու երեք զ ործողութիւնք :

Այս միջոցին զօրութիւնն իւր արտագ-
րած հրաշալեօք կապացուցուի :

Նախ, զ ործաւորք ծայրադոյն յաջողաւ-
կութիւն մի կատանան : Աթէ երկաթա-
գործը՝ որ կուան զ ործած ելու վարժուած-
է, բեւեռ շինելու ձեռնարկէ, ՚ի ոկզրան-

զ ժուարաւ 200—300 հատ կը շինէ մէկ օ-
րք : Քիչքիշ աւելի յաջողակութիւն կ'ըս-
տանայ, այնչափ որ, մեքենացից զ ործա-
ծութենէն առաջ՝ ձեռքով բանող դեռա-
հասակ բեւեռադ ործք կը տեսնուէին, որ
օրը մինչեւ 2500 բեւեռ կը շինէին :

Ասեղները ջրոյ մէջ մխուելէ ետեւ ծր-
աած զ ուրս կերնեն : Զանոնք ուղղողները
կանացք են . որք փոքրիկ սալի մի վերայ
դնելով կուանի հարուած մի կուտան և
կուզդեն : Այս ուղղիչներէն իւրաքանչիւրն
օրք 4—5000 ասեկ կուզդեն :

Ճամանակաւ, երբոր ասեղները ձեռ-
քով կը ծակէին կերիւնի մի միջոցաւ + ո-
րում ուռով կը զարնէին, զ ործաւոր մի
կրնար օրն 2000 հատ ծակել : Այս դոր-
ծողութիւնը չափէ զ ուրս արագութեամբ
և զարմանալի ճարտարութեամբ կը կա-
տարուէր, և անսովոր բան մի չը տես-
նել այս աշխատութեան զբաղող մանր տը-
զայք՝ որք մազ մի կը ծակէին և ուրիշ մազ
մի նորա մէջն կանցունէին :

Աշխատութեան բոժանմամբ զ ործա-
ւորք ժամանակ չեն կորուսաներ՝ զբաղ-
մունք, — աւել, — զիրք և զ ործիք փոխելով
և ուշադրութիւնը՝ որ քիչ կամ շատ ծոյլ
է միշտ, ովք չունի նոր առողկացից ըդ-
բացելու :

Եղիկրորդ, ինչպէս որ ըսկնք, միտքն և մարմինը միանգամայն կարգէ դուրս յաջողակալթիւն կ'ստանան՝ մինչեւ խոկ դըժւարին գ ործողութեանց մէջ։ Այսպէս է զաշնակահարի, լրագիր ծալլողի, հաշւակալի, զրտարի, և վերջապէս մի և նոյն դրոգ ողութիւնն յաճախ կրկնող մարդոց յաջողակութիւնը։

Երրորդ, աշխատութեան բաժանումը մէն մի աշխատութիւն պարզ գ ըրճողութեան մի վերածելով ուշադրութիւնն ու դիտութիւնն ՚ի մի կէտ ամփոփելով զիւրութեան ու արագ ուժեան տարագներ դանել կուտայ։ Արուեստից պատմութիւնն ուսուցանէ մեզ թէ մեքենայից և տարագուց մէկ մասը պարզ գ ործաւորք հնարած են։

Աերջապէս, աշխատութիւնը բաժնելը զայն պարզել ու համառօտելէ, առևէ ցաւու արտօնութեանց որակն ու քանակ կըն առելցնելէ, միանգամայն նոցա արտադրութեան ծախքն և հետեւ սրար վաճառման դինը պակսեցնելէ, զինը պակսուցնելն ալ՝ սպառումն և մարդոց դիւրակեցութիւնն առելցնելէ, որով նոցա բարյականութիւնն ալ կաւելնայ։

Այսպէս Առտամ Սմիթ անդ զիացի տնտեսագէտը կրցաւ գնահանելի գ ործարանքն օրինակ ցուցնել, ուր արդէն իր օրով

(1770ին) ստան գործաւորք գ նոտառելի շինութեան հարմկ եղած եօթանառուն։ և ութ տեսակ գործողութիւննը իրենց մէջ բաժնելով, օրը 48000 գ նոտառել կը չինին, ըսելէ է իրաքանչիւրը 4800 գընուանել, որով այս օդատակար նիւթն այն չափ թեթեւադնի կերպէ։ Մեր օրով քըսան գ նոտառնող 10 վարացի կրնաց գ նոտիլ որ ըսել է երկուքը մէկ վարացին Ամերիկա րը, որ նոյնպէս բաղկամ ձեւքէ կանցնին և հարիւր քսան գործողութեան Ենթակայութեան նոյնպէս թեթեւադին են։ Հաւի եղած է թէ Հնդկաստանի մէջ հրնաքառած, Անդ զիւյ մէջ գ ործուած և նորէն Հնդկաստան տարուած բանական հարիւր քատուուն ձեւքէ կանցնի, և յետին աղքատին դիւրամացնի կոտաւ մի կը մատակարարի շնորհիւ աշխատութեան բաժանման, որով այն վիճակին կը հասնի։

Բայց անուան Անդ առաջ ան ներած առաջարկն առ աղքատոց մէջ։

Աշխատութեան բաժանման յաջող արդիւնքը մարդկացին ճարտարութեան առնեն ճիւղերուն մէջ կը տեսնուի։ զիտութեանց, արուեստից, երկրագործութեան, վաճառականութեան և տարագագործութեանց մէջ։

Գիտութիւնք՝ այն ժամանակ միայն կատարելութեան բարձրագոյն աստիճանի կը հասնին, երբոր գիտութեանց վերաբերեալ սակաւաթիւն հետազոտութեանց ըգբաղոք այլ և այլ մարդիկ մնին :

Գեղարքութեամբց, գրականութեան, բը ժըշկութեան և այլոց մէջ՝ համբաւ և հարստութիւն ստանալց համար յատուկ ճիւղոց մի պէտք է գրադիւ :

Որ և է վարչութեան մէջ լաւ կազմաւորութիւնն չկրնար լինել՝ առանց աշխատութեան բաժանման և անհատական պատափանատուութեան : Գրադարականութեան մէջ՝ իշխանութեանց և պաշտամանց բաժանումն անհրաժեշտ եղած է՝ բոնապետութեան, զեղծմտնց, գործութեանց և զօշաբաղութեանց առաջն պանլոց, և բանաւոր կառավարութեան մի բարի արդիւնքը ձեռք բերելոց համար :

Եղանակաց զանազանութիւնն և մշակութեան պարբերական կերպարանափախութիւնն արդեւ են աշխատութեան բաժանման . և սակայն մարդիկ կան՝ որ առաւել մասնաւորաբար հողագործ են, այլք մասնաւորաբար ցորենահար են, այլք գուարտոց ալահապան են, այլք կաթընտու կենդանեաց հսկող են, ոմանք անդէսորդ կամ խաշնարած են, ոմանք ծառ.

մակող են, և այլն : Մնաց որ, մշակութեանց յառաջադիմութեան և մեքենայից միջամտութեան հետ աշխատութեան բաժանումն ալ կընդարձակի :

Առետրական ճարտարութեան մէջ՝ ոչ միայն մեծաքանակ, մանրանկանեայ և արտածական վաճառականութիւնք կան, այլ և վաճառաց մէն մի տեսակին համար յատուկ յատուկ վաճառականութիւնք կան : Ասոնցմէ զատ վաճառականք ալ կան, որոց բոլոր ճարտարութիւնն այլոց համար գրամառնուլ և վճարել է, սոքա են Սեղանաւորք . ուրիշներ ալ կան, որոց միակ ճարտարութիւնն է զնողներն ու վաճառողներն իրերաց հետ հաջրգրդակցութեան մէջ դնել . սոքա են Միջնորդք . և այս ամեն արհեստոց մէջ զբաղիւնք և պաշտօնք բիստ բաժանեալ են :

Բայց աւենին աւելի տարագագործութեանց մէջ կրնայ գործադրիլ տշխատութեան բաժանումը, ինչպէս որ վերը ցոյց տուած օրինակք և այլ հաղարաւորք կապացուցանեն : Աւստի և տարագոգ ործութեանց մէջ աւելի լաւ կը տեսնուին նորա օգուտքը՝ թէ՛ տարագուց կատարելութեամբ, թէ՛ աշխատութեան արագութեամբ, և թէ՛ արտադրութեանց թեթեւագողութեամբ :

Ուրեմն աշխատութեան բաժանումն ար-
և սույն բնութեան համեմատ քիչ կամ
շատ ընդարձակ է :

Միանգամայն արտազրութեանց և ծա-
ռայութեամց զիւրութեամբ վաճառուելն
և բազում գնորդ ունենալն այ կափում
ունի :

Փոքրիկ տեղեր, ուր արտազրութիւնք
դժուարաւ կը վաճառին, շատ անդամի
բարձի խմատ տարբեր քանի մաշխատու-
թիւնք մէկ ձեռքէ կելնեն: Բժիշկը միան-
դամայն դեզագործ, վիրարայժ, ատամ-
նաբոյժ, ակնաբոյժ է: Գլուզերու նպա-
րագանառը միանգամայն սափրիչ, փերե-
ղակ, դիմեպան և մինչեւ խակ հասարա-
կաց զբաղիր է, մինչդեռ մեծ քաղքի մի
մէջ այս արուեստից խրաքանչիւնը ստո-
րափանանեալ են, այնալիս որ, թէյի, ձի-
թոյ, քայախի և այլ մէն մի նպարաց հա-
մար յառուկ վաճառատունք կամ :

Աշխատութեան բաժանումը մի և նոյն
Երկրի այլ և այլ մասանց, այլ և այլ ազ-
գաց, այլ և այլ աշխարհաց մէջ տեղն ալ
կը հասաւատուի, նոյս կիմային, նոյս հո-
գին բնութեան, և բնակչաց բարուցն և
յարնարութեանց համեմատ :

Այս բաժանման չնորհիւ, և զանազան
տեղեաց մէջ հասաւատուած տուրմատիւն:

Վորխանակաթեան օդ նութեամբն է որ տ-
ակն երկրի բնակիչը անեն բանին լցու տե-
սափն արժ ան գնով կ'սառափն, և չի սի-
սոյ և չարաւոյ մարդն իւրաքանչիւր իրենց
երկրին վորխագարձ օգտակարութեանց կը
մասնակցին :

Այս իրազաթիւնը Փիզիքական և ընկե-
րացին բնութեան մեծ օրէնքներէն մին
է, որոյ զործագրութիւնը դիւրակեցու-
թիւնէ կարտապ րէ եւ քաղաքակրթութիւ-
նը կը ծառալէ: Խոկ վանցումն անհաջողուե-
լի չարիք պատճառած է և տակաւին կը
պատճառէ մարդկութեան :

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍՐԱԿԵԼ ԲԵՂՆԱԽՈՐԵԱԼ
ԸՆԿԵՐԾԱԿՑՈՒԹԵԾԾԲ.

Ընկերութեան ողբանուած օդուագ: —
Բնակն սահճան Ընկերութեան: — Գործու-
առութիւն: Ընկերութեան: — Գործութիւ-
նան:

Ընկերութեան ողբանուած օդուագ:

Մարդկային Ընկերութիւնը, բռվանդակ
Մարդկութիւնը, մեծ քննկերակցութիւն

մէ : իւրաքանչիւր Ա.ԴՊ Ընկերակցութիւն
մէ : Այսպէս կն նաև ամեն պահանաւոր
աեղեր , որք գաւառ , նահանդ , աւան ,
գեղ և այլն կոչին : Միւս կողմանէ մէն
մի ընտանիք մասնաւոր Ընկերակցութիւն
մի կը կազմէ . բայց սոքա բնական Ընկե-
րակցութիւնք են , որոց մէջ դտնուելու կը
պարաւորին մարդիկ , և առաւել յաս-
կաբար՝ մասնաւոր ճգանց միացում են ,
մի և նոյն նպաստական՝ մի և նոյն շահու
համար՝ խումբ մի մարդոց միացում , որք
Ընկերակցութիւնք՝ կը կոչին :

Ընկերակցութիւնք՝ իրենց առաջադրու-
եալ նպաստակին համեմատ խիստ այլա-
զան են : Կրօնական , Քաղաքական , Բա-
րեգործական Ընկերակցութիւնք կան . —
Ուսումնական , Երկրագործական , Արուես-
տական , Առեւտրական , Փախադարձ օգ-
նութեան , Ապահովութեան , Վարկի և այ-
լն և այլն Ընկերակցութիւնք կան :

Առաջին Երկուքն զատ՝ մասցեալք տըն-
տեսական կարգէ են :

Ամեն Ընկերակցութեանմէջ , ճգ անց մի-
ացման և միջոցներու կեղ ըրոնացման պատ-
ճառառ , Աշխատութեան և Գրամագլուց
զօրութեան՝ արուեստական և արտադրիչ
զօրութեան՝ քիչ շատ յաւելում կայ , մի-
ջոցներու կուտակութիւն կայ , որք ցըլու

ւեալ մնալով՝ ապարդիւն կամ նուազքեղ-
նաւոր կը մնէին :

Ընկերակցութիւն կայ Զեռնարկուաց
մէջ , Ընկերակցութիւն Աշխատաւորաց և
Գրամագլուց աւշանց մէջ : Մի և նոյն ան-
ձինք կրնան այս երեք տարբեր անուանց
մէ կով կամ երկուով կամ երեքով ներ-
կայանալ , և ընկերութիւնք ալ կրնան ա-
ւելի մասնաւորակիւն՝ Գրամագլուց Ընկե-
րակցութեան կամ Աշխատաւորաց՝ Ընկե-
րակցութեան նկարագիր ունենալ , և միշտ
խառն ։

Այս Ընկերակցութեանց նկարագիրն՝
ընկերական գոմին պայմաններուն համե-
մատ կը զանազանին այն է առեւզութեան
գրամագլուց կամ աշխատութեան բա-
ժիններուն** , շահուց բաժանման եզանա-

* Գրամագլուցն առաւել կամ պակաս
մէծութեան կամ Ընկերակցողաց առաւել
կամ պակաս բազմութեան համեմատ :

** Բաժին կը կոչուին Գրամագլուցն այն
կատորակները որք տոկոս կամ շահէն մոս
առանալու իրաւունք կը տան : Ընկերու-
թիւնք կան , որոց մէջ ամեն Ընկերք իրենց
ըոլոր հարստութեամբ կամ ընչեւք պա-
տասխանատու են . այսպէս են Քաղաքա-
յին կամ Հաւաքական անուամբ Ընկերու-

կին, ընկերակցելոց՝ բաժանորդաց՝ արնօս-
րինաց և այլոց գերին և պատասխանաւ-
ժողութեան պայմաններուն համեմատ :

Ընկերակցութեան ոգւոյն դարձացումն
արդի ժամանակին մէջ ճպանց համախմբմա-
քութիւններ արտադրեց, որոց արդիակնքը
խնամ օգտակար եղաւ մարդոց : Այս ոդին
է որ մեծ դրամագործները միացնելով ար-
դի ճարտարավեճան առենազեղեցիկ հաս-
տանութիւններն պիմնեց : Հանգերը բա-
նեցաց, ջրակցներ բացաւ, երկաթուղի-
ներ չինեց, և այլ բաղաւմ մեծաւեծ ձեռա-
նարիկութիւններ ըրաւ, որք երբէք չպիտի
կրնային գոյութիւն ունենալ ու անց անոր,
և որք այնչոփ մեծամեծ ծոռացութիւն-

թիւնք, որք անդամոց միոյն կամ մեծ մա-
սին անուամբ կը կոչին : Ընկերութիւնք
ալ կան, որոց մէջ անօրէնք միայն իրենց
բոլոր հարստութեամբ պատասխանաւու-
են, իսկ ընկերը իրենց ստորագրած բաժ-
նին գումարով միայն պատասխանաւու-
են : այսպէս են խան ընկերութիւնք, ո-
րոց անդամներն ամսնք դրամազ միով՝ ու-
ժանք ալ աշխատութեամբ կընկերակցին :
Կամ ընկերութիւնք ալ որոց մէջ անօրէնք
պատասխանաւու չեն, այսպէս են Ան-
ոռուն ընկերութիւնք :

ներ մատուցին քաղաքականութեան :

Եւ արդարեւ որ ժամանակոր մարդ կըր-
նար այնչափ հարուստ և հզօր վնեմէ, որ
ճպնդաց մի շինելց համար 100 միլիոն ֆր-
անք ծախք բնէր : Քիչ մարդիկ յանձնե-
կառնութին իրենց բոլոր հարստութիւնը նր-
արքիրել այսպիսի ձեռնարկութեանց, որք
մեր օրով շատ դիւրացած են՝ երկու երեք-
հարիւր հազար անձանց կամ բաժանու-
դաց ընկերակցութեամբ, որոց խռաբան-
չիւրն իւր հարստութեան մի փոքրիկ մա-
սը վասանդի մէջ կը դնէ ; որպէս զի՞ մեծ
հարստութեան մարդէքին մէջ սեփակա-
նութեան բաժին մ'ունենայ :

Հնարիչը՝ դիտոնք՝ ձեռնարկաք հզօր
օժանդակ մի կը զանեն ընկերակցութեան
աղւոյն մէջ իրենց զիւտերը՝ դիտութիւն-
ները՝ գաղափարներն ու ճարտարավեճիւ-
նք գործադրեց համար:

Այս ոդին չառ օգտակար է դրամանուկ-
րանց և զործաւորաց, վասն զի սուաֆնոց
ունեցած դրամազ լուխներն և վերջոց ալ
ունեցած արուեստական կարսզութիւննե-
րը գործածելց առիթ և զիւրութիւն կր-
տայ :

Ընափիր գործ աւորաց ալ խիստ օգտա-
կար կրնայ մինել որից նկատամի, թոյլ
առաջ նոցա իրենց ջանք միայնեւ և ուշ-

խասութեան ընկերութիւններ կազմել,
յորց կրնան՝ սովորական թոշակէ գատ
չահու բաժին մ'ալ քաղել։ Բայց այս պա-
րագայիս մէջ ակտք չէ մոռնան թէ աշ-
խատութիւնն ու խեթքը միայն բաւական
չեն, այլ զրամոնդ լսախք ալ անհրաժեշտ
են արտազրութեան համար, և թէ՝ ամեն
ձեռնարկութեան մէջ անօքնափթեան մի
ակտք է հպատակին։

Քնական առհետու ինչ բարեկանութեան։

Ընկերակցութիւնը քաղաքակրթութեան
հետ և ժողովրդոց ողբացն համեմատ բազ-
մանալց և ընդարձակելց յարմարութիւն
ունին։ բայց չեն կրնար ասհմանէ մ'ան-
դին ընդարձակիլ, և մասնաւոր այսինքն
թէ՝ անհատական և թէ՝ սակաւաթիւ ըն-
կերներէ բազկացեալ ընկերութեանց ձեռ-
նարկած արուեստից և ճարտարութեանց
տեղն անցնիլ։

Եւ այս ալ քանի մի պատճառներով։

Կախի՝ որովհետեւ անհատական շահուն
դօրեղ ազդեցութիւնը՝ որ մասնաւոր ձեռ-
նարկութիւնները կը քաջալերէ, ընկերա-
կան գործոց մէջ կը տկարանայ։

Երկրորդ, որովհետեւ ընկերութեան
տնօքէնի մ'աշալը ութիւնն ու փութաջա-
նութիւնը չկրնար գործողութեան ման-

րամասն պարագայից վերաց նոյն անվրէտ
ուշադրութիւնն ունենալ, զոր աւելի նեղ
սովորականներու մէջ վասկեալդ ործողութեան
կրնար նուիրել։

Եւ վերջապէս որովհետեւ այս երկու
զուգակցեալ պատճառներին ծախտոց նը-
ւազ տնաւորութիւն, վեղձմննց աւելի դիւ-
րութիւն, նուազ ինքնորոշութիւն, նուազ
բարցական ազդեցութիւն և նուազ յաջո-
զութեան համանամբանութիւն կարասոյ-
րեն։

Մէծ ընկերակցութիւնը կարգ մի ձեռ-
նարկութեանց կը յարմարի և հարկաւոր
իսկ է ։ Հարկաւոր է ։ Երբոր գործողու-
թիւնը կատարեց համար մէծ զրամագը-
լախներ միացնել պէտք է, երբոր ձեռ-
նարկութիւնը կեղակարծ են կամ կրնան
անցածող եք մ'ունենալ, նմանառիւ տ-
պահովութեանց, սեղմանաւորութեանց և
որիշ այս տեսակ գործողութեանց կը յար-
մարի։ Բայց որովհետեւ իւր օգտարքը բա-
ցարձակ չեն, չաս առիթներ ուլ կան, ուր
իւր անպատեհութիւնն արգելը են յա-
ջողութեան, և ուր պէտք է անհատական
ինքնորոշութեան թուղուլ գործը։

Իրաց այս բնութիւնն անտես կը նեն
կամ կը մոռնան այն անձինք՝ որք ընկե-
րակցական ոգւոյն զօրութիւնն ու ապա-

գայի չափազանցորար կը նկատեն :

Ասոնց ունակք մոտածեցին մարդկութիւնն ընկերակցութեամբ այնպիսի բնկերական վիճակի մի հասցնել, ուր մարդկային անհատականութիւնը մրակ կեղռանի մի մէջ կանգնետանայ, և ուր ոչ անհատափան սեփականութիւն կը մնայ, ոչ մարդոց մէջ մրցում : Այլ եւ այլ դրութիւնք սա աջարեցին ընկերական վերածուցան, ընկերական երազայու և անհեթեթ վերակադարութեան, որը ընթերան դրսութան կամ ընդունական անուններով կը նշանակին :

Ունակք ալ առանց այս ցնորից մէջ իշխալու, ընկերակցութեան հասողութիւնն ու զօրութիւնը չոսիալանցութեան հասուցին անսահման ընդունակութեան ընդունակութեան կարծելով, այնպէս որ ապակային մէջ առեն անհատական կամ մատն ընկերութեանց ձեւունարկութիւնք մեծ ընկերութեանց ձեւուք անցնելին :

Ընկերակցութեան բնուկան սահմաններուն վերայ մեր տուած պատճաները կը պատասխանեն այն անձոնց՝ որք ձեռնարկութեանց ի մի վայր կեղրոնացմանը Սենալամառի հասուառի հաստատութեանին վարժանարվ, կուզեն որ ընկերակցութեանց ձեռքին ինքնորոշութեան ուղառութիւնն առնուի բայց այս առատութիւնը, որ շատ հարկա-

օք է յառաջդիմական խորհուրդներ ծրանելու, նոր ձեռնարկութեանց զօրութիւնն ու վառմաժամութիւնը կը զրգուէ, որք մենավաճառ ութեան արդելք կը մինին յօդուուր տրտագրողուց և սպառուց, այն է բոլոնդակ ընկերութեան :

Գոյքառարական ընկերակցութեան +.

Ընկերակցուական գործադրութիւնը չափազանցօք նկատելով միանք կարծեցին եւ աշխատաւոր դասուց ու կարծեցուցին թէ ատեն արուեստից դուծաւորք կրնան բարձրաթիւ կործակցօք ընկերակցուական խոռոչելու կազմելու եւ այն խոռոչելու իրենց մէջ հետոցետէ շատնաւըզ կրնան նարաւառութեան արդի ձեւոց աեղլու բանելու, և մուշտկաւ աշխատավոլներն հաւատութընկերաց վարժանարկելու, որք վիստանակ թշուակից շահու բաժին ստանան, որպէս մէջ սակաւամի և լընտիր գործուուրաց այս մէջ միայն հնարաւոր եղած միարունութիւնն ուրիշ կերպիւ կարելի վիճը, որուիս թէ ընկերական շահն անհատական շահուն զօրութիւնը կրնարդ ունենալու կարծեցին թէ գործադրութիւնը ընկերակցութիւնք վերջապէս արուեստից և ճորտարութիւնց սահմանէն ողուրս պիտի հանեին գրամազմի տէրերն ու ձեռնարկուները :

որպէս թէ բնաւ զ ոյք չունեցող զ ործ աւ որք
կը նային ձեռնարկութեան մի կորուստնեւ-
րուն հաւանականութիւնն յաջս առնուլ
և դիպուած ական շահուց իրացման սովա-
ռել . որպէս թէ ձեռնարկութիւն մի կրնալ
դրամագլխէ և տնօրինութենէ անցնիլ :

Գաղափարաց այս շարժումը՝ Գաղափիոյ
մէջ 1848ի յեղափոխութեամբ զրդառելով՝
բազմաթիւ զ ործաւորնական ընկերակցու-
թիւնք երեւան հանեց , որը այս և ուրիշ
կրազական կարծիքներով տողորեալ էին ,
և որոց մեծ մասը շատ չանցած լուծեցան ,
մնացեալը ալ ստկաւածի իւ ընկերօք մա-
սնը ընկերակցութեանց փոխակերպեցան ;
Երեք չորս տարիէ ՚ի վեր զ ործաւորնական
նոր ընկերակցութիւնք կազմուիլ կը չու-
նան լաւագոյն պայմանօք և ստկաւաթիւ
տնդամք , դրամագլխու փոխ առողջաց և
արուեստական յատուկ կարողութիւններ
զարդ տցնող տնօրինաց ալ բաժին հանե-
լով : Այս շարժումն յառաջ եկաւ ժողովր-
դական փոխաստու պանքայից յաջողութե-
նին , որը քանի մի տարիէ ՚ի վեր չառցած
էն քրուսից և Գերմանիոյ մէջ , նայնպէս
սպարէն կամ սպաստան նիւթեր գնելու
համար կազմուած ընկերութեանց յաջու-
ղութենէն , որը նմանառէս քանի մի տա-
րիէ ՚ի վեր Անդ դիոյ և Գերմանիոյ մէջ ծառ-

ւալեցոն :

Այս փոխատուական մանր ձեռնարկու-
թեանց վերայ ետքը սիմի խօսինք (Գլ. Ժէ) :

Պաշարի կամ նպարաւորման ընկերակ-
ցութիւնք՝ Գաղափարաց մասնաւորութիւնն են , որք Պը-
րամագլուխ մի գնելով՝ առաջին ձեռքէ և
մեծ քանակութեամբ նպար և այլ սպասա-
ման սիմացը կը գնեն , և միայն սպասա-
ւորաց և տեղուաց ծախսը վրան աւելցնելով՝
ընկերաց և այլոց կը վաճառեն , և այսպէս ս
խանութապանին կամ վաճառամինին ընկե-
լիք շահն ընկերութիւնը կը շահի : Այս
ձեռնարկութեանց մի քանին շատ մեծ ցան,
որոց մէջ առաջին կրնայ համարուիլ Անդ-
պիոյ մէջ Մանչչութէրի մօտ Բօշտէ յի ըն-
կերութիւնը :

Այս զանապան ընկերակցութիւնները
կտղմելու ջանքն է Գաղափարաց շարժում ըս-
տածը , որ Ընկերակցութեան հոմանիշն է ,
և օրէնակական միջոցներով նպաստաւո-
րել կաւզուի :

Ամենին լաւ օրէնքը՝ զ ործակցաց ազմա-
ինքնորոշութեան և ազատ զ ործողութեան
ընդդիմացող արդ ելքներուն ու կանոնադ-
րութեանց ջնջումն է :

Ինչ որ ալ լինի , փորձը՝ տեսականին
հետ համաձայնութեամբ կը հաստատէ թէ
արտադրութեան ընկերակցութիւնք ուրիշ

տեսակ ընկերակցութեանց հետ բաղդա-
տեղով՝ ամենէն գժուարակազմն են :

ԳԼՈՒԽ ՃԳ.

ԱՅԻ. ՊԱՅՄԱՆՔ ՆՊԱՍՏԱԽՐՔ ԱՐՏՈՂԻՉՈՒԹԵԱՆ

Ըսինք թէ զրամադշուխն արամադրու-
թեան անհրաժեշտ օժանդակն է ցուցինք
թէ ի՞նչպէս Դրամագլուխ առատութիւնը
ճարտարակութեան յառաջացման և հողին
բարեպարան կը նպաստէ. թէ ի՞նչպէս ճար-
տարակութեան ամեն ճիւղերն առաւել կը
բեղնաւ որին Մեքենացից գործած ութեամբ,
Աշխատառ թեան բաժանանակը ընկերակ-
ցութեամբ, Աշխատառ որաց կրթութեամբ
և բարցական լու ունակութեամբ. Ան-
փականութեան բաժանականութեամբ, որ
բարեկազմ և լուսամիտ մարդոցմէ բազ-
իացեալ կառավարութեան մամենին գե-
րազանց ծառայութիւնն է:

Հան նաև ուրիշ կարեւոր պայմանք՝ որք
հետզհետէ պիտի ցաւցուին, ու այն ամեն
պայմանք՝ որք արդեանց վոխանակութիւն-

նը, տուրեառն ու շրջաբերութիւնը, վար-
կը կը դիսրացնեն. — այն ամեն պայմանք
որք վարտակոց համարացմունքն առաւել տր-
դար և սպառումն առաւել բանաւոր ընե-
լց կը նպաստէն : Ամանասիչս հարստու-
թեան սպառումը, բաշխումը, շրջաբերու-
թիւնն ու փոխանակումը նպաստաւոր աղ-
դեցութիւն կ'ստանան իմաստուն արտադ-
րութեամբ և այլ ամեն պայմաններով՝ որք
տնտեսական գիտութեան սյօ համառօտ
սկզբնաստարեց երկրորդ մասին մէջ ցցց
տրուեցան :

Երրորդ մասին մէջ պիտի տեսնենք թէ
մորդկային ճարտարակութեան ո՛չսակի հզօ-
րապէս կը նպաստեն գոխանակութիւնը,
գոյամը, Վարկը, Պանքաները, Գնողաց
բառերութիւնը Մուետրտկան տղառութիւ-
նը, և թէ ո՛չսակի արդելք կը մինին այն
ամեն միջոցք և կաթագադրութիւնք, որք ա-
ռաւետրական աղատութեան հակառակ ե-
ղող վարդապետութեանց ներշնչութիւնք
են :

ՄԱՅԻՆ Գ.

Ի ՈՒԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇԱՀԱՍՏԱՆԲ*
ՀԱՐՍՈՒԹԵԱՆ

ԵՐՋԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ.—Պ.ԱՐԻ

ԳԼՈՒԽ ԺԴ

Ի ՆՉՊԱՍ ԿԸ ՓՈԽԱՆԱԿԻ ՀԱՐՍՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ Ի ՆՉՊԱՍ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳՆՈՐԴ
ԿԸ ԳՏԵՆՔ

Անուշակի սրբութեան գոհանակու-
նեամբ .— Ի նշակ կը բանդատակին առն գո-
խանակունիւն+ .— Արդէան+ եւ ծառայու-
թէան+ բնորդ+ են մետաց .— Ներդաշտակու-
նէան շահուց փոխանակունէամբ+ եւ բնոր-
դու .— Օրինառութեան աղոտ փոխանակու-
նէան .— Աջեցանիւն նորա ՚ի վերա-
շարժացնան

Անուղ զակի սրբութեան գոհանա-
կունիւնմբ

Նախնական գիտելեաց մէջ փոխանա-
* Բերք արդիւնք վաճառք քշելու կամ
շահաւոր կերպիւ փոխանակելու տեղ կամ
միջոց : Գաղղ . débouché :

կոթեան բնութիւնը ցոյց տուինք : Այժմ
քիչ մ'աւելի պիտի բացատրենք այն կմա-
նական ծանօթութիւնն և նորա ածոն-
ցութիւնքն , որք են Գնորդք և Շահաս-
տանք , Շրջարերութիւն , Արմէք , Դրույք ,
Վարկ , Քաջաքական գրութիւն կամ Ա-
ռեւտրական կանոնադրութիւն :

Ցեսանք թէ մարդ մի շատ բան մէկն
ընելով՝ լու չիրնար բնել , բազմութիւ ծա-
ռայութիւն միանդամցն լաւ չիրնար մա-
տոցանել , և թէ Աշխատութեան բա-
ժանմամբ և փոխանակութեամբ է որ կո-
րուլ կը մինի սցըց արտադրած ամեն ար-
դիւնքը կամ ծառայութիւնները վայելէլ ,
շատ անդամ միջնորդ վաճառքի մի միջու-
ցաւ , այն է Դրանց , կամ այն գրամք
ներկայացնող նշանաց :

Աւելի հեռուն երթալի ասաց հարկ կը
համարիմք այս պարզ՝ բայց կարեւոր և
շատ անդամ անդամ եղած ծանօթութեան
վերայ պնդել :

Մարդիկ սկարսին գոհանակունէան ճանքով
ձեռք բերել այն արդիւնքները , որք առ-
շակ արդարաւութեան խիստ թանկ կելնեն : Գոր-
ծի մէջ սկարդիկ շատ անդամ իրենց շա-
հան բնազդումը չունենալով՝ այս կիմաւ-
կան կանոնին չեն հետեւիր , և ընդհան-
բասիս կը մոռնան՝ երբոր հարստութեան

ինդ բոյն մերաց կը խորհրդած ենք: Օրէնքու
դիրք ալ շատ անդամ անտես կը նեն դայս:
և փրենց դրած կանոններն ու օրէնքներն
ոյս կրթութիւն:

Սարդ ճշմարտութիւնն ու օրէ ուստիներն
ռազմացանեց համար՝ ովք ար կը մինի
ցիւլ հոս այն նկատողութիւնքը զոր ըլ-
քաղմանց բաժանման համար ըրինք:^{*} Արքի-
ները միայն թէ երկաթիւ ործը՝ խորառ-
ցի հարուած ներով կարստարէ զինքը որ-
նուցանող հացն ու զինին. Երկրագործը
ցորին բուցնեղով կարստարէ իւր հաղած-
կատեղինք. վարդապետը դատիր տալով
կարտարէ իւր ուռուն ու շորտը, զոյտ
քննութիւնն հարաւոյին տաք երկիրներու
մէջ դրած է:

Արդ, եթէ վայուանութիւնն միջու-
ցու արանգը բութեանց սատոցումն առ առ եկ
գնդ հանուր է, ամեն աշխատուորի շահը
կը տահանջէ շահամատան զ տնել, այսինքն
իւր արտաղրած արդիւնքը վիստանակեցց
տեղ և միջոց զ տնել, այն է սովառուներ,
որոց կրնաց բարմարի իւր արդիւնքը վ տան
զի, ինչպէս որ տեսանք, արտադրութեան
կարեւորութիւնն ուզգակի յարաբերու-
թիւն ունի աշխատութեան բաժանման
հետ, այս ալ շուհատանին կամ վաճառա-

* Տես Գլուխ ծԱ:

նոցին ընդարձակութեան հետո:

Եթէ արտադրութիւնք ձրի մինչքն, ան-
սահմանաբար կուզուելին: Այս ենթաղ-
րութեամբ, այսինքն՝ ձրի արդ եանց կամ
արտադրութեանց սոցիւ՝ անշուն ալ շա-
հատանք կը գտնուէն: Այդ որովհետեւ
առանալոց կամքէն ունի միջոց կը պակսի
մարդ ոյ: Շահաստանք առ բնականաբար
կը չափաւորին այն հարկաւ, որտեղ ար-
տադրութեանց արագափաք վրենց ստամայ-
ու գած բանը վճարել կը պարաւաորին:

Ի՞նչու՞ս կը բովանդակին ամեն դոխանակու-
թեան: — Արդիւնք, Աշխատութեան և Ետ-
առյուանեան գնուրդ և ու մի մեանց:

Մարդիկ իրենց պետք եղած Արդիւնքը
կամ Ծառ սոցութիւննեղը Արամավկը հատու-
ցանեն: Բայց այն զրամի ալ տշխատու-
թեան արդիւնքով կամ ծառայութեամբը
կը հայմ այթեն: Արքեան զրամի միջնորդ
վաճառք մէ, զոր արտադրուն իւր հաս-
տած արդեանց կամ ծառայութեանց վի-
խարէն կ'ստանայ և սոնավ ընկերութեան
մէջ համաշափ արդիւնք կամ ծառայու-
թիւնք կը դանի: Արդապէս, ինչպէս
բառ Ժ. Պ. Ա:

Աշխանտ պարտապահ կը գնեն:

Ասմ ինչպէս ըստ Պ. Պարթիու:

Սառացունիւնիւնիւն հետ
էւ գունանուին :

Կամ, ինչպէս մեք կըսեմք՝ երեւոյթն
սաբողջապէս բովանդակելու համար .

Աշտեն, Աշխատունիւն կամ Մառա-
յանիւն, Աշրենի, Աշխատունիւն կամ
Մառայունեանց հետ էւ գունանուին :

Գաղղիս և Անգվամ՝ այս ճշմարտու-
թեան խիստ զգալի ասպացոցները աեսան
այլ և այլ ժամանակ : Սովոր պատճառաւ
բազումցորեն զնուեցաւ Բուռասաստանէն ու
Միացեալ Նահանգներէն, և գրամով վե-
ճարեցաւ : Քանի մ'ամիս հազիր անցտե-
էր, ոսկին ու արծաթը՝ քծուարի կամ զը-
րամի ձեւով ետ դարձան եկտան՝ վաճա-
ռաց հետ փոխանակուելով : Այսպէս Գաղ-
ղիս, օրինակի համար, այս երկու գործ ո-
ղութիւնն ըրաւ .

1. Փոխանակութիւն զրամոց՝ ցըենի
հետ .

2. Այսինքն վաճառք վաճառաց հետ,
կամ արդիւնք արդեանց հետ :

Ասով կը հաստատուի նաեւ ինչ որ ըստն
էինք զրամոց վերաց, և մասնաւորապէս
այն զիւրաժեան, որով զրամը կը հաւա-
սարակը ամեն երկրի մէջ՝ ազտութեան
պղեցութեան ներքեւ :

Այս առաջնունիւնիւն կը ծաղի ուրիշ
սկզբ մի, այսինքն, եթէ արդիւնք արդ-
ւասիք կը զնին, իւրաքանչիւր արդիւնք
այնչափ աւելի զնող կը գտնեն, ո՞րչափ
միւս արդիւնքներն առաւ եղ բազմապատ-
կին :

Ըսկերութիւնը, տնտեսական հայեաց-
քով, ընդարձակ վաճառանոց մ'է, ուր մէն
մի աշխատող իւր նիւթական կամ աննիւ-
թական արդիւնքը կը բերէ, որպէս զի
փոխարէն համաշափ կամ համարժէք ար-
դիւնք ստանայ : Արդ, իւրաքանչիւր ար-
դիւնք, այնչափ աւելի արժէք, այնչափ
աւելի զին կը զտնէ վաճառանոցին մէջ,
ո՞րչափ անոր փոխարէն առաջարկելի ար-
դիւնք առատ գտնաւին : Եւ արդարեւ,
Գաղղիս մէջ այսօր անհամեմատ առաւել-
րան կը վաճառուի կը զնուի, քան առկէ
հինգ հարիւր տարի առաջ : Միւս կողմա-
նէ, արդիւնքն արդիւնքով գնուելուն մէկ
տպացոցն ալ այսէ, որ գէշ հունձք մ'ու-
րիշ ամեն վաճառմանց կը վնասէ : Արդա-
րեւ, այդիին ծաղիկները ջնջող կարկուտը
հանեփին չվնասեր, բայց և այնպէս կը-
տաւին վաճառումը կը նեղի, որովհետեւ
օրմագրին հիւսան և այլն արդիւնքը
չատ չինդրուիր երկրագործներէն, և այս
դոնազան սպառողք՝ ինչպէս նաեւ այ-

գեղործք՝ քիչ արդիւնք կը դնեն կտառ
արտապղողթերէն :

Սովոր ժամանակը կը նշմարուի որ ցորեա-
նի հետոյ նուռազութիւնը՝ ասլրազադոր-
ծական աշխատառոթիւնները կը թուրցնէ՝
և մինչեւ իսկ գետնածխոյ արտահանու-
թիւննը կը նուռազեցնէ։ Խոռոչութեանց ժա-
մանակը յնդապատճիւնն ու քաղաքա-
յին օբասերազմը՝ խոռոչաւ երկիրներու-
հողորդոց մեծ թշուա հասցնելէ զատ՝ խո-
զադ մասյած երկիրներուն ալ զդադի կո-
րուսոններ կը պատճառուն :

Ենրդաշնորհնեան շահուաց քոյնանահու-
նեած և չնորդօք .

Տեսնեմք հիմա այս ընտապէն ներդոշ-
նակաւոր ոկրքանց կոտեւանքը :

Այն առեն տեղ, ուր կիմայն եւ հո-
ղին ընութիւնը բնական հարստութիւն կը
կազմեն, այն հարստութիւնը՝ փոխանա-
կութեան ճանրով մարդկային ազգին ժա-
ռանդութիւնը կամ ստացուածը կը վնի.

Այսպէս Անդզիս իր հոդին մէջ ունե-
ցած գետնածխոյն վերայ ըրած արտաղ-
րութեան ծախքով՝ Պօրտօի դինոյն վե-
րայ եղած արտաղրութեան ծախքը կը
հատուցնէ, և երկու երկրի ընակիքը մի-
ապէս կը վայելեն ընութեան առաջաւ-

ձեռնութիւնը՝ որ Անգլիայ հաղին մէջ գետա-
նածուին ծաւալեց, և Գաղղիս ալ պահիւ-
դինայք մ'օժանց : Այսպէս Փարփղի զոր-
ծաւորը նուագ աշխատութեամբ եւ նր-
ագ ծախքով՝ հարստացին ջերմ երկիրնե-
րու խանուէն շաբարն և այլ հարստու-
թիւնները կը հայմ այթէ : Այսպէս տեղ-
եաց և ապդաց իրարու հետ ըրած փո-
խանակութիւնը և ավատութեան ագրեւ-
ցութեան ներքեւ՝ համաշափ աշխատու-
թիւննեան գործութիւնք կը վնին և ն-
բնութեան պարզ եւները կրնան ձրի դար-
Այս առնջական բաղդատավաթեանց հետե-
ւանքն այս է որ փոխանակութիւնք առաւ եւ
շահաւոր կը վնին այն երկիրներու հետ՝
որք կամ բնական հարստութեամբք օժա-
ռակ են, կամ առաջ դրամադլուի ունին,
կամ աշխատաւորք աջողակ եւ ճարտար
են :

Տնաեսական և միանդ ամայն բարոյա-
կան նկատմամբ՝ այս վարդապետութեան
հետեանքն անհուն է :

Քանդաքական տնտեսութիւնը, որ փի-
փափայութեան, բարդականի և կրօնի
օժանդակն է, կապացուցանէ մարդոց թէ
արտաղրուքք ո՛չչափ հարուստ և բազմա-
թիւ, և արտաղրութիւնք ալ բազմապա-
տիկ վնին, այնչափ շահաստանք ալ մեծ և

շատ կը լինին. թէ իւրաքանչիւր արտադրով
կամ աշխատով՝ ուրիշ ամեն արտադրողաց
և աշխատաւորաց յաջողութեանը փափա-
քելու պարտաւոր է. թէ հարուստք աղքա-
տաց յաջողութեանը, աղքատք ալ փոխա-
դարձաբար հարստաց յաջողութեանը փա-
փաքելու պարտաւոր են. թէ քաղաքները
զիւզորէից և գիւզօրացք ալ քաղաքաց յա-
ջողութեանը պէտք է փափաքին, ամենն
ալ իրենց շահուն համար. թէ աղզի մի
կամ ժողովրդեան յաջողութիւնն ու զար-
դացումը մասամբ մ'ուրիշ աղզաց կամ
ժողովրդոց բարօրութենէն կիսխումն ունի-
ւ. թէ վերջապէս կոչտ սխալ մ'ե հայհոյու-
թիւն մ'է կարծել և ըսել լոնթէ յնի հետ
թէ «միոյն վնասը միւսին շահ է»: Համարի-
ոքն այս է թէ ընկերութիւնք ժողովուրդը
և անհառք համերաշխ են. միոյն վնասը
միւսին ալ վնաս, և միոյն օգուտը միւսին ալ
օգուտ է:

Երբոր այս ճշմարտութիւնք ժողովը ու-
ղական լինին, ոչխարհի խաղաղութիւնը
կամականութիւնը :

Որինաւորութիւն Աղար իսկականիսու-
թիւնց. — Աղարութիւն ողջեցութիւնը
իսկականիսութիւնց շաբաթաշան վերայ.

Անզ որ Աշխատութեան և մարդկային

և արտադրութեան վերայ ըսփնք*, Փոխանա-
կութեան ալ կը որացածի, որ մարդոյ աշ-
խատութեան երևոյթներին մին է, այ-
սինքն կրնամք ըսել նաև. թէ փոխանակու-
թիւնն ո՛րչափ աւելի ապահով և ազատ
լինի, այնչափ Արտադրութիւնը բեզմա-
սոր, Բաշխումն արդ ար, և Սպառումը դիւ-
րին կը լինի:

Փոխանակութեանց համար սալահովու-
թիւնն անհրաժեշտ է ըսելն անժխտելի
համարտութիւնն մի հաստատել է, որոյ վե-
րայ մեք չեմք պնդեր հոս, թէ և շատ ան-
դամ ապահու կը լինի:

Խրեւ սկզբունք, սեփականութիւնն
ումեն ընկերութեան խարիսխն է. փոխա-
նակութիւնն ամեն ընկերութեան կազն
է, իսկ ստացուածոց ազատ գործածու-
թիւնը, տուրեւսուութեանց կամ փոխա-
նակութեանց ազատութիւնը, սեփակա-
նութեան իրաւաց բռնի հետեւանքն է:

Այս ազատութիւնն երկար ժամանակ
ապահու լինելէ ետեւ՝ յիսուն տարիէ ՚ի
վեր ընդհանրապէս կը գործադրի ազգաց
մէջ, և փորձն ութեւսամներորդ գարու
տնաեւագիտաց. ծանուցած զերազանց
արդասիքը լիսին տուաւ: Գաղղիս շատ
քահ է կը ու դարէ ՚ի վեր ներքին մաքսերն

* Ցես ԳԼ. թ.

և այլ գաւառական արգելքները վերցված նելուն վերայ։ Միացեալ—Նահանդներն ալ նոյնպէս։ Գերմանիա շատ աղջկ ըրամաքսական միութիւնը կամ քաջնակցութիւնը կազմելով իր այլ և այլ իշխանութեանց մէջ։

Աւարիա ալ նոյնպէս օգուտ տեսաւ ներքին մաքսերը (1850ին) ջնջելով։ Բայց կը մնայ դեռ հասկցնել ժողովրդոց թէ այդ ներքին ազատութիւնը, արտադրութեանց ազատ չըջարերութիւնը (մասնաւանդ նըւ սպարելինաց), փոխազբութեան կամ փոխանակութեան բացարձակ և անսահման իրաւանց յարդումը՝ լուագոյն միջոցն է վաճառանոցները նպարով լցնելու։ Պիները բռնկութեան առաջնական առաջնական առաջնորդ է։

Այս մասին փորձը տնտեսադիտութեան հետ համաձայն է, ինչպէս տնտեսող իւտութիւնն ալ արդարութեան հետ։

Կուղչօք որ ներս ապրանք բերուի, թոյլ տուէք որդուրս տարուի; Կուղչօք որ վաճառանոցը նպարով լցուին, թոյլ տուէք որ շահագէտը ազատութեամբ դնեն վաճառուեն։ Մեն մի ցորենի վաճառական առասութեան շաեմարան մ'է։ Ընդհակառակն մենափանառ (մատրապազ) անունով վաճառամբաւեալ մարդոց դէմ դորժուած բռնութիւնը, վաճառանոցաց ա-

արառութիւնը, սղաւթեան պատճառք են։ Ուրեմն ովտք չէ շահավաճառն արդեւու այլ առջել թուրիառութիւնը դիւրացնել խաղաղ և ապահով թողլով, վաւն պի առատութիւնն ու արժնութիւնը շահավաճառութեանց շատութենին կը ծաղին, սովոր ու սղութիւնն ալ առուրեւառութեանց դադարութիւն, զիւտուրեառութիւնը կարդ մի մենավաճառութիւնը են, և իւրենց բարձրագագատկութեամբ ընդհանուրին օդ տարեր կը լինին։

Արտաքին վաճառակութեան մէջ ալ, ինչպէս ներքինին մէջ վախանակութեանց վակատար ազատութիւնը՝ քողլաքական տնտեսութեան ամենէն ճշմարիտ արդար և գեղեցիկ ոկզունքներէն մին է։ Աը հաւատայ որ այս ազատութիւնն՝ ինչպէս Ամերիկայի Միացեալ—Նահանդաց, Գաղղիայ գաւառաց և Գերմանիայ Գետութեանց համար եղած է, բովանդակ աղդաց համար ալ արդասաւոր կը լինի։

Բայց այս մեծ սկզբան զ ործադրութիւնը գեռ արդ երե կը գանէ ժողովրդոց և կառավարութեանց կարծեաց մէջ, այն սիրալ ծանօթութեանց պատճառու, զորութիւնի ցոցնեմբ ժըրդ զ միոյն մէջ։

ԳԼՈՒԽԻ ԺԵ

Ի՞նչՊէս Կը ԶԱՓՈՒԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆ.
ԵՒ ՆՈՐԱ ԱՐՁԵՔԸ ԿՈՐՈՇՈՒԻՆ.—
Ի՞նչՊէս Կը ՀԱՍՏԱՏՈՒԻՆ ԱՐ-
ԺԵՔՆ ՈՒ ԳԻՆՅ.

Յարկում Են Արժեկց. — Պատհառու-
թեան կամ Զաքումն Հարստութեան և Ար-
ժեկց. — Դիւ իրաց. — Եղանակ արդուրութեան. —
Արագորի և խնդրում. — Ելուծուր. — Մո-
բակոյն գին. — Բանասոր և ուշուր էն:

Յարկում Են Արժեկց.

Գործիս ոկիզրը զրած նախաշտիկի խօս-
հովով ածութիւններէն կրցաւ հասկցուիլ
թէ Արժեկց ծանօթութիւնը Քաղաքական
տնտեսութեան մէջ հիմնական է :

Կը հասկցուի նաև տռանց ուրիշ մեկ-
ութեանց թէ իրաց կամ արտադրու-
թեանց համարժեք իրեր գնելց կարո-
զութիւնը, այն տնտեսուկան յատկու-
թիւնը՝ որ Արժեկը կը կոչի, էտոյիս ան-
հիւթուկան է :

Կրնաց թէ իրաց և թէ՝ մորդոց մէջ զըս-
նակը վասն զի մարդոց ջանքը կրած յոզ-
նութիւնն, ըրած աշխատութիւնն, իրենց
կորողութիւնները դործածելով մոտու-

ցած ծառայութիւնները կը վաճառին ու-
կը դնին :

Արժեկն էտէս այլացելի է ըստ ծա-
ռանակաց և տեղեաց, վասն զի մեր պի-
տոյից թուուցն և ստիպողականութեան աս-
տիճանին պիս կը զանուղանի, ինչպէս զա-
նոնք յազեցնելց միջոցն և հնարաւորու-
թիւնք : Ամեն մարդ զիսէ թէ մի և նոյն
արդիւնքը կամ արտադրութիւնն՝ օրինա-
կի համար՝ նոյն արժեկը չունենար միշտ
փարփառի և լուսաբայի մէջ, ոչ ամեն վա-
ճառանոցաց, և ոչ առուցն ամեն եզա-
նակաց մէջ :

Պատհառութեան կամ Զաքումն Հաքու-
թեան և Արժեկց.

Մարդիկ ամեն վայրկեան հարստու-
թիւնն հաշուելոց զնահատելց և չոփելոց
ոկտոք ունին :

Ակւթ ական հարստութիւնն՝ որ իրաց
մէջ կը կայանայ, կամ իրաց միւթիւննե-
րըն համբելով կը գնահատի, կամ չափուց
և կըսոց միջոցաւ, ինչպէս՝ օրինակի հա-
մար՝ երբոր ըսեմք հինգ մէթրո երկայն,
հինգ քառակուսի կամ խորանարդ մէթրո,

Երթօֆթթը կամ քիլոլիում:

Աշխատութիւնն և ծառայութիւնք՝ ծա-
ռանակառի կամ գործուած իրազ կը համբւ-

Նինու կը գնահատին, ինչպիս մէկ ժամ՝ աշխատութիւն, դաս մի, բժշկի այցելութիւն մի, եւ այլն։ Տեմանասից և իրաց վերայ ձեռք բերուած արդեւոմբ կամ դ ործուած բաներու քանակութեամբ կը գնահատին։

Կարողութիւնք՝ Տաղանդք՝ անսողութէս միացն իրացն կրնան գնահատի՝ իրենց գործուկցութեամբ կատարուած աշխատութեանց և ձեռք բերուած ծառայութեանց և արդեանց միջոցաւ։

Ամեն բան (արդիւնք աշխատութիւն կամ ծառայութիւն) գնահատելոց ընդհանուր եւ համաշխարհական միջոց մ'ունենալոց համար՝ Արքէքը պէտք է նըկտաել. սրեմն պէտք կը լինի որոշել այն նիւթը՝ որոյ արժէքն արիշ արժէքներ չուժից յարմարութիւն ունենայ։

Ժնառուեցաւ թէ, արժէքներին ո՞րը կը նար ուրիշ արժէքներ չափելոց յարմարիւն իր հորհուեցաւ։ Կամ մ'օրուենի որոշեալ չափու մ'արժէքը, կամ մ'աշխատութեան չափու մ'արժէքն ուսունող. բայց չափ չանցաւ, ունենալուեցաւ որ սորենին և աշխատութեան արժէքը՝ մէկն մինչեւ կրկնաւ պատիկ և ուեցի կրնար զանազանիւն ասարւոյն մի և նոյն եղանակին մէջ, գետեւարար խօստթերի և ուսալչափ մէք։

Գործն երկու մետաղեաց նիւթոց համար

Հձաւց, այն է ուկոյ և արծաթոյ համար, որոց արժէքն ալ թէ և այլայլեին է, ինչով ո որ յետոյ միամի տեսնեմք, բայց աշխատութեան ցորենոյ և այլ արդեանց արժէքին չոփի մէծ աշխայլութեանց ենթակայ չէ։

Այս Երկու թանկադին կամ պատռական կոչուած (փոքր քանակութեան տակ մէծ արժէք ունենալուն պատճառուաւ) մետաղներուն առաջին ծառայութիւնն այս է, որ փոխանոտկութեանց մէջ միջնորդ վաճառքի պաշտօն կը կատարեն, և իրենց արժէքը գնահատելու ամեն մարդ սովորեալ իննելուն պատճառաւ, որից արժէքը չափին որոշելու կը ծառայեն։

Գին էրաց. — Առաջորկ և ինդրանի. — Ծառին ար գուրբուալեան. — Եկամուռ. — Երաժառին քին. — Բանառաց և արդար քին.

Ոնդհանդապէս արդեանց կամ արտակրութեանց արժէքը Կրամով կը յայտնիւի, որոյ արժէքն այս պատճառաւ միայն ասաւել ծանօթ կամ ընտանի կը մինի ունենուն և ուրիշ արժէքց ընդհանուր յուարար կը վինի։

Կրբոր ըստի թէ

Գվասարկ մի 15 Փրանք կարմէ

Զորդ մի կամիկ 71 :

Աթոռակ մի 10 :

Դաստի Յ

Առաւել զիւրութեամբ գալստիօր կուն
նենանք այս ամեն արժէ ից վերաց , քան եւ
թէ ըստէը թէ մի զիւրուկն՝ երկու զցդ
կոչիկ կամ աթուակ մ'ու կէս և կամ եւ
րեք գաս կարժէ . և փոխաղ արձաբար թէ
մէկ գատը՝ կէս աթուակ , զցդ մի կոչիկի
երեք չրբրորդը կամ դիւրուկի մի երբրորդ
մասը կարժէ և այլն :

Ա աճառորաց ու գնողաց մէջ սկիւց և
արծաթոց արժէքով այսինքն զրամով նը-
շանակեալ իւրաց արժէքը Գին կը կոչուի :

Ա երցիշեալ օրինակաց մէջ՝ կըսուի թէ
15, 7 1/2, 10 և 5 ֆրանքները՝ զիստր-
կին , կոչիկին , աթուակին , դասին Գին
են . այսինքն զիստրկը 15 անդամ կինք
կամ արծաթոց հաւասար արժէք ունի ,
կամ 15 տնզամք ծկուտ (78 կում) ար-
ծաթոց կարողութեան հաւասար գնողաւ
կան կարողութիւն ունի :

Այս ընթացիկ զինն երկու ազգեցու-
թեանց զօրութեամբ կը հաստոտի , որք
ամեն Արժէից հիմք կը կազմեն .

1. Զանանք ձևոք բերելու համար գէմ
ելած գէտուարութեանց ազգեցութիւնը .
գժուարութիւնք որ Արտադրութեան ծափք
կոչուած բանին մէջ կը բովանդակին :

2. Գնողաց և զանառողաց թուղին առ

դեցութիւնը , որ Առաջարկ և Խնդրանք
բառերուն մէջ կը բովանդակի :

Արտադրութեան ծախքը՝ որ նաեւ եւ
լած գին կը կոչուի , իւր մէջ կը բովան-
դակի , ինչպէս արդէն ըստծ եմք , ար-
տադրութիւն ըրած ամեն ծախքը , այսինքն
նախնական նիւթոյն գինը , արուած աշ-
խատութեան կամ ճգանց փարձը , գոր-
ծածուած դրամագլուցն՝ այսինքն զրամոց
դործեաց և այլոց տոկոսը : Սոյն նախնա-
կան նիւթոյն գինն իւր մէջ կը բովանդա-
կի նաեւ փոխադրութեան գինը՝ որ աշ-
խատութիւն եւ զրամագլուխ կը պահան-
ջէ , և տուրքը կամ կառավարութեան հա-
սարակային ծառայութեանց գինը՝ որ
նոյնական աշխատութիւն և զրամագլուխ
կը պահանջէ :

Երբոր վաճառելի իրին համեմատւ-
թեամբ շատ գնող գանսակի , կըսուի թէ
Խնդրանքն Առաջարկին աւելի է : Երբոր ,
ընդհակառակն , վաճառողը շատ եւ զընու-
շք քիչ է , կըսուի թէ Առաջարկը Խնդրան-
քին աւելի է :

Բնական , սկզբնական և անվավախ իրու-
ղութիւն մ'է , որ երբ արդիւնք մի շատ
կառավարկուի և քիչ կը խնդրաւի , նորու-
ընթացիկ զինը կիջնէ . խկ երբոր շատ կը
խնդրուի և քիչ կառավարկուի , ընթացիկ

Դինը կը բարձրանայ փոխանակողաց շուշուն խալողով :

Ենթադրեմք վաճառահոցի մի մէջ 100 դրա ցորեն . եթէ 120 դրաւ առնուլ ուզող դտնուի , ցորենին գինը կը նայի . իսկ երբոք 80 զըլւ միավն ուզող գտնուի , ցորենին գինը վար կը նայի , որովհետեւ առաջարկը խնդրանքն աւելի մեծ է :

Արդիւնքի մընթացիկ կամ սովորական դինը նախ նորա արաւադրութեան ծախուց դումարին վերաց կը կանոնաւորի . բայց ոռատութիւնը կամ նուազութինը որ առաջարկի և ինդրունոց վերաց կազմէ . կրնաց այն ընթացիկ գինն արաւադրութեան ծախուց դումարին վար իջուցնել կամ վեր բարձրացնել , և այն ծախուն բան մ'աւելի վճարել տալ գնողին , որ արդիւնքն ափրոջ համար աւելի շահ մ'է :

Եշտուք

Հողատեարք ընդհանրապէս վարձ մի իստանան , որ կալուածտկան եկամուտ կամ երկրական հասոյթ կը կոչուի , և կը նմանի այն արժէդնոց յաւելուածին՝ զոր արտօնագրին կամ հաղուագիւտ տագանութիւն մի և կամ որ և է սակաւագիւտ սեւ իմականութեան մի տէրերը կը պահանջնեն :

Այս արժէդնոց յաւելուածն այն ժամա-

նակ միայն անիբաւ է , երբոք զեղծմասին կամանիբաւ ութեամբ հապտառեալ արաւոնութենէ կամ մենափաճառի և կամ ոչ— բանաւոր կանոնագրութիւնէ մի յարաջ կուգայ՝ տնտեսական սխալներու ազդեցութեան ներքեւ :

Ծայրագոյն գինն ո՞ւնի՞ :

Այս ամեն զիսողութիւնը կը հաստատեն թէ՝ վաճառազին ու դնողին մէջ առանամեծ ազատութիւն պէտք է տիրէ , և թէ այս պայմանու միայն արտադրողք և սովորողք կրնամն արդարութեամբ համաւայնիլ : Ամեն անդ ամ որ՝ այլ և այլ տպաւցութեանց ներքիւ՝ ծայրագոյն գին կորուսի , իբաց վիճակը կը թանարարի և ամեն շահք ծանրապէս կը մնարին : Ծայրադ ցն գինն որչեն այս լուսէ է . Ամեն անդ ամ որ բան մի գնելք , բնական գնոյն վերաց աւելի զումար մի ճըհապէս պիտի տաք վաճառողին , կամ վաճառողը ձեզ պիտի տայ : Այս գնործութիւնը զնոսելէ արտադրակին կամ վաճառոյին , և զայն վատեցնելով վնասել ապառողին :

Բանաւոր եւ արդար գինն ո՞ւնի՞ :

Կերծապէս , իբաց բնութիւնն և ոչ մար-

* Գին , յումէ վեր վաճառել արդիւեալէ :

դոց անձնահանութիւնը պէտք է որոշէ և
կարոչէ արտադրութեանց արդար արժե-
գինը : Իրաց բնութիւնն՝ արտադրութեան
ծախուց և առաջարկի ու խնդրանաց ազ-
դեցութիւնն է այն ընկերութեանց մէջ՝
ուր ապահովութիւն կը տիրէ, այսինքն է,
տուրեւառութեան ազատութիւն և ան-
ձանց և սաացուածոց յարդանք . ուրիշ
կերպ լսուելով՝ Արդարութիւն :

ԳԼՈՒԽ ՃԶ.

ԱՉՆԻԻ ՄԵՏՍԱՂԱՅ ԵՒ ԴՐԱՄՈՅ ԴԵԲԸ
ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՅՑԻՆ
ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԷԶ .

Առկայ և Աքծանոյ էբրեւ դրամ շա-
ռայելու յատկութիւնն . — Դրամոյ որժենի-
էշիանութեան կամք + չերնոր հասուրուի . —
Առկայ և Աքծանոյ որժենին ելեզը . —
Արորեաժանեալ դրամ + . — Թղթն , Արոյր ,
Նժել , և այլ դրամ + . — Թղթն դրամ կամք-
նոյացոյցն նշան + .

Առկայ և Աքծանոյ էբրեւ դրամ շա-
ռայելու յատկութիւնն .

Գործոյս սկիզբը ծանուցինք դրամոյ

դերն և փոխանակութեանց համար տը-
ւած զիւրութիւնը :

Ի սպակել հարկին՝ ամեն վաճառք կըր-
նան դրամոյ տեղ ծառայել , այսինքն որոշ-
եալ քանակութեամբ վաճառ մի կրնայ ու
ըլք արժէից համար իրեւ բաղդատական
չափ գործածիլ : Այսպէս հին Սպարտա-
ցիք՝ Երկաթոյ որոշեալ քանակութիւններ
դրամոյ տեղ կը գործածէին . նախնի Հը-
ռովմայեցիք պղինձը գործածեցին , Հա-
պէշաստանի մէջ ազը , Թէր—Էէօվի մէջ
Մօրինա ձուկը , Սկովտիոյ մէջ բեւեռը ,
Խուսիոյ մէջ կազին , Մէքսիկայի մէջ հըն-
դիկ—նուշը (քարտո) , և շատ երկիրնե-
րու մէջ ալ ցորենը : Այսպէս նաև Հընդ-
կաստանի մէջ տեսակ մի խեցի կը գոր-
ծածեն դրամոյ տեղ , և նոյն խեցին կամ
ուրիշ խեցիներ Սպիոյ ու Սփրիկէի այլ և
այլ մանր ժողովրդոց մէջ դրամոյ պաշտօն
կը կատարեն :

Բայց երբոր մարդիկ բաւական քանու-
կութեամբ ուկի և արծաթ ունեցան , այս
երկու մետաղներն իրեւ ՔՅորտ Հանուր-
կամ որութեանուցին , այսինքն սոցա արժէքն ,
ուրիշ արժէից իրեւ չափ բռնեցին , և այս
ալ հետեւեալ վեց հանդամանաց համար ,
զորս ուկին և արծաթն ուրիշ ամեն վա-
ճառներէ աւելի ունին .

1. Կախ արժէքից տառջին հիմն ունին ,
ոյն է օդուտաբանութեան , վասն զի ղարդուց ար-
ուեստից և գիտով թանց բազում պիտոյք
իւ յագեցնին :

2. Բնական այլն ոյլ պարտադ այլից պար-
տաւաւ ուրիշ ամեն վաճառներէ առաջ այ-
լայլէն արեւու մ'ունին :

3. Ուղուածին չափ բաժանելի են , ամեն
չափով և մեծով թեամբ դրամ կրնան չին-
չիլ , և բաժանմանը կամ կատրակմանը
իրենց արժէքը չայլայլիր , ինչպէս որ ու-
րիշ թանկապին նիւթոց՝ զոր օրինակ ան-
դամանդին արժէքը կայլայլի :

4. Դիւրան գաբարէւէ են , որովհետեւ փա-
քըր քանակութեան մէջ մեծ արժէք ու-
նին :

5. Իրենց արժէքը դիւրան կրնայ առե-
նէն ստուգիլ պահան վարեւումծ հաստրա-
կային գրումի մ'օգնութեամբ :

6. Այս ամեն հանգամանքին վեցերորդ
մալ կարստադրի որ զամենն իր մէջ կը
բովանդակէ , այն է վերջին տարինան չո-
րանավելաբնաւ : Սմեն մարդ քնող հանրատալի և
իր արուեստին կամ հարստաթեան արդ-
եանց փոխարէն յօժ արակամ կընդունի
ուկըց և արծաթից մասունքը , վասն զի
վաստահ է զամանք առանց զդալի կորստեան
վասու պահել , և իրեն պէտք եղած որ և է

վաճառքի՝ արդեանց կամ ժառանցութեանց
հետ զիւրութեամբ փոխանակել :

Դրամոց արժեւուն էշեանունքան կանչէ
գրնար հասողագիլ :

Ուկին ու Սրծաթը վաճառք լինելով ,
դրամոց արժէքին ալ ուրիշ իրաց արժէքին
պի և նոյն հիմն ունի . նոսք արտադրու-
թեան ժամանց վերայ հիմնեալ է , այն է ,
արտահանութեան դժուարութեանց եւ-
ծախուց . երկրորդ՝ Սրծաթարկով եւ իօնոդ-
րանք կը կանոնադրի , այսինքն ունեցող-
ներուն ուրիշ արդեանց հետ փախանակե-
լոյ համար ըլրած Սրծաթարկով կամ իրենց
ձարտարութեան արդիւնքը դրամոց հետ
փոխանակելոյ և իրենց սպառման պէտք
եղած նիւթերն հայթոյմերյ համար ըլրած
խնդրանք :

Ասկէց կը հետեւ որ դրամ՝ կամ ուկիս
և պաթամիո քծուաք ունեցողանց շահը զի-
րենք կը մէջ այն տեղերը տանիք դանումք ,
ուր աւելի հարստադիւտ են , և ուր աւելի
բան կրնան զնել . և բնդ հակառակն քո-
չել հեռացնելացն ուեկերէ ն՝ ուր աւելի ու-
ռատ են , և ուր քիչ բան կրնան զնել :

Այսպէս կը հաստատուին աղդաց և տեղ-
եաց դրամական պաշարն և դրամոց հա-
ստարակառաթիւնը , չափը կամ կը խոր:

Արդ՝ այս դրամական սպաշտին սահմանակարգութեան առ էլի սեղմեալ են :

Գաղղիոց մէջ, որոյ ընդհանուր դըրամագլուխը քանի մի հարիսր երկիլիոնի կը հասնի, երեք կտոր չորս երկիլիոնին առ էլի դրամ չկայ, խակ վորսանակութեանց մէջ՝ երկու երկիլիոնէն առ էլի չգործած իր կը լին : Անդ զից մէջ առ էլի քիչ է դըրամը: Արդ, եթէ երեք չորս երկիլիոն առ էլի դրամ կոխել կամ ներածել ուզուի, չափ չանցած՝ շրջարերութենէ կը քաշուի՝ ձուլմամբ կամ արտածութեամբ, որպէս կի արժէքը չկտորի:

Ընդհակառակն՝ եթէ յանկարծ երկիլիոն մի դրամ երկրէն դուրս ենէ, արժէքը կը բարձրանայ երկրին մէջ, ամեն կողմէ ոսկի ու արծաթ կը բերեն և դրամ կոխել կը լուսան, որպէս զի նոցա արժէից բարձրանալին օգուտ քաղեն կամ կարենան վաճառք գնել, եւ այսպէս մէկ երկիլիոնին տեղը կը լցուի:

Մեր այս ըստածին առաջին հետեւանքն այս է որ դրամոց արժէքն իրաց բնութենէն կորոշի և ոչ ըստ կամաց: Նոյնակէս չկրնար որ և է իշխանութեան հրամանաւ կամ վօրութեամբ առ ելնալ կամ պակսիլ:

Եթէ, օրինակի համար, Գաղղիոց մէջ իշխանութիւնն որոչ որ մէկ Փրանքնոց

դրամը որ չորս կոտամու կէս զուտ արծաթի կը պարունակէ, երկու ֆրանք արժէ, առ ունց նորա պարունակած արծաթոյն քանակութիւնը կրկնապատկելոյ, արդիւնք կամ վաճառք ունեցողներն ալ անմիջապէս իրենց գիները կը կրկնապատկեն: Նոյնը կը լինի նաև եթէ երկու կոտամու մէկ քառորդ արծաթ պարունակող գըրամոց մի Փրանք անունը տրուի:

Հին կառավարութիւնք երկար ժամանակ դրամոց այս երկու կերպ այլայլութիւնն ի դործ զրին, և պատմութիւնը կը ծանուցանէ մեզ թէ իրենց բանեցուցած ամեն հնարքներով, տուած ամեն պատրժներով հանդերձ չկրցին երբէք ու կի և արժաթ դրամոց՝ պարունակած իրական արժէքն տւելի՝ արժէք տալ:

Երկրորդ հետեւանք մ'այս է որ դըրամոց են ու մուտքը հասարակացին իշխանութեան հոգալու բանը չէ: Դրամունքարց և ընկերութեան շահուն պահանջման համեմատ կելնեն կը մտնեն:

Այս սկզբանց սիսալ ծանօթութեան պատճառաւ՝ Պետութիւնք դրամոց ելքն և վաճառք մուտքն արդ ելուլ ուզեցին, վախնալով որ բերուած վաճառքը դրամոց հետ փոխանակուելով ստակը դուրս կելնէ երկուն: Բայց սահմանագլխոց վերայ ի

գործ գըռւած վարժան հօկողութեանց
և ծանր պատճառ հակառակ՝ դարձեալ
ուկին ու արծաթիք գուրս ելան :

Ուրիշ կորմիչ ալ, ներս մտած վաճառաց
վերաց բազմաթիւ խոչեր դըռսեցան ու ոք
արտեստից և վաճառականութեան զար-
դացումն արգիլեցին և դեռ կարդ երան :
Այս սեղման դըռութիւնը՝ որ դըռամից որ-
խալ ծանօթութեան վերաց հիմնեալ է,
Աւերտուան բարութեան կը կոչի :

Բակաց և Արժանոյ արծենին այլոց
բեռնը .

Թէ և ոսկեց և արծաթոյ արժեքն ու-
րիշ վաճառաց արժեքին չափ յեղական չէ,
այտք է սակայն գիտնալթէ իսխոս զգա-
լի վախիսութիւն կամ այլայլութիւն կը-
րած է՝ երբոր զանազան տեղիք և ժամա-
նակը իրերաց հետ բազդաստեն :

Վեշտատաներորդ գարուն, Ամերիկա-
յի գործուելին ետև, երկրին հանքերը
մեծաքանակ ազնիւ մետաղթափեցին շըր-
ջագերութեան մէջ տարին 80 միլիոն վեշ-
տատաներորդ գարուն, տարին 180 միլիոն
Եօթնեւտասներորդ գարուն, տարին 180
միլիոն ութեւտասներորդ գարուն մէջ,
տարին 270 միլիոն այս գարուն սկսվը՝
և տարին 340 միլիոն Քաղիֆորնիոյ հան-

քայ դանուելին առաջ։ Ասկէց՝ ոսկեց
և արծաթոյ գիմն ալ հետագէւոէ իջաւ,
ոյնպէս որ կըցաւ ըսուիլ թէ մի և նոյն
քանակութեամբ դրամն սցսօր ինչ որ գը-
նէ, ութեւտասն ու եօթնեւտասներորդ
գարուց մէջ կրկնապատիկը կը գնէր,
վեշտատաներորդ գարուն մէջ եւտապատի-
կըն ու քառապատիկը, կինդ եւտասան և
չորեկըտասներորդ գարուց մէջ վեցպա-
տիկն, իններորդ գարուն մէջ ութպա-
տիկն և ութերորդ գարուն մէջ մետաստան-
պատիկը :

Ազնիւ մետաղաց արժեքին սցս խոնար-
հումը կը թուի թէ մեր օրով Քաղիֆոր-
նիոյ և Աւոմիթապից ոսկեհանքաց դանուե-
լին ի վեր՝ աւելցաւ։ Բացց միւս կողմա-
նէ, ժողովրդոց բազմանալը, գործերան
ընդարձակին և գիտութեանց դիւտերն՝
տառաւել մեծ քանակութեամբ դրամ գոր-
ծածել հարկ ընկլով, և մեծաքանակ կը-
րամնց ալ կորուստ և մազում պատճառե-
լով, նոցա արժէից անկումն արգիլեցին:

Ասկէց կը հասկցուի, որ ոսկեց և ար-
ծաթոյ արժեքն՝ արտահանման եղանակ-
ներուն, հանքաց հարստութեան, ներած-
մանց, վերջապէս արտադրութեան ծա-
խուց և առաջարին ու խնդրանաց համե-
մատ այլայլելք զատ, իւրաքանչիւրին իրա-

բու հետ համեմատաբար ունեցած արժէ քըն ալ կայլայի : Այս պատճառաւ է որ պաշտօնական դրամոց համար անոնցմէ մին ընտրուած է : Անզ զիս մէջ դրամ կոխելց համար սովոր ընտրուած և արժէ ից չափ կամ կրիս ճանչուած է . Գաղղիս և գրեթէ ուրիշ ամեն երկիրներու մէջ արծաթն ընտրուած է , թէ և ոսկի դրամ ալ կը կոխուի՝ երկուքին իրերաց հետ համեմատաբար ունեցած արժէքն օրինօք հաստատուելով : Գաղղիս մէջ այս երկու աղնիւ մետաղաց գոյն համեմատ որոշուած է որ 1 կոտամ սովոր 13 1/2 կոտամ արծաթէ կարծէ . այս է դարսւ սկիզբէն ՚ի մեր դրամաշնութեան համար ընդունուած համեմատութիւնը . բայց այս համեմատութիւնը սուրեւառութեանց մէջ միշտ չափաւորեցաւ՝ սովորյն համար ընդհանրապէս փախանակալիքին կամ դլրիս առնուելով : Դրամափախաց քով քսան ֆրանքոց սովոր գլուխ ըրտու , և մինչև վերջին ժամանակներու քսան ֆրանք և քանի մի սանթիմ առելի արժեց :

Այս համեմատութիւնը, որ գրեթէ նոյն է բովանդակ Եւրոպիս մէջ, քանի մի տարիէ ՚ի մեր, Ռւբակի Եւրոպոց, Աւստրալիոյ և Բալբիորնիոյ ոսկեհանքաց արտադրութեան պատճառաւ փափոխութիւն կրեց :

Ոսկւոյ գինն արծաթոյ հետ համեմատութեամբ քիչ մ'իջաւ , և երկու մետաղաց արծաթին ալ ուրիշ արդեանց կամ արտադրութեանց համեմատութեամբ իջան . դնելոյ կարողութիւնը քիչ մի պակսեցաւ , թէ և ոչ ՚ի սկզբան վախցուածին չափ , որովհետեւ այլ և այլ երկիրներու մէջ դրամոց մեծ պէտք կար , և արծաթ դրամք ալ առներկութայցած էին՝ Արևելից երկիրները քաշուելով , ուր ժողովրդոց մէջ առելի յարգ ունին , և ուր՝ ՚ի չգոյէ ապահովութեան դրամթագելոց սովորութիւնը տակաւին ընդհանոււր է :

Սակայն Անգլիոյ մէջ՝ 1816էն ՚ի վեր շնուրած արծաթ դրամոց բաղադրութիւնը վար լինելոց պատճառաւ՝ այս համեմատութիւնը վերցած է :

Առողջաբաժնեաւ ուրածք . — Պղինչ , Արար , Ներեւ և այլ ուրածք . — Յաղթաբաժնաւ կամ Ներկայացուցիւն նշան :

Մանր գումարաց , մանր առեւտրոց կամ մնացորդ վճարաց համար պէտք եղած սուրաբաժանեալ արծաթ դրամք՝ բաղադրութեան մասին երկու դրութեան համեմատ կը շինուին : Կամ մեծադրոյն դրամոց մաքուր բաղադրութիւնը կունենան , կամ առելի վար բաղադրութիւն

մի, և այն ժամանակ ացայլեալ զրատից կարդ կանցնին.

Առաջին զրաւթիւնը մինչև վերջին ժամանակներ շաբանակեց. բայց արծաթ զրամոց օտար երկիր գաղթելուն առաջն առնուլ հարկ լինելով, Գաղղիոյ մէջ Յ, 2 և 4 փրանքներն ե 50, 25 և 20 սանթիւն ներճ 900/ 1000 բաղադրութեամբ շմուշի ոկան, այսինքն հազարին 900 արծաթ և 100 պրինձ:

Երկրորդ զրաւթիւնը, որ ընդ հանրանոլու վերայ է, երկար ժամանակի ՚ի վեր ՚ի գործ կը զրուի Անդվիս մէջ ուր Քրամանները, Շիբինկներն ու Բէնսերն իրենց արժելոց ցուցածէն քիչ մի պակաս արծաթ կը պարունակեն: Գաղղիա, Պէտքա, Զուիցցերիա և Խոտալիա մէջերնին նոր զաշնաղը բութիւն մը ընելով, 2 ու 1 փրանքներն և 50 ու 20 սանթիւնները 850/ 1000 բաղադրութեամբ շինել կը խոստանան, նախ այս զրութիւնը զատ զատ և ըստ մասին ֆրանքի մտնը ստորաբաժան մանց վերայ փորձելոյ պայմանաւ:

Սրծաթոյ արժէքը խփատ մանը զրամներ կտրելոց չյարմարելով, և եթէ կտրուի աշ դիրագործածելի չինելով, գրամոց խփատ մանը ստորաբաժանումները պղնձէ չինել ստոլորութիւն եղած է հին ժաման-

նակներէ ՚ի վեր:

Այս պղինձ դրամները ճշմարիտ զրամ չեն, այլ սոկի և արծաթ զրամոց մանը կտրութերուն յայտաբար կամ ներկայ յացուցիչ նշաններ են, որովհետեւ ընդհանրապէս իրենց պարունակած նիւթն իրենց ներկացացուցած արժէքը չտևի:

Պրինձի և քիչ մալ անառի կամ արուրի բաղադրութիւնը՝ կտրմիր կամ դեղին ողբինձներէն աւելի յարմուր կերեւի, թէ՝ զիմացկունութեան, թէ՝ մաքրութեան և թէ՝ դնոց մասին + Չուիցցերիս և Ութձիս քանի մի տարիէ ՚ի վեր պղնձի տեղ Նիւթը լը կը փորձեն, որոյ միակ անպատեհամբինը խփատ մերմակ լինելն է, որով կրնայ արծաթոց հետ չփափիլ:

Երբեմն արծաթախառն կամ արծաթազօծ պղինձ դրամներ ալ շինուեցան, իրենց վրայ դրամնեալ անուշանակն կուր իրական արժէկից հաւասար արժէքով. բայց շատ չանցաւ, արծաթն աներեւցի եղաւ մաշելով կամ շիմամիք: Այս տեսութ դրամներն Եւրոպիոյ մէջ Պէտք (յուի կամ խառնակ դրամ) կը կոչուէին. և հիմա ալ այս անունը կը տրուի ամեն պղինձ արոյր կամ այլանիթ և մինչև իսկ արծաթի դրամոց և երրոր իրենց անուշանակն արժէից հաւասար իրական արժէք

Հունին :

Ամպայլեալ մանք դրամոց վերաց հաստարակութեան վատահութիւնը պահելոց, նուցաց զնոցն կոտրելին և առւտ դրամոց կերպարանք առնվին վերծ մնալց համար՝ կառուալարութիւնք երկու միջոց ձեռք կառանուն . նախ քիչ քանակութեամբ կը չինեն, որպէս զիշ շրջաբերութեան համար պէաք եղածէն աւելի շինին . երկրորդ՝ այն տեսակ դրամոց տուրեատութեան շափ մի կը գնեն :

Գաղղիոց մէջ այս չափն է հինգ ֆրանք . իսկ Անդղիոց մէջ երկու միու :

Արծաթոց առատութիւնն՝ արծաթոց արծէքն իջուցնելոյ և արծաթ դրամոց դրծածութիւնը բազմապատկելոյ կը նըսպասէ, խոշոր պղինձ դրամները դուրս ձգելով : Կմանապէս ոսկին հինգ ֆրանք նոց արծաթ դրամոց տեղն անցնելոյ վերաց է, ուկւց տեղն ալ Պանքայի տուսերն անցնելոյ վերաց են : 50 ֆրանքնոց ոսկին քիչ կը գործածուի . իսկ 100 ֆրանքնոցը չընդունուեցաւ շրջաբերութեան :

Արծաթախառն պղինձ, արոյր և այլ դրամք՝ մետաղեաց յայտարար կամ ներկայացուցիչ նշանք են : Թղթեաց ներկաւ յացուցիչ նշանք ալ կան՝ առանց բնաւ

իրական արժէից, որք վարկի գործիք են, և որոց վրայ յաջորդ գլուխ պիտի խօսիմք :

ԳԼՈՒԽ ՃԵ.

ՎԱՐԿ, ՕԺԱՆԴԱԿ ԴՐԱՄՈՅՑ ՚Ի ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ .— ՊԱՆՔԱՅՔ, ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՔ ԿԱՄ ԶԵԽՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՔ ՎԱՐԿԻ :

ՕՇԱԿԱԳԻ+ ՎԱՐԿԻ+ .— ԳՈՒՃԻ+ ՎԱՐԿԻ .— Տաճա, Պահանգուածու, Փոխանակաժիշէր, Աւանդաւաժէր, Գրաստաժէր, Թողեարքամ .— Հասաւագուանիւնիւն+ կամ Ջեւանը կունիւն+ ՎԱՐԿԻ .— Պահանգայ+ .— Զահաղան վարկի+ .— Լուլածական վարկի .— Ժողովական վարկի+ .— Եղածական վարկի .— Ժողովադատական վարկի .—

ՄԵԽԱԳԵԱԼ ՎԱՐԿԻ :

ՕՇԱԿԱԳԻ+ ՎԱՐԿԻ .

Փոխանակութիւնք, ինչպէս նաեւ մարդկային ճարտարութեան ատեն ճիւղը, երկրագործութիւն, հանքահանութիւն, արուեստք և տարազագործութիւնք, առաւետական ձեռնարկութիւնք, ապատական և գեղարուեստական արհեստք՝ հը-

զօր օժանդակութիւն կը պանեն Վարիկի և Պամբայից գարդայինամբ, որոց ընդհանուր արդիւնքն է՝ ձեռնարկութեանց գործութեանքն և դրամատիկարց մէջ իբրև միջնորդ ծառայելը աշխատութեան գործիներն աղխատողաց արամադրութեան ներքև դնել :

Վարկը փոխատութենէ կ'սկսի. բայց դիսութեան լճառով Վարկ բառը ստուգական լճառի մէջ ունեցածէն առելի ընդարձակի բնաստ ունի : Ոչ միայն փոխառութեան դիւրութիւն կը նշանակէ, այլև առեն առեն միջացաց բավանդակաթիւնը՝ պամբ աշխատութեան դպրիները տէրերուն ձեռքին գործած որպաց ձեռք կանցնին :

Այս մոտք հասկցուած Վարկին համար է որ կըսուի թէ տեսակ մը ընկերակցութիւն է հարատին ու աղքատին մէջ. այն անձանց որք իրենց հօրմէն կամ իրենց աշխատութեամբ հարուստ ստացուած միձեռք բերած էն, և այն անձանց որք իրենց համարէն, բարոյականին, փութաջանութենէն զատ ուրիշ միջոց չունին, և Վարկի շնորհիւ կրնան դիւրակեցութեան հասնիլ, և միանդամայն ընդհանուր բարեկեցութեան նպաստել :

Վարկի մէջ աշխատաւորաց գտած մի-

ջոցները մեծ են : Արդէն այս զարդարունք՝ մեծ արդիւնք արտադրեցին. բայց չառ մարդիկ վարկին աղդեցութեան վերաց մեծ ցնորդներ ունեցան, զոր իսրահրդագութիւնն և ուսումն կը փարատեն, և միանդամայն նպաստերիցացուցած իսկական օգուտներն իրենց արդար շափով գնահատել կը տան :

Վարկին բավանդակութիւնը լսու հասկրնաց համար՝ պէտք է նորա դարձած միջոցները զատ զատ քննել : Այս միջոցներն են, մէկ կողմէ, ընդհանրապէս հարստաթեան և մասնաւորապէս՝ դրամաց այլ և այլ գործիք կամ ներկայացնոցիչ նշանք, և միւս կողմէ այլ և այլ հասաւութիւնք կամ ձեռնարկութիւնք, որը ոյն գործիներն ի ործ դնելով մէր ցոյց տաւած յըսամարլաց շըջարերութիւնը, զիշտ գումանութիւնն ու փոխակերպութիւնը կը գլաւուցնեն :

Դուքնեւ Ապէտէ, Տպէն, Վանդատան, Փառիսականին, Աւանդապէտէ, Գրաւագիւռ, Թիւղարական և Անդրեան :

Կրաման ներկայացուցիչ նշանք, ինչ պէս նաև դրամաց վերաց հաջուկալ հարցաւութիւնը, դԱմաւորապէս անձարական թուղթերն են, ինչպէս Տպէնը, Փա-

Խանակադիրք, Պանքտոմնք, Աւանդա-
դիրք և այլք :

Տոմսն որոշեալ պայմանաժամաւ վը-
ձարելց խոստմագիր մ'է՝ զոր պար-
տապանը կ'ստորագրէ 'ի հրաման իւր
պարտաստիրոջ : Պարտահէրն ալ կրնայ
այն խոստմագիրն ուրիշի յանձնել, ու-
րիշն ալ երրորդի մի, իւր կամաց յայտա-
րարութեամբ, որ Տոմսին ետեւը կը գըր-
ւի, և գոխացամբ կը կոչուի :

Պանքտոմներն ալ նմանօրինակ խոստ-
մունք են . միայն թէ հասարակային Պան-
քայք՝ ընդհանրապէս՝ 'ի տես կամ 'ի ներ-
կայացման, և բերող կամ ներկայացնողին
վճարելի կը նեն : Ասով այս խոստմա-
գիրք կամ նշանք՝ առանց փոխանցման
ձեռքէ ձեռք կրնան անցնիլ, դուրս հա-
նող հաստատութեանց համբաւացն և կա-
րևորութեան համեմատ վստահութիւն
ստանալով : Ասկէց զատ, ընդհանրապէս
Պանքաները միայն արտօնութիւն ունին՝
բերողին վճարելի տոմսեր հանելց :

Փոխանակագիրն հրաման մ'է՝ որ հեռա-
ւոր քաղաքի կամ երկրի մէջ գտնուող
պարտատէր մ'իր պարտասպանին կը գրէ
թէ իր առնելիքն այս անուն անձին հրա-
մանին վճարէ, որ նոյն առնելիքը դնած-
է, և կրնայ փոխանցմամբ ուրիշի վերայ

դարձնել կամ վաճառել :

Աւանդագիրը (Վարրան) վկայագիր մ'է
ծանուցանող՝ թէ այսափ վաճառք տւանդ
դրուած են այս ինչ մթերանոցին մէջ :
Անզ զիս մթերանոցներուն (տօք) աւան-
դագրերը փոխանցելի են :

Այս նշանները փոխանակութեանց մէջ
դրամից միջնորդական ծառայութիւնները
կը կատարեն. շատ անդամ՝ դրամէն աւելի
կը փնտուուին, որովհետեւ դրամէն աւելի
դիւրաւ կը փոխադրին ու կը ըրջաբերին:

Այս դորձեաց օգնութեամբ է որ սեղա-
նաւորք իրենց յաճախորդաց պարտքը կը
վճարեն կամ իրենց առնելիքը կ'ստանան,
երկրէ երկիր դրամ՝ փոխադրելց ծախքե-
րէն ու վտանգներէն ազատ մնալով :

Ներկայացուցիչ նշանք, օրինակի հա-
մար Պանքտոմնք՝ որք այդ նշանաց ամե-
նէն աւելի ըրջաբերեալն են, դրամէն ա-
սով կը տարրերին, որ դրամն իւր ներքին
կամ բնական արժէքն իւր մէջ կը կրէ, և իւր
ընթացիկ արժէկց նշանն ու միանգամայն
առհաւատաչեայն ինքն է . մինչդեռ Պանք-
տոմնը՝ որ և է ձեւով Պանքային մէջ պահ-
ած դրական արժէքի մի վստահութեան
նշանն է միայն . իսկ Տոմսը կամ փոխա-
նակագիրը՝ վաճառաց կամ այլ արժէից
նշաններ են, որոց երաշխաւոր են այն

թուղթերն ստորագրութեա :

Ներկայացուցիչ նանք և մասնաւորա-
պէս Պահպատմնը՝ Անուի դեզմամբ՝ Թըլ-
թագրամ՝ կը կոչին :

Թղթադրամ՝ կոչուածն այն ներկայա-
ցուցիչ նշանն է՝ (Գանձու տուն կամ Պան-
քայի տանի), որ իշխանութեան ձեռօր բըլ-
նի բնթ ացը ունի, և իրական արժեկար ե-
րաշխաւորեալ է, կամ անքաւական և
գծուացաւ վաճառելլ կամ վախանակելի
արժեիւթեր երաշխաւորեալ է :

Գաղղիայ առաջին լեռափակութեան
ժամանակ Ա. Հ. անուանը եղած թըլ-
թադրամը կը երին և Գաղղիացին ուրիշ
երկիր գաղթող միացեաւականաց ձեռքն
դրաւեալ հողերն երաշխաւորեալ էր,
բայց շատ չանցու արժեքը բարուին կոր-
ունցուց որովհետեւ նախ՝ հազարաւոր միլի-
ոններով և երաշխաւորութեան ծառացող
հողերուն արժեքն անհամեմատ աւելի
քանակութեամբ հանուեցաւ. երկրորդ՝
այն հողերան ստացուեմ վատահաւթիւն
աղջելու կարող ծաղում չունեք. եր-
րարէ, հողերն լսու բաւականին շարժան
բաժանելի և վախանակելի սեփականու-
թիւնք չեն :

Այս վերջին պատճառաւ միայն՝ հողի
արժեից վերաց հիմնեալ արժեթուղթերն

իրենց արժեքը կը կարուսանեն :

Փորձն հաստատած է թէ ամենախիստ
պատուիրանաց և մինչեւ իսկ ամենածանր
պատժոց հակառակ, թղթադրամց ար-
ժեքը կը ցնդի՝ եթէ նորա գրաւը բաւա-
կանազափ երաշխաւորութիւն չընծայէ,
և եթէ շրջադերութեան պէտք եղածէն
ու եի քանակութեամբ հանափ :

Սակայն 1848, 49 և 50ին՝ Գաղղիաց
Պանքատաները՝ որ բանի ընթացք անենաւ-
լոյ պատճառաւ հշմարիա թղթադրամնց
կարգ անցած էին, իրենց արժեքը չկո-
րասին, որովհետեւ նախ նոյն քանակու-
թիւնն իմաստուն սահմանի մի մէջ արոհ-
ուեցաւ, և երկրորդ հրապարակաւ ծա-
նուցեալ առեւարական արժեից երաշխա-
ւորութեան վերաց հիմնեցան միշտ :

Մասնաւոր անձններ ալ երեւենի թղթա-
դրամ կը հանեն՝ երբոք շրջադերելի պահ-
ումք կամ վախանակագրելը գումար տան,
որք իրական արժեից վերաց հիմնեալ չեն,
և արկածական ու ասօրէն դործ արու-
թեանց կառաջնորդեն :

Հասպարուս լինեն + և Ձեմանարկունեն +
Վարչէ. Ալ շանուառոց +, Զանուպան. Պանդայուն +.—
լուսաւածական լուսք :

Շրջադերելի թղթաց՝ կամ գրամ ներ-

կայացնող նշանաց կիրառութիւնն ամեն
աշխատաւորաց արամադրութեան ներքեւ
է . բայց զանոնք դնելց և վաճառելց սո-
վորական արհեստը Սեղանաւորաց կը վե-
րաբերի : Հաստատութիւնն ալ կան , որք
այս դործողութիւնն ընդարձակ կերպիւ
իլոնեն : Այս վերջիններն ալ Պանքա կամ
Վարկի հաստատութիւնք կը կոչին :

Սեղանաւորաց տուները կամ մասնաւոր
և հաստրակային Պանքայք ընդհանրապէս
նոյն պաշտօնը կը կատարեն : Այս ամեն
հաստատութեանց գլխաւոր գործն են .—
իրենց յաճախորդաց վերաբերեալ դրամոց
գումարներ աւանդ ընդունիլ .—տուներ ,
փոխանակագրեր և այլ առեւտրական ու-
րիշ արժեթողթեր դնել , վաճառել , զեղ-
չել կամ զեղչել տալ . և այս պարագայիս
մէջ , որովհետեւ իրենց ստորագրութիւնը
կը դնեն այս արժեթողթոց վերայ , ապահով-
չի պաշտօն կը կատարեն , որովհետեւ նո-
ցածի պայմանաժամու վճարումը կերպչխա-
ւորեն : Շատ անդամ առանձնական տու-
ներն՝ իրենց դրամագլուխն մեծութեան
պատճառաւ Պանքա կը կոչին :

Բայց հասարակային Պանքայք ասոնցմէ
կը սարբերին՝ այս պատճառաւ ցր ինչ ինչ
արտօնութիւններ ունին , մասնաւորապէս՝
բերազին վճարելի տաներ հանելց , որք

հասարակաց վատահութիւնը վայելելով
թոյլ կուտան Պանքայի տնօրինաց՝ որ հա-
նած տուներնուն կրկնապատիկ եռապա-
տիկ և աւելի դրամագլուխ ունենալոց կեր-
պիւ վարուին : Օրինակի համար , երբոր
Գաղղիոյ Պանքային սնտուկն 100 միլիոն
դրամի կայ , կրնայ 2 կամ 300 միլիոնի տուն
հանել առեւտրական արժեթողթոց կամ
այլ երաշխաւորութեանց փոխարէն , և իր
զեղչերն (թուղթ կոտրել) ու շահերն համե-
մատարար շատցնել :

Առ աջին Պանքայք դլմաւորապէս դը-
րամական աւանդներ պահելց համար հիմ-
նեցան . այս պատճառաւ « Աւանդի Պան-
քա » կոչեցան : Արդի Պանքայք սցս գոր-
ծողութեան վերայ առելցուցին զեղչի և
տունակ հանելց գործողութիւնքը , և այս
պատճառաւ « Զեղչի կամ Յրջարերութեան
Պանքա » կը կոչին :

Հասարակային Պանքաներէ շատեր կա-
ռավարութեանց հետ յարագերութիւնն ու-
նին . իրենց դրամագլուխն մի մասը կամ
տուներ փոխ կը տան նոցա : Այս պարա-
գայիս մէջ երբոր տագնաալ մի վերայ գայ ,
և ամեն մարդ իւր քով ունեցած Պանք-
տուները դրամոց հետ փոխանակելց հա-
մար Պանքան դիմէ , կառավարութիւնք իշ-
խանութիւն կը տան Պանքայից որ իրենց

տամսերը շմծորեն և զանոնք թղթադրուամի մերածեն, որ գարձեալ կրնայ իւր որդէքը պահել եթէ հասարամութիւնը դիսէ որ Պանքսցին բնծայած երաշխաւորացիններն հասաւուն և վատահելի են: Երբոր Պանքսցը իրենց դրամագրուիս պետութեան ժոխուած չինին, և կառավարութիւնն ալ նայա դրծին խառնուեց պահածառ չանենայ, առաջնապ մէ պատահած ժամանակ իրենց ներկայցցու տուածին տոմսերը գրամով կը վրձարեն, և ետքէն եկածնեցն ուլ իրենց դեռքած (Կոտրած). առեւտրական արժէ թրզից ոց հետպէսէ վճարած ամն: Եկած սպահուն կը վճարեն:

Այս վճարումը քանի մահուց մէջ կը նայ առափել որովհետեւ Պանքսցից ընդունած առեւտրական արժեթողթք ընդհանրութէն կարծ պայմանագամ կունենան: և եթէ արժեթողթոց առենեն ալ վրձարուած չինին, եղած կորուսոները Պանքսցին քաժանարդաց դրամոդիմուգ կը դպրաին:

Պանքսցից սահմանադրութեան վերոց կարծիները դեռ բաժնուած են, Ուսնոք կազեն որ պանքսցից ատեն դործովութիւնը այս պարագաներն այցը կը խորհին թէ մասուցովին վճարելի տօմսեր աղասարուոր

հանելոց իրաւունքը կամ թոյլուառութիւնը սակաւաթիւ պանքսցից միայն արուի: Բայց պանքսցից աղասարութեան գաղափարը՝ թէ հրատարակչաց և թէ՝ սեղանաւորոց մէջ ընդհանրապէց վերաց է:

Պանքսցից առանց ստանալուն պահածառաւ իսկամ օգտակար դործութիւն մ'ող կրնեն, որ տեսակ մի ժոխանցութիւն է, և Գաղղիկելին վերան կը կոչի: Այս դործութիւնը պանքսցից ստացած առանցներուն տոմսանցաւմը կը դիմացնէն՝ նոցա տումարներուն մէջ պարզ արձանադրութեան մի միջոցաւ, առանց ստակ հանելոց և փոխադրութեան ծախքեր ընելոյնէ՝ թէ՝ դանուած քարաքանուն մէջ և թէ մէկ քաղաքէն միւսը իրենց ճիւղերուն կամ դրասենեակներուն միջոցաւ:

Օրինակի համար պանքսցին մէջ գրամ ունեցող վաճառական մի երբոր մէկուն պարագ ունենայ, և այն մի կն ալ պանքսցին պարտք ունենայ, փոխանակի ինքը պանքսցին իր ստակնառու անոր վճարեց, և նու ալ տանելոց պանքսցին վճարեց, իր ստակը պարզապէս այն մարդուն վերաց կը դարձնէ, նա ալ պանքսցին, և այս մի առանց ստակը ահան խախտելոց երեքին ալ ստնելիք աղալիքը կը կարդագրի: Գաղցիս պանքսցին այս կեր-

կալուածատեարց տուած գրաւաթզինոց վերաց սուակ կը տան, և այն գրաւաթուղիմք տարուէ տարի վիճակահանութեամբ կը վճարուին : Երկրական կամ կալուածական վարկի հաստատութիւնք, որ պանքա չեն, այն գրաւաթզինոց կամ մուրհակաց վճարքը միայն կերաշխաւորեն, և կը հսկեն որ հոգին վաճառման արժէքին կէսը չանցնին : Օրէնքը կալուածատեարց սեփականութիւնները ձեռուընուն առնլց իրաւոնք կուտայ այս հաստատութեանց, եթէ կալուածատեարք՝ գրաւաթուղիմք բերողաց կամ մատուցողաց վճարուած տարեկան տոկոսն՝ հանդերձ վարչական ծախուց թեթեւ կոտորակովն և տարուէ տարի վիճակաւ եղած գրաւաթզինոց բաղադրեալ շահու զօրութեամբ վճարմանը սահմանեալ հարիւրին այսչափով շվճարեն :

Այս կերպիւ կարող եղան երսուն կամ քառոսուն տարւոց մէջ պարզ կազմակերպութեան մի չնորհիւ, զոր վեհաստանի և գերմանիոց մէջ կէս դարէն աւելի ժամանակի՝ ի վեր հաստատեալ պահքայ ք յաջողութեամբ կը գործադրեն :

Վեհաստանի և գերմանիոց մէջ յաջողութիւն գտնող հաստատութիւնք՝ կալուածատեարց ընկերութիւնք են, որք գրախատուաց գրամմերուն՝ հանդերձ տոկոսն եօք՝ երսուն կամ քառոսուն տարիին վճարումը կերաշխաւորեն: Փոխատուները՝

Կէս դարէն ի վեր յաճախի ջանք եղաւ հողի երաշխաւորութեան վերայ հիմնեալ երկրագործական պանքաներ հաստատելց համար, բայց չկրցին զաննք ապահով վել, որովհետեւ երաշխաւորութիւն տրըւած հողն ըստ բաւականի շարժական արժէք և ըլչարերող գրամմագլուխոց հանգամնք չունի :

Քանի մի տարիէն ի վեր փորձեր կը լինին պանքայից կազմակերպութիւնն երկրագործութեան կամ երկրագործաց պիտոյից յարմարեցնել, և առանց հողի երկրագործական վարկը սահմանել, զոր երկրական կամ կալուածական վարկէն զանազանել պէտք է: Այս վերջինին մէջ հանուած պանքտումաց երաշխաւորը հողն է, պարզ կազմակերպութեան մի չնորհիւ, զոր վեհաստանի և գերմանիոց մէջ կէս դարէն աւելի ժամանակի՝ ի վեր հաստատեալ պահքայ ք յաջողութեամբ կը գործադրեն:

Գաղղինց կալուածական վարկն ալ (կալուածական փոխատուութեան պանքա) նըմանօրինակ կերպիւ կը գործէ, այս տարբերութեամբ որ միակ է և պաշտօնական, և գրամմագլուխներն ալ ուղղակի փոխ առնըլով՝ պարտատումաց օդնութեամբ փոխ

կը տայ , որք գրաւ աթիղթոց վճարման ձեւ-
ութ կը վճարին :

Այս կարգադրութեամբ մէ կը կրնայ իւր
հոդին պարագը վճարելց կամ զայն բարւո-
քելց համար փոխառութիւն ընելը և տա-
րեկան մի վճարելով 30—40 տարւոց մէջ
պարագը նախատիլ : Այս տուրքն հասարակ
փոխառութեանց տակուին տեսլի չէ ,
որոց վճարուելին ետեւ դարձեալ տիրող
պարուջը կը կենաց :

Այս նիւթոց վերայ իրթեւ ընդհանուր
դիտողութիւն կըսեմք նախութէ խոչոր սր-
խուալ մ'է կարծելը թէ վարկն այօինքն
ներկայացնեցիչ նշանաց գործ ածովով խնդր
կամ պահքայից և այլ վարկի հասառառու-
թեանց բաժինք դրամով լուխները կը
բազմապատկեն : Այս հաջուով դրամով ը-
լուխ ունենալոց համար բառական կը իւ-
ներ նշաններ ընել : Այս սխալ կարծիքն
ազգապէս թղթադրամի կոստանորդէ :
Համարիան այս է որ վարկը գրամոսդրու-
թեանքն ի մի վայր կը գումարէ , և զանոնք
ըստ աղոյն կերպի և արագութեամբ կը
գործածէ , այնպիսի ձեռաց մէջ դնելով ,
որք դիտեն և կընան աւելի բարւոք շահե-
ցրնել . Երկրորդ՝ կըսեմք թէ վարկի որ և
է դործողութիւն բանսոր լու և արդիւ-
նարեր լինելոց համար պէտք է իրական

գործոց , լու կարգադրեալ ձեռնարկու-
թեանց , և արդիւնարեր զործած ութեան
վերայ հիմնեալ վնիք : Կալուածական վար-
ելի միջնոց եզած մասնաւոթիւնն որչափ
և շահարեր լինի , դարձեալ իր սեփակա-
նութենէն կը կապոէ այն մարդը , որ ձեռք
րերած դրամակ վասպ իր հոդին պարագը վա-
ճարելոց կամ բարւոքնենք ընելոց տեղ՝ աւ-
րիչ բանի զործածէ զայն :

Հանապան Առքէ :

Վարկ բառին վերայ յաւելցած այլ և
այլ անուններն ալ բացարենք :

Կալուածական կամ անշարժ սեփակա-
նութեան վարկին դէմ Շարժ ական սեփա-
կանութեան Վարկ կամ պարզապէս Շար-
ժ ական Վարկ կը կոչին այն վարկի կամ
փոխառութեան գործողութիւնք , որք
ձարսարւութեան այլ և այլ ճիւղերու կը
վերարերին , և Առեւտրական վարկին , Ար-
ուսասական վարկին , և Երկրագ սրծական
վարկը կը սահմաննեն , որոզ երեքն ալ շա-
մանման են :

Տասնեւհինգ տարիէ ՚ի վերքանի մի մեծ-
ձեռնարկութիւնք հիմնեցան , որք այս ձեռ-
ւերը տաւին իրենց անուան : Ասոնք խա-
ռն հաստատութիւնք են , որք Պանքայի
և Փոխառութեան գործողութիւններ կը-

նեն, և մանաւանդ մեծամեծ ձեռնարկութեանց, Փօնտօններու, պետական փոխառութեանց, Պօրսայի մէջ առնուած ծտխուած արժէից և այլոց վերայ շահադիամական դորժեր կը կատարեն:

Իրական կամ ստոյգ վարկ կը կոչի այն վարկը՝ որ յատուկ երաշխառութիւնունեցող անձնական վարկի գէմ յատուկ գըրաւով երաշխառութեան վերայ կը հիմնուի:

Հասարակային վարկ կը կոչին պետութեանց, գաւառուց և քաղաքաց փոխառութիւնք:

Ժամանակակիցն վարկ կը կոչին. — Այսպէս վարկ.

Ժողովրդական վարկ կը կոչի մանր վաճառականաց, մանր արտադրութաց, և դորժաւորաց վարկը: Էապէս շտարբերիր ուրիշ արտադրութաց կամ վաճառականաց վարկէն: սակայն մանր գործոց կամ մանր գրաւաց վերայ հիմնեալ լինելոցն պատճառաւ՝ դժուարութեամբ ձեռք կը բերուի: Բաց վերջապէս հաւաքանան և համերաշխ ընելով, այսինքն մասնակցութաց ամենն ալ իրերաց երաշխառոր և պատասխանատու ընելով կը դիւրացնեն:

Այսպէս, օրինակի համար, հարիւր մարդ, որոց ոչ մէ կը կրնաց առանձնա-

բար փոխ ստակ ձեռք բերել վարկի հաստատութիւններէ, կրնան իրերաց երաշխառոր լինելով փոքրիկ գումարներ և շրաթ ամկան կամ ամսական խնայութիւններ 'ի մի վայր բերելով միացեալ վարկ մի կազմել, որ կրնայ դրամատեարց և սեղանաւորաց վատահութիւնը շահիլ և թուղթի կոտրել կամ փոխատութիւններ ընել իրենց արտեստակցաց և այլոց, յորմէ մեծամեծ շահեր և օգուտներ կրնան յառաջդալ:

Այս է Միայեալ Վարկ կոչուած Պահաքայից և այլ հատուատութեանց մկրտունքը, որք ժողովրդական փոխատութեան Պանքայք անունով 13—14 տարիէ 'ի վեր հիմնեալ են Գերմանից մէջ, և որք միանդամայն խնայութեան արկեղաց և մանր փոխատութիւններ ընող Պանքայից պաշտօն կը կատարեն:

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆՅ ԴԵՄ ԽՈՉԵՔ · —
ՎԱՀԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ
ՍՈՒԵԽՑԱԿԱՆ ԿԵՒԾ ԵՒ ՊԱՇՏԱԱ-
ՆՈՒԹԵԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆ · — ՄԱՐՍԱ-
ԿԱՆ ՆՈՐ ՏՆՈՒՔՆՈՒԹԻՒՆՔ ·

ԱՐԻՆ ԴՐՈՌԵՄԵԱՆ ՆՈՎՈՎՈՅԻՆ և ԺՂՈՎԵ-
ՐԸ · — ԱԵԼՉԴԵՄԵՅԻՆ ՆԵՐԱՋԱՆ և արու-
ծութիւն · — ԱՆԵԼՈՎՈՅԻՆ հՀԵ և կամ Ա-
ՇԱԽՈՎՈՅԻՆ արութիւն · — իւր սուս-
հի մերն և վնասակար հերթեանքը · — Պաշտու-
նութեան դրուելիւն և էր ԺՂՈՎԵՐԸ ·
ԱՐՔԵԼԵՄ · Բարձր Տախութիւն · Տարբերակա-
նակն · ՅԵՐԱՎԱՐՅ Տախն · Պարքեան · — իւր գը-
նաները մշշացնող միջոց · Աշառ նուս-
ճանիսասու · ԱԵԼԵՐԱՆԵց Հանասաց · Ա-
ՇԱԽՈՎՈՅԻՆ բաշնական ներան · — իւր անու-
սեհութեաները · — ԱՆԻՍԱԿԱՆ նոր ոնչե-
նութիւն · — Այս բար որդեանք :

ԵՐԻՆ ԴՐՈՌԵՄԵԱՆ ՆՈՎՈՎՈՅԻՆ և ԺՂՈՎԵՐԸ ·

ՎԵՐԸ տեսանք որ ազատ փոխանակու-
թեան սկզբունքը սեփականութեան սկզբ-
ուանքին կը ծագի , և ազգաց տարեւաթին
ու ճարաւարութեան զարդ անալոյ անհրա-

ժեզտ պայմաններէն մին է : Կը մնայ մեկ
արդ բացատրել ոյն սխալ տեսութիւննե-
րը , որոց զօրութեամբ այս ազատութեան
դէմ խոչեր հանձնցին · խոչեր , որոց դէմ
ամեն ժամանակ տնտեսագէտք բարդած-
են , և զորս այսօր հանձնարել կառավա-
րութիւնք վերցնել կը ջանան :

Այսու անութեանց առաջինն է Ա-
ՇԱԽՈՎՈՅԻՆ բանի Առեւորական հիւ ան-
ուուր ճանչուածն · — Երկրորդն է ոքեւէւ
կամ պաշտպան դրաբեռն , կամ պաշտպանողա-
կանութիւն · Այս երկու դրութիւնք Ա-
ՇԱԽՈՎՈՅԻՆ բանին ալ կը կոչին , որովհետեւ
երկորըն ալ օտար երկրի ըերքերը կամ
արտադրութիւնները ներս չընդունելու
կը ծառայեն :

Այս Երկու դրութեանց զօրութեամբ ,
կտուալայութիւնք նախ՝ պետութեան և
կամուտներն աւելցնելց միջոց եղող մաք-
ուն՝ օտար ըերքերն արտաքսելց միջոցի
փոխարկնցին . Երկրորդ՝ ազգաց ճարաւ-
րութիւնքն իրերաց մօտեցնելց միջոց ե-
ղող առեւտրական դաշնադրութիւնները
զժուռութեան և միայնացման պատճառի
դարձուցին . երրորդ՝ կնճառա կանոնագ-
րութիւններ գրին այս արդեանց հանեւ-
լց համար , որը թէ՛ փիլիառիացութեան ,
թէ՛ բարոյականի , և թէ՛ ազգաց ճշմարիտ

շահերուն հակառակ են, ինչպէս որ Քաղաքական տնտեսութիւնն եկաւ հաստատեց:

Այս գիտութիւնը գրեթէ հարիւր տուրիէ ՚ի վեր աշխատավլ սկսաւ: Առեւտը բական դրութիւնն Ամերիկայի գտնուելն ետեւ տիրեց մոտց. Պաշտպան դրութիւնն երկերիւր տարիէ ՚ի վեր, Քրօնուէի և Հուի ժԴի օրով, Քօլակէրի ժամանակ. բայց արդարութիւնը կը պահանջէ ըստ թէ Քօլակէրականութիւնը, ինչպէս որ կը կոչեն, չատ հեռի էր 1815 ի անցքերէն. ՚ի վեր մասնաւանդ հաստատեալ պաշտպանողականութեան խառութենէն, որ Անդզիս մէջ 1842 էն ՚ի վեր սահմանեալ մաքսական նոր տնօրինութեամբ, Գաղղիս մէջ ալ 1860 ին Անդզիս հետ հաստատեալ դաշնադրութեամբ մեղմացաւ:

Մէջադային ներածութեանի և արդադասներունիւնիւնուն: — Առեւտը ական էւն էւմ Առեւտը ական դրութեան: — իւր սիւլ հէճը. Ըստակիւր ներիւտանը.

Շատ երկիրներ կընան մաքսերու վարչութեան վիճակացոյններէն Ներածութեանց և Առածութեանց դումագները գտնել, այն է՝ օտար երկրէ եկած և իրենց հողէն դուրս

ելած վաճառաց կարեւորութիւնը կամ քանակութիւնն իմանալ, և արտաքին վաճառականութեան առաւել կամ նուազ չարժմունքն հասկնալ և այն չարժմանց պատճառները մակարերեւ:

Մարտական վիճակացոյցք, որչափ եւ կատարելագործեալ են մեր օրով, դարձեալ մերձաւորագոյն հաջուց վերաց հիմնեալ են: Եթէ կատարելագէս ճիշդ լինէին, եթէ վաճառաց արժէքը ճշգիր ու րոշակին, և եթէ սահմանագլմէն մտնող ելնող պանքայի արժէից, դրանց եւ ամեն տեսակ մուրհակաց և սեփականագը բաց ճիշդ հաշիւը կարելի լինէր դանել և մաքսի վիճակացոյցներուն մէջ անցունել, կը տեսնուէր որ ներածմունք արտածմանց հաւատար են:

Ասն զի ոչ մի երկրի ներածովք և արտածովք առ անց փախարինի բան մի չեն տար, ՚ի բաց առեւալ երկրէ մ'ուրիշ երկրի անցնող գաղթականք, որք իրենց բոլոր զոքն հետերնին կը տանին առանց փախարինաթիւն մի թաղոց:

Ներածմանց և արտածմանց մէջ զ ոյտցած տարբերութիւնն է որ առևմարտիւր լութեան ոճով Առեւտը ական կը լինը ու եցաւ: Ժամանակաւ, անտեսական նիւթոց վերաց խօսող ամեն հեղինակ:

ոկիզեւն ճանրայ կենքը մէշտ թէ կը բիւ
աւն այն ժամանակ միայն նպաստաւոր է,
ազգի մի է երբոր իւր արտած մանք՝ ներ-
քածութերէն աւելի են: Կը խորհեին թէ
արտած մանց յաւելու տօք դ բանով կը փո-
խարինուէր միւս ազգերէն, և թէ այն յա-
ւելեալ դրամը կը պար օգ առակարագի և կ'ա-
ւելցնէր երկրին մէջ ցրջարերող դրամը,
որում բացարձակ և անփափակ լի արժէք
կը տային և, որ բատ իրենց կարծեաց երկ-
րի մի բուն հարտութիւնը կը կազմիր:
Այս կարծեօք արտաքին վաճառ ականու-
թիւնն ազգի մի համուր աշխատութեան
ամենէն արդիւնաւոր ճիւղն, և հետեւա-
րար ցրջակայ ժողովրդոց աղքատացումն
հարստութեան միակ ճանրայ կը համու-
րէր:

Այսօր դրամց դերն և փոխանակու-
թեան բնութիւնն աւելի լաւ ճանշուած է:

Հասկցուած է թէ արդիւնք բերք կամ
արտադրութիւնք վերջապէս արդեամբը
կամ արտազ բութեամբք կը վճարին.
—թէ ներտծեալ իրաց (ներս մտած
ապրանաց) արժէքն արտած ետք իրաց
(դուրս ելած ապրանաց) արժէիցն հա-
ւասար է, և թէ ճշգիւ հաշիւ լինի.—թէ
ստակը՝ զրամազ լիսց մէկ փաքը մտան է.—
թէ ցրջարերութեան պէտք եղածէն աւե-

վ ստակն անօւղուածէ և մետաղեայ գր-
րանոյ արժէքը կը կրարի թէ արտաքին
(գուրափ հետ) վաճառ ականութիւնն աշ-
խատութեան միակ արդիւնաւոր ճիւղը:
Ու երջապէս ուշագիր դիակովութիւնն հաս-
տատեց թէ երբոր քաղաքական դիակաց՝
շահապիտական անկանուն դործ ողութեանց
կամ ոչ պատճառներով երկրի մի մէջ դրա-
մը սրակի, փափանակավթեանց միջացաւ ու-
կին ու արծաթթը կը դառնան կը գան մինչեւ
որ հաւասարակշռութիւնը վերահստա-
տի. և պատճութիւնը կը սովորեցնէ մեզ
թէ միշտ այսպէս եղած է, և թէ երկրէ
մ'ստակ դուրս հանողներուն տրուած սար-
ամիւնի պատճիններն իսկ չեն կրցած եր-
բեք դրամց փոխադրութիւնն արդեւու:

Քաղաքական անտեսաթիւնն եկամ հաս-
տատեց թէ Առեւտրական դրութեան կամ
Առեւտրական կը ոյ տեսութիւնը՝ վասն-
գաւոր սիսանիերու հիւսք մէկ: Եւ արդա-
յիւն՝ հանուած հետեւաթիւնները սիսան
և ահասոիթ: Են ազգաց համար, փառն զի
ապատ աշխատութեան օգ ու անիրն և ազ-
գաց մէջ աշխատութեանց բաժ անում մէ ան-
տես ընել տուին:—ահամանադ լիսց վերաց
մաքսի պատուարներ կանգնեցին, որը
ժողովուրիները կատանձնացնեն, ամեն
ճարտարութեանց կը վիստեն, և գունոնք

մեծ մասամբ տնբնական ճանքու մէջ կը
մղեն ։ կառավարութեանց այնպիսի հրա-
կողութիւն մի տուին որ նոցա չպատկա-
նիր ։ վաճառականութեան վերայ խիստ
որէնքներ դնել տուին ։ ազգաց մէջ զըժ-
տութիւն ձգեցին՝ դաշնադրութեանց
զրժման, հեռաւոր երկրաց զրաւման և
զազթականութեանց հաստատութեան
սպառճառաւ, ուսկից նողիպի գերութիւ-
նը ծնաւ, որ տէրն ու գերին միապէս ապ-
շութեան փիճակի մէջ ձգեց և վերջա-
ռէս այնչափ արտօնուք և արիւն թափել
տուաւ Ամերիկայի Վիացեալ ։ ահանգաց:

Պաշտպան դրսանիւնն. — իւր միջնաեւը (Ար-
քելում, Բարձր Տագ, Տարբերական Տագ,
Յերադրաբ Տագ, Պարքեւ) . — իւր վատանեւը
միջնացնող միջնա. (Աշտ Նաւահանիւսութ.՝
Աներանոց վաճառաց, Տագ, Աշետրքակա-
ռշանուր բունիւնն.) . — իւր անոտուենունիւնն. :

Մաքսերն, ինչպէս ըստիք, ՚ի սկզբան
հաստրակային եկամտից միջոց միայն էին :

Բայց յետոյ, դրամի վերայ սխալ գա-
ղափարաց այն է վերը յիշուած առեւտը-
րական դրութեան ազդեցութեամբ, ար-
տածութիւնը դիւրացնելոյ և ներածու-
թիւնն արգելլոց միջոց եղան, որովհետեւ

այնպէս կը կարծուէր թէ արտածութեան
փոխարէն բազում դրամ ներս կը մտնէր,
խակ ներածութեան փոխարէն բազում զը-
րամ դուրս կենէր, որ (դրամից) սխալ գա-
տողութեամբ՝ երկրի մի գլխաւոր և մինչեւ
խակ միակ և բացարձակ հարստութիւնը
կը համարուէր :

Ժամանակէ ետեւ, մանաւանդ դարու ս
սկզբէն ՚ի վեր մաքսերը նպասակ ունե-
ցան . ۱. արտադրութեանց շատին արտա-
ծութիւնը դիւրացնել, որպէս զի ազդա-
յին արտադրութիւնը շահաստան գտնեն .
2. ներքին գործարաններէ ելած արտադ-
րութեանց ումանց արտածութիւնն արգե-
լուլ . 3. բազում բերաց կամ արտադրու-
թեանց ներածութիւնն արգելուլ կամ
զժուարացնել, որպէս զի արտադրիչ ազ-
գայինք օտար արտադրութեանց մրցու-
մին վախ չընենան . Այս է Մաքսական
պաշտպանութեան դրութիւն կոչուածք,
զոր պէտք չէ շփոթել այն ընդհանուր
պաշտպանութեան հետ՝ զոր պետութիւնը
կը տայ, երաշխանորելով ասպահովութիւ-
նը, բարեկարգ ութիւնը, օրինաց զործադր-
ութիւնը, արգարութեան կառավարու-
թիւնը, լաւ վարչութիւնը եւ այլն որոց
օգտակարութիւնն ոչ ոք խնդրոց տակ ձը-
գած է երբէք :

Այս գանձան ազգեցութիւնը , այն է
դանձուն մխող հասկցուած շահը տուեւ
արտկան դրութեան մխալիները , մաքսա
կան արդելքներով ճարտարութիւնը պաշտ
ովաներց ցնորական ցցուն , —արդի մաք
սական օրինքներն ու սակադ ներն հան
տօսել տոին ազգաց :

Այն օրինաց զօրութեամբ՝ արդիիւալ
արտադրութիւնը կան , որոց մասաքը կամ
եքը բացարձակապիս արդիւեալ է , և զու
բը մաքսի տեսչութիւնը կրնայ ամեն տեղ
փնտուել ու դրաւել՝ խուզարկութիւնն ը-
նելով բնակարանաց մէջ և մինչև իսկ ան-
ձանց վերայ : Մայս եւ ելից վերայ առա-
ւել կամ նուազ տուրքեր կան , բայց տեսի
բնդ հանրապիս՝ արտադրութեանց մեծ
մասին մտից վերայ : Այս տուրքը ուրբերու-
թը կը երբոր արտադրութեանց ներս
մտնեց տեղուցն , որ ործած ու թեան նազո-
տակին , ձևոյն եւ շախոյն համեմատ զա-
նազանիր — Կան ողարադաներ , որոց մէջ այդ
մաքսատուրքն են կը արուի՝ Յեւագարձ
մաքս անունով՝ Երբոր նոյն արտադրու-
թիւնն երկրէն դուրս ենէ : — Կան պարա-
գաներ ալ , որոց մէջ արտած ութիւնը կամ
ներած ութիւնն առաւել քաջալերեց հա-
մար : Պարզ եւ կը արուի դուրսն ներս
մոնող օտար արտադրութեանց կամ երկ-

րէն գորա երնող ներքին արտադրութեանց:
Վերջապէս արդիլիմանց և մաքսատուց
երեսէն վաճառ ականութիւն կրած դժուա-
րութիւնները մեզմացնելոց համար մտած
ուեցաւ քանի մի ծովային նսուահանգիստ
ներ ազատ պահել այս արդելքներէն առ
ոնք են Ազատ նսուահանգիստը կոչուած
ները : — Կամ թոյլ տալ հաստատութեանց
ուսանց՝ որ ներած եալ արտադրութիւննե-
րըն շտեմարաննեն մաքսատուն հսկողու-
թեան ներքեւ , և քանի որ վաճառուին՝
մաքսատուրքը վճարեն . ասոնք են վաճա-
ռաց մթերանոցները կամ աւանդատու-
ները :

Անդ զիս մէջ այս մթերանոցները կա-
տարեադ ործուերով՝ այն հցակապ Տօքե-
րը շինուեցան , ուր նաւերը կը պատրուին ,
կամ կը բեռնաւորին , պարսպուած արտադ-
րութիւնը կամ վաճառք կշտեմարանին ,
խնամով կը պահուին ու կը պահպանին քիչ
ծափիւք եւ հանճարեղ միջացներով , այն-
պէս որ վաճառ ականը բնաւ հոգ չունե-
նոր : Ասկէ զատ այն վաճառքներն առ
ունդազրով* մի կը ներկայացուին , որք

* Մթերանոցաց կամ տւանդատուն վար-
չութիւնն աւանդ դրուած վաճառաց վոր-
խարէն ստացազիր մի կը տայ , որ իրեւ

զիովանցելի արդեմուզմեր են, որոց միշտցաւ տուրեւառութիւնք կը կատարին՝ տանց վաճառքները կամ արտադրութիւններըն իրենց տեղէն խախտելոց :

Նոյն նպատակաւ՝ այսինքն մաքսական դրութեան արդերքները չեզոքացնելոց հաւմար՝ առեւտրական դաշնադրութիւնք սահմանուեցան, որով երկու ազգ փոխադարձ դիմութիւնները կը չնորհեն՝ վաճառականութեան և նաևարկութեան արդերքները տուրքերն ու պաշտօնական ձեւերը թեթեւցնելով։ Այս դաշնադրութիւնք գետականագիտական նրբութեանց և շատ անգամ ալ խարէւթեանց նիւթինելով, զանոնք լուծեց կամ երբայարար մեկնելոց անհուն ճիգեր թափուեցան, և հետեւարար արիւնուց գժառութիւնք ծագեցն։

Արդ, Մաքսական պոչտանութեան դրութիւնը կլցած նախատել ճարտարագիտանց պարգացման, որոց համար խորհուած էր, ընդհակասամին՝ այն ճարտարագիտիւնք առառել ավագալութեամբ չը պիտի զարդանային առանց այդ պաշտպանութեան՝ զոր տեսակ մի ջերոցի նըմանցուցին։ — Ոչ ապաքէն ազատութեան

ներկայացուցիչ նշան կը ընջարերի, և Առնդագիր (Գաղղ. Վարան) կը կոչի։

մերադարձը միայն պիտի կրնայ չատ ճարտարութիւններ ու արհեստներ իրենց համեմատական սասորնութեան վիճակին հանել։ Արհեստ կամ ճարտարութիւն մ'իւրներկայ վիճակին մէջ՝ և զինքը որպէս թէ պաշտպանող մաքսատրոց հետ կեցած ժամանակ, պաշտպան մաքսատուրքը նուազեցնելոց կամ վերցնելոց վայրկեանն ե՞րբէ, կրնայ որոշմիլ։ Այս խնդիրը ջերմ վիճարանութեանց նիւթեղած են այլ երկիրներ Պալտականալուանոց և Ազար—Փախանական մէջ։ և մեք չեմք կրնար հունի խորոց քննել։

Բաւական կը համարիմք միայն ըսել թէ՝ տնտեսագիտաց աշխատութիւնք բացացայտեցին թէ մաքսական պաշտպանութեան դրութիւնն՝ առեւտրական դրութեան սըխաններուն և ժողովրդոց ճշմարիտ շահուն մոլար ծանօթութեանց վերոյ յենլով։ Կը վնասէ նոցա Երկրադործութեան, նոցա Ճարտարութեան, նոցա Վաճառականութեան, սխալ ուղղութեանց տանելով զանոնք, նոցա Ժրաջանութիւնը, նոցա ինքնորոշութիւնը ջլատելով թէ՝ իրենք զիրենք պաշտպանեալ կարծողներուն յուսացածրարիքը սոսկ երեւակայական է, թէ՝ միշտ սակաւթիւ առանձնաշնորհելոց միայն օգտակար է, թէ՝ առեւտրական դրութեան

ովքո՞ւ ազգերն իրարմէ բաժնուելցյ , առ
առնձնանարց , անբանաւոր դաշնագրու-
թիւններ կնքելցյ , իրերաց դէմ թշնամո-
նուց , կուռելցյ , և հետեւարար հասարու-
կային ծախըրը չափավանց աւելցնելցյ և
տոկց յառաջ եկած ամեն տեսակ քաղա-
քական և ընկերացին անպատեհութեանց
կը մի՛ :

Առաջական նոր ոճօքէնունիւնուն . — Նո ցա-
յալու արդիւնուն .

Առեւրական աղասութեան և աղասու-
թիւնանակութեան օրինաւորութիւնը լրր-
ջարար չէ ժխտուած նոր երկիրներու հա-
մար՝ ուր ամեն բան հաստելցյ պէ որ
կաց : Այսպիսի պարագայից մէջ աղասու-
թիւնը քաջալերութեանց լուադոյնն է
միշտ :

Բայց դեռ ուժին դիմադրութիւնն կը
կը գանձային ալիտայից և պաշտպանու-
վական դրութեան մէջ , որ ընդհանրապես
ի գործ դրուած Առեւրական հշուն ծը-
նուծ է , ուսորոց ցաւալի արդիւնքն հասկըց-
ուիլ սկսաւ : Առ զոր ամեն երկրի օրէնքու-
զիքը հետզետէ ՚ի բաց կը թողուն , ինչ-
պէս որ կատարուած անդուլ վերանորո-
դութիւնը կը վիպայն :

Գանձային գործողութեանց զբաղոզ

անակատիքէ անձինք համազուած են թէ
հոսարակային գանձուց համար ամենէն
արդիւնալեր եկամուալը ներած եալ վա-
ճաւաց կամ արտադրութեանց համար
առնուած չափաւոր մոքսն է , որ միայն
ընդհանուր սպառման ծառայալ քանի
մարտադրութեանց վերաց կը ծանրու-
նող , գլխաւորապէս արայիսարձիկներու
վերաց ինչպէս են սուրճ , չափար եւ այլ
քանի մի դաղթալերք : Այս գիտողութեանն
կը հետեւի թէ հասարակային գանձն՝
իւր մուտքն աւելցնելցյ համար՝ մաքսու-
կան օրէնքը պէտք է չափաւորէ եւ մոք-
սի սոկագները մեծապէս սպարզէ :

Այս սկզբան արդիւնաւէ տալթիւնն
յայտնի եղաւ մանաւանդ Անդզիոյ մէջ
1823 իւն եւ 1826 իւն Հիւքիսոնի եւ 1842—
1846 Ապր Ռոոպէրթ—Քիլի ձեռամբիք կու-
տարած նորոգութեամբ , որոց մեծապէտ
նորաստեցին Արքունիք եւ նորու բարի-
կամաց բարազութեամբը խանզավառ-
եալ հասարակային կարծեաց հանձարեզ
ստիպումը , նորոգութիւնք՝ որոց կը թուի
թէ վաղ կամ անագան ամեն կաստմա-
րութիւնք պիտի հետեւին : Հիւքիսոն մասնա-
ւորապէս մետաքսեզինաց վերաց զրուած
արգելքը վերցուց և զլիսաւոր նախնական
ծիւթոց և զանազան սպառելեաց (սուր-

ձի, շաքարի, և այլոց՝ մարսը թեթեւցուց։
Բօսիքիւթ—թիվի նորոգութիւնն եղաւ նախ՝
այլ և այլ ներքին արտադրութեանց վր-
ձարած տուրքերը բառնալ կամ թեթեւ-
ցընել . յետոյ մարսական օրէ նքը փոփոխե-
լով, նախ ներածեալ վաճառաց կամ
բերոց վերայ դրուած արդելքը վերցուց .
երլրորդ՝ արմանիքը, դուարն և համայն
նապարեզէ նները տուրքէ աղասեց, երրորդ՝
այլ և այլ նախնական նիւթոց տուրքն՝
ինչպէս նաեւ քիչ հասցիթ բերազ տուրքե-
րը ջնջեց . չորրորդ՝ մնացեալ տուրքերն
ալ չափաւորեց, այն կերպիւ որ զարդոց
կամ հաճոյից վերաբերեալ նիւթոց տուր-
քըն հարիւրին 155ն, միջակ սպառմանց
վերաբերեալ արտադրութեանց տուրքն
հարիւրին 105ն և ժողովրդական սպա-
ռմանց վերաբերեալ արտադրութեանց
տուրքն հարիւրին 85ն աւելի շինի :

Խոր յաջորդներն ալ նաւարկութեան
տուրքը ջնջեցին . եւ դալթ ականութեանց
արտօնութիւն տուրին ընդհանուր աշխար-
հի հետ աղատ առեւտուր ընելց :

Ա աճառականութեան նորհուած այս
զիւրութիւններն եւ օտար ազգաց տըր-
ուած առեւտրական աղատութիւնը՝ տըն-
տեսագիտաց ծանուցած ամեն արդիւնքն
իրացուցին . այն է երկրադ ործաթեան

արուետագից եւ վաճառականութեան՝ ինչ-
պէս նաև նաւարկութեան եւ դալթա-
կանութեանց զարգացումն ու բարդ աւա-
ճումը, դործաւոր դատուց սարեկեցն թիւ-
նը, աղքագութեան եւ չարադրութեա-
թեանց նուազումը ու հասարակային գուն-
ծուն եկամուց աճումը, ժամանակու արագութիւնը
գարաւութիւնը ու օտար ազգաց հեա խա-
զագութիւնն պահերը փայթը, եւ Թօմէքի-
թիվի ու Քօմակնիւ անուշանց ամենուն
սիրելի մինելը :

Վաղութ որդ գու-
թազգիա 1860 իւ մասաւ ոյս ճանդուն
մէջ՝ Անդրդիոց հետ կորած առեւտրա-
կան դաշնակութեամբ, որով արդեւք-
ները վերցան, մաքսական այլ եւ այլ
տուրքեր չափաւորեցան, արմանեաց ա-
ռաւտուրին աղասութիւնը վերնական
կերպիւնափրագործեցաւ, զարգթականց
վիճակը բարուրեցաւ, եւ առեւտրական
աղատութիւն գաջնագութիւնը կո եցաւ
խալիոց Վերմանիայ Շուէափ և այլոց հետ։
Այսաւամին վերանորոգութիւնն աղդէն
իսխոտ յաջաւ արդիւնք յառաջ րեզաւ երկ-
րութործութեան, աղասութախց վաճառ ա-
կանութեան, նաև արկութեան, դազիթա-
կանութեանց եւ ժամանակակից աղա-
տագութային համար։ Աիջագդային խաջազու-
թեան նախատուզ առեւտրական նոր քա-

Դաքականութեան մակղբնալիւտ եղաւ.

Ազրէ երկիրներ ալ՝ որ քիչ չստ Անգ-
լից և Գալլից հետեւելով պաշտպանու-
թեամբ հինգ դրասթիւնը կը դորժադրէ ին
նարա ալ նոր տնօքէ նուի եամիք հինգ դրա-
թիւնը առաջնապեղելու հետեւ են

Արքայի ու մասպահ ժաղովով ու կա-
ռավարութիւնայց կատարել ըստի ու առա-
յացուի թէ տնտեսադ էսաք ող և այլ ճար-
տարութիւնանց և վարչութեամնց մէջ նըստ-
նաւոր եզրով բազմաթիւ փորձանու պար-
դոյ հետ համաձայնութէ ամբ իրավունքին
իրենց կողմէն ունին և ըստ հանուուր ու ան-
հատական շահուց ճշմարիթ թուրդ մանքն
են, մաքսական վերանորոգութիւնն առնեն
տեղ կը կատադի և այսինքն՝ արդեւ երեսորը
կը վերանան, և մաքսերն արմատէն չոփա-
ւորուելով իրենց առնկ դանձային սրացունին
(դ անձուն եկտուու լինելոյ պատոնին) կը
մերածին, կարծ եցեալ պատշաճութիւնն
պաշտօնը թողով և այսինք աշխատու-
թեան ամեն ճիշդերուն թուին արդիւուլ
պարագաների հասերը կանչեանանք:

Տնտեսական գիտութեամբ պահանջած
ու եւրական ազատութիւնը դարձու
մեծանեց յառաջադիմութիւններէն մին
այսիփ լինի . եւ մաքաներուն կատարելա-

ով ու բարձման պատասխան պատուհանութեան
անընդական չհամարութիւն բաւական է որ
որ ձեզ ու ծափակութ չստիպութ արագի և
զի Գետառմ իւնք կարող լինին եկամտից
ուր ճիշգին հրատարի ։

ପ୍ରକାଶନ କମିଶନ୍ ଦିଲ୍ଲି ୩୦୧୫ ମୁଦ୍ରଣ

—
—
—

وَالْمُؤْمِنُونَ إِذَا قَاتَلُوكُمْ إِذَا هُمْ مُّهَاجِرُونَ

οντας οικονομίας της αρχαίας πόλης
η οποία περιβάλλεται από την παλαιή
πόλη της Αθηναίας, στην οποία βρίσκεται
το μέγαρο του Διονυσίου, το οποίο είναι
το μεγαλύτερο κτίριο της πόλης.

Յա այսպիսոց զույգներում ու ի
զանակ ու սխալ

16. *Die Schrift der alten Völker* (1890).

ՄՐԾՈՒ Դ.

ԱՅՆ ԲԱՇԽՈԹԻՄՆ ՀԱՐՍՑՈՒԹԵԱՆ

ԳԼՈՒԽՆ ԺԹ.

Ի ՆՉՊԵՍ ԿԵ ԲԱՇԽՈՒ ՀԱՐՍՑՈՒԹԻՒՆՆ

Եղանակ բաշխման հարսութեան .— Անդուն +
բաշխման .

Եղանակ բաշխման հարսութեան .

Հարտութիւնն արտադրելէ ետեւ՝ ըստանալց իրաւունք ունեցողաց մէջ կը բաժնուի, այսինքն նոյցա՝ որ արտադրութեան գործակցող ընդհանուր զործեաց ակըն են:

Այս հասութաբեր զործիներն են, ինչպէս որ տեսանք.

Երկիր և այլ բնական զործակատարք.

Դրամագլուխ, այսինքն՝ առևն տեսակ չէնք, հանդերձանք, տրտադրութ'ւնք և այլք.

Աշխատութիւնն, կամ արտադրութեան ուղղապէս զործակցողաց կարողութիւնք.

Այս իրաւատիքանց իրաքանչիւրին ինկած հասութից բաժնը մասնաւոր անուններ ունի:

Երկիրն կամ հողին եկամուտը՝ հաս

կամ հասութիւն կը կոչի որ վայ ամբողջ
Աշխատութեան եկամուտը՝ թուակ կը
կոչի ունեցու որ և իրաւատ ունեցու
Դրամագլուխ եկամուտը՝ տոկոս կամ
վարձ կը կոչի ունեցու ունեցու

Այս երեք ապարեաց բավանդակու
թիւնն Արտադրութեան ծափքը կը կազմէ:

Իրաքանչիւր իրաւատիրոջ վնկուծ եւ
կամաց բաժինը ձեռնարկեան կը բաշխէ.
այսիմքն՝

Աշխատութիւն գործակաց, սպա
սպագիաց, եւ Փիղիքական մասա որական
կամ բնարցական աշխատութեամբ գոր
ծալցողաց, ինչպէս նաև ձեռնարկեան թա
շակը Անդ Արքայ պատահ վնասից

Գիտք եզած գրամագլուխը մասակա
րարող սեփանատեարց կամ գրամատեարց
տիկնութ կամ գարգը.

Հողատեարց եւ այլ բնական գործակա
րանարց հասութիւն կամ վարձը քրնու

Այս բաշխութէն ետեւ, այսինքն արտագր
ութիւնան համար եզած ծախուց վճարու
մէն ետեւ, ինչ որ մայ, ձեռնարկեան
զոտ շահը կամ վաստակը կը կազմէ՝ նորու
աշխատութեան թոշակէն դատ:

Ձեռնարկութեան արդիւնքին ամբողջը
խառն Արդիւնք կը կոչի ունեցու մասն
Արտադրութեան ծափքն ելնելի ետեւ

մասցեալ շահը ջուտ արդիւնք կը կրչի :
Եթէ խոսն արդիւնքն արտադրութեան
ծախքէն աւելի չէ, զուտ արդիւնք կոմ
չոհ չկոյ :

Եթէ խասն արդիւնքն արտադրու-
թեան ծախքէն պահու է, արտադրու-
թիւնն անկանոն է, ձեռնադրիւնն և ըն-
կերութեան վճառ կայ :

Երբ որ արդիւնք մուգառողին ձեռքն
հասնի, նոյնին արտադրութեան համար ե-
զո՞ծ այլ և այլ ձեռնադրիւթեանց ըսլոր
ծախքնեւ ամբողջապէս կը վճարէ վերջին
ձեռնադրիւթենց ինչպէս որ նու առ իւր նա-
խորդին վճարութէ :

Որինակի համար բամասկի թաշվինակի
մի վերջին գնողը կամ ուղարկողը նորու ըս-
տացած առեւց ձեւոց և ատարավաց ծախ-
քը հատուցանող գին մի կը վճարէ ձեռ-
նադրիւռ փաճառականին այն է :

Բամասկին մշակութիւնն ու հունքն
Ամերիկայի Հնդկանուսնի կամ Եղիսաբետի
մէջ՝ Հնձեալ բնականին թամակաց փա-
ճառականց պախադրումը, — վաճառանոցէն
ի նաւահանդիսառ փոխադրումը, — Նաև
ուրիշ երկիր փոխադրումը, — Հասած նա-
ւահանդօտէն վաճառականին քամ կամ ի
մանարան փոխադրումը, — Մանաբացնի գոր-
ծողութիւնը, — Մանած բամասկին կը

տաւի գործարան փոխադրումը, — Կրու-
ժինելոց գործադրութիւնը, — Լուսաց գոր-
ծողութիւնը և ուրիշ յարդ արտիքը, — Կր-
տաւին վաճառականի քովի, անկից ալ խա-
նութապանի քով փոխադրումը :

Ալ հանկյալի որ ձեռակերպութիւնը
և անզամիսութիւնը կրնան աւելի շատ
լինել, և արտադրութիւնը ալ առաւել
բարեմաթիւ ձեռնադրիւթոց ձեռքէ անցնիլ :

Այս ամեն գործողութեանց մէջ և ամեն
սեռակ գործեաց և նիմից կամ դրամա-
գրից, հողի կամ ուրիշ բնական գործա-
կառարաց, ձեռնադրիւթաց, զիտաց և
ամեն անսակ գործառարաց և պաշտօնից
աշխատութեանց գործաթիւնն իայ :

Սկառենք կմամ թէ մշակութեան մէջ
հողին և գործեաց ծառ սցութիւնը, սեր-
մանիքն ու պարարտութիւնները, վճա-
րել հարկ եղաւ, գործադրութեանց մէջ
նաւոց և սայից և այլ գործեաց ծառա-
յութիւնը վճարել հարկ եղաւ : Այլ և այլ
գործարանաց մէջ՝ հողին, շնչներուն և
գործեաց ծառայութիւնը, նոյս պահպա-
նութեան ամուսնութեանը նիւթերը,
ըսլոր, ջերմութիւնն եւսցըն վճարել հարկ
եղաւ : Վաճառականին խանութապանին
և միջնորդաց քով դարձեալ հողին շն-
քերուն կարասեաց և սցուց ծառայութիւ-

նր վճարել հարկերաւ և այս ծոռք գտան
Նկատենք որ Հոդին՝ չնկերուն և արդւ
եանց վերայ դրուած տուրքը վճարել
հարկ եղաւ ։ նայնպէս ցամաքի և ծովու
վերայ ապահովութեանց վարձերը յանձ
նարարութիւնները միջնորդութիւնները ։
մասակարարութեան տումտրակալութեան
և այլ ծափերը վճարել հարկ եղաւ ։

Եւ կը նամինանք թէ ո՞րչափ և ենէ է ար-
դիւնքի մ'արտադրութեան և ամեն կեր-
պիւ գաւորաստութեան գործակցողաց
թիւը ։ թէ ի՞նչպէս աշխատողը ընդար-
ձակ ընկերակցութիւն մի կը կազմեն ։
որոց չգումար իրարու կապուած են և
համերաշխան եւ թէ վերջապէս ո՞րչափ չառ
են թոշակաց շահուց ։ եւ համութից զանա-
դանութիւնները զօրս վերջին գնողը կամ
սպառողը վերջին ձեռնարկուին կը վը-
հարէ ։ ի՞նչպէս ար վերջին ձեռնարկուն
ալ իւր նախարդին կը վճարէ ։ որոյ առջեւ
սպառողի գեր կը խսպայ ։ եւ այսպէս
յաջորդաբար ։ Այսու Չն շահարանու ը

Ա կ չ ո ւ ն է ։ բայ ի մ ա ն ն ի ն ո ւ ն ։
Քաղաքակրթութիւններ առ առ առ առ առ առ
հաղաքակրթութիւններ առ գլուխներուն մէջ
մարտադրութեան վերայ (որոյ բանաւոր և
կիմնական պայմաններէն մինեն) խօսնուած
ժամանակ հասման առ եաւ վինելով բաւու
կան է սիայն հուսացիւնական ով ուստի ։

րանց մէջ կը բաժնեւին երկու սկզբանց
զորութեամբ ոքք են ։

Սեփականաթեան սկզբանը

Ազատութեան սկզբունք ։ կամ Ազատ
մայման ։ Ազատ փոխանակութեան կամ
Առաջարկի ու խնդրանաց սկզբունք ։

Սեփականաթեան սկզբան գործել եամբ
մարդ մ'ո՞րչափ աւելի հող ։ դրամագրութ
կամ աշխատութիւն մատակարարէ ար-
տադրութեան ։ ոյնչափ աւելի իրաւունք
կ'ստանայ արտադրութեան արդիւնքին
վերայ ։

Բայց ազատ մրցման սկզբան զօրու-
թեամբ իրաւատէրանց (հոգատէ բք գըրա-
մատէր կամ աշխատուողք) բաժինը կամո-
նաւորու օրէնքն՝ Առաջարկի և Խնդրան
նաց օրէնքն է ։ որ ամեն Շառայութեանց
ամեն Արդեանց ։ ամեն Գործեաց կ ամեն
ծախոց արժէքն ու գինը կը կանոնաւու-
րէ ։ որ ուրիշ կերպ խօսերով թոշակաց
տոկուեաց ։ վարձեւց շահուց ։ ինչպէս ենաւ
եւ վասպեց ամակը կորոշ գոյս ընտնօրաց

Այս երկու հիմնական սկզբանց օրինա-
ւորութիւնը նախընթաց աց գլուխներուն մէջ
արտադրութեան վերայ (որոյ բանաւոր և
կիմնական պայմաններէն մինեն) խօսնուած
ժամանակ հասման առ եաւ վինելով բաւու
կան է սիայն հուսացիւնական ով ուստի ։

Ասկէց կը հետեւի առ ով Ո՞ն զան
թէ բաղաքական տնտեսութեան առաւ
ջն մասանց վերաբերեալ ինդիրները լու-
սաբանուելով միւսներն ալ կը լուսաքա-
նին, որոց բացառութիւնն այս կերպիւ
կը համուօքի ու կը ուարդի .

Թէ ինչ որ է Արժէից հիմնական օրէնքը,
Բաշխման օրէնքն ալ նոյնն է .

Թէ արդարութիւնը տնտեսապէս Առա-
ջարկի ու Խնդրանքի օրէնքով կը թարգ-
մանի, և հետեւեալ պայմանաց ամբողջու-
թեան մէջ կը կայանայ . այն է երաշխա-
ւորութիւն անփակնութեան և ապատ ար-
րանադրութիւն կամ դրժածութիւն ան-
ձանց և իրաց մրցմանը և աղաստ իրիսա-
նակութեամբ .

Այս ակդրանց գործադրութենէն կը
ծագի քնական եւ օրինաւոր մենավաճա-
ռութեանց անհմանաւորումը, արուեստ-
ակնան եւ անիրառ մենավաճառութեանց
գեղծմանց եւ ամեն ակսակի դրկանաց կամ
կասլունանց բարձութեան ու բարեկարգ ու-
մը, սկսեալ անոնցին՝ որ ի դործ կը դըր-
ուին դերութեանց ստրկութեան կամ
ծառութեանց եւ ծնութայութեանց հաստո-
ցումը կառահաճութեամբ կամ բանու-
թեամբ կը կատարի ըստ կամայ եւ բար-

ձանաց օդուաքաղաքին եւ առանց հո-
գութեան աջապատկին:

Նոյն բանը կը լինի նաև քիչ տարրե-
րութեամբ այն ամեն գեղջիւ մենավաճա-
ռութեանց մէջ ուր երկու պայմանագիր
կամ առողեւառով կազմանց մին կ'օգտի
ի վաս միւսայն, որ բնականապէս իրեւ
թուակ, իրեւ տոկոս, իրեւ կարւած ական
հասայիթ, կամ իրեւ շահ, իրեն ինկած բամ-
նէն կը կապսուի կամ կը զրդիւ :

Հասարակային պաշտամանց մէջ ծառա-
յութեամաց գինն իշխանութենէն կորոշի,
բայց ազատ մրցում ունեցող արուեստից
մէջ պեսնուոս պայմաններուն նմանու-
թե ամբ Ամիեց գատ՝ հասարակային պաշ-
տոնատար մ'ազատ է միշտ իւր վերայ դրը-
ուած պայմանն ընդունիլ կամ մերժել .

Այս հոյր այս մաս և պայմանի ծառա-
յութեամաց ամեն ուղղակա ըն-
դունութեան մաս ուղղակա ըն-
դունութեան մաս ուղղակա ըն-

դունութեան մաս ուղղակա ըն-
դունութեան մաս ուղղակա ըն-
դունութեան մաս ուղղակա ըն-

դունութեան մաս ուղղակա ըն-
դունութեան մաս ուղղակա ըն-

դունութեան մաս ուղղակա ըն-

ԳԼՈՒԽԻ Ի

ԵԿԱՄՈՒՏ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՄ ԹՈՇԱԿ
ԹԽԱՀԱՐ ԲԱՐՅԵՎԱՆԿԱՆ Ի ԱՅ ՔՅԱՆԵԼՈՅ ԱՊԱՄ
ՀԱՄԱՆԵՐԸ ՆԱՊՐԱԿ ՔԲՆԵՐՈՅՆ, ԱՆԼՈ ԿԵ
ԱՎԱԿՈՎԱՆԵԱՆ ԱՀԱՄԵՎՈՎԱՆՔԱՆ ԹԽԱՀԱԿ ԱՎ
ՐԱՅ ԴԻՖԻՋՐՈՎԱՆՔԻ ՊՐԱԿ, ՔՔՐՈՆ և ՅԵՆ
ՆԱՐԻԿՈՎԱԿ ԲՈՂԱՔ+
ԹԽԱՀԱԿ ԵԼՆԵԼՈՆ Ի ԱՅ ԷԼՆԵԼՈՅ ԱՎԱՐԺԱՐ
ՀԵՐԸ,

Աշխատաւորաց եկամուտն ընդհանուր
առուամբ ԹԽԱՀԱԿ կը կոչի Աւրեմն ԹԽԱՀ
ՍԱԵԼՈՎ Աշխատովթեան ամեն ձևով փո-
խարինովթիւնը պէտք է հասկնալ. այսին-
քն ժառայից և սպասուորաց ամսական-
ները թժշկաց փաստաբանաց եւ այլոց
առուած վարձերը, և նոյն իսկ գործ աւո-
րաց աւուրչերը կամ շարաթականը. որով-
հետեւ այս ամեն փոխարինովթիւնը կամ
վարձք մի եւ նոյն բնութիւնն ունին :

ԹԽԱՀԱԿ աշխատովթեան ընթացիկ զի-
նըն է, և այս գինն ուրիշ բաներու գնոյն
պէս՝ աշխատորաց եւ զանոնք գործածո-
ղաց ազատ մրցմամբը կը կանոնաւորի :

Երբոր աշխատովթեան մի համար բա-
զում գործաւորք կան պատրաստ, իրենց
ծառացովթիւնը վար գնով կառաջարկեն,

և թօշակը կիջնէ և իսկ երբոր գործաւորք
քիչ են, կրնան աւելի դին պահանջել, եւ
թոշակը կը բարձրանայ :

Միւս կողմանէ, երբոր նոյն թուով
գործաւորաց համար բարում դրամագր-
ուակիր կամ գործածելի, կամ որ նոյնն բ-
ուել է բազում աշխատաթիւն կոց իրա-
տարելի, գործաւորք կրնան աւելի սրա-
հանջող լինել և թոշակը կը բարձրանայ :
իսկ երբար նոյն թուով գործ աւորաց
ամսար քիչ գործագութիւն կայ պատրաստ եւ
քիչ աւ աշխատութիւն, գործաւորք չեն
կրնար պահանջող լինել եւ թոշակն իջնե-
լու կը միտի :

Երբար խօսքով թօշակը կը բարձրանայ:
Երբոր գործ աւորաց թիւը նուազել եւ
դրամագրութիւն աւելնան . . . իսկ կիջնէ
թօշակն՝ երբոր գործաւորաց թիւն աւել-
նայ եւ դրամագրութիւն :

Այս կը հասկցնէր Ռ. Յօնաթէն՝ անդ զիս.
ցի գործաւորաց ըսկելով. «Երբոր երկու
գործաւորք վարպետի մետեւէ վաղեն,
մոշակները կիջնեն. իսկ երբոր երկու
վարպետք գործաւորի մետեւէ վաղեն,
մթուակները կը բարձրանան :

Աւրեմն թոշակները բարձրացնողը Դիմ-
րամագլխոց առառութիւնն և գործաւո-
րաց նուազութիւնն է :

իսկ իջուցնազը՝ դրամագլխաց նուպղու-
թիւնն և գործաւորաց շատութիւնն է :

Այնպէս որ, գործաւորաց համար ա-
ռաջին վրավաքելի բանը՝ դրամագլխոց ա-
ռատութիւնն և դրամատեարց և ձեռ-
նարկուաց շատութիւնն է, որ գործաւո-
րաց պէտք ունենալով ձեռք ճրելոց հա-
մար նոյն թոշակը կաւեցնեն :

Գործաւորաց համար դարձեալ լիոնիու-
քելի բանէ է խաղաղութիւնն ու ապահո-
վութեան պահպանութիւնը, առանց ո-
րոց դրամագլամուր կը քաջուի և ձեռնար-
կութեանց մէջ չմնաներ : Հարտարութեան
գործաւոնէութիւնը՝ դրամագլխոց առա-
տութեան պէս ապեկցութիւնն ունի թո-
շակաց վերաց : Հետեւաքար հարտարու-
թեան անգործաւթիւնն ու նոյն արդիւնա-
քըն յառաջ կը բերէ նիս որ դրամա-
գլխոց նուպղութիւնը ունի :

Պարենէց դէներուան, առջաւ և առա-
ստ նէտոն աղեւեցութիւնը նուշանաց
վերաց :

Կպարաց դինը թոշակաց վերաց ազդե-

* Արեմի շատ յիմարական է ունաց
այն խօսքը թէ դրամագլուխն աշխատու-
թեան թշնամի է :

ցովի ունի իջած կամ բարձրացած ժա-
մանակ զանոնք ալ բարձրացնելոց կամ ի-
ջեցնելոց կը նպաստէ : բայց այս բանն
այն ժամանակ կը լինի, երբ գործաւորք
նուազ են և շատ մրցում չեն ըներ իրե-
րոց հետ : Իսկ երբոր մրցում ընեն, թո-
շակները մինչև իսկ ճշդի հարկաւոր ե-
զածէն վար կիջնեն :

Մեր ըսածին հաստատութիւն մ'այս է
որ սպի ժամանակ, երբոր ամեն բան
թանկ է, թոշակները կիջնեն : Իսկ առա-
տութեան ժամանակ կը բարձրանան՝ եր-
բորը ամեն բան արժան է :

Ահաւատիկ այս երեւոյթին մեկնութիւ-
նը : Սովու ժամանակ՝ նպարք թանկադին
մինելով, դիւզերու մէջ աշխատութիւնք
կը նուազին, վասն վի սննդի աղբեթեան
պատճառաւ շատ գործաւոր չեն բանե-
ցըներ : Միւս կողմանէ, շատ ընտանիաց
թոշակն հազիւ իրենց ուտելիքին բաւե-
լով, կտաւեցին և այլ պիտօք շատ չեն
գներ : Հետեւաքար տարագուց գործա-
րաններն ալ կը պարտաւորին իրենց աշ-
խատութիւնը թուցնել, գործաւորաց մէկ
մասր ճանքել կամ պահածնուն թոշակն ի-
ջուցնել :

Ասոնց ամենն ալ սպառումը կը նուա-
զեցնեն և մեր ըսած ճանբորդ ազդեցու-

թիւն կընեն տարագազ ործութեանց վերաց . միւս կողմանէ տնդործ մնացած գործաւորք իրենց աշխատութիւնը վար գնով կառաջարկեն եւ թոշակները իշխուցնեն . — Ասոր հակառակութիւնը տիրէ : Դաշտաց քաղաքաց և գործարանաց մէջ աշխատութիւնը կը շատանան , և գործաւորք ալ շահառութագոյն զինմրով կը փնտուին : Ասկէց զարտ սպառողաց մեծ մասը կարող լինելով իրենց եկամտից մէկ մասն արուեստական նիւթոց և ձեռագործաց նուիրել առցա արտադրիչք ալ աւելի կը վաճառեն , և աւելի շատ գործաւոր կը բանեցնեն աւելի թոշակով :

Գեղարվեստութեանց ժիշտեց և ներառ առաջ անց նորիստոց թոշակու . առ առաջ գիտնոց և գեղարվեստագիտոց կամ տաղանդառոր գործաւորաց թոշտիին բարձրութիւնը նոցաւ աշխատութեան գժուարութեամբ ու ուստի ու առ աշխատաւորք իրենց նորդանդամների վրայց շատ անզ ամ ալ կը սպառուի որ այս աշխատաւորք իրենց նորդանդամների և հմտութեամբ իսկ բաւական թոշակ չեն գտներ և Պատմառն այս է որ պէտք եղածէն աւելի շատ են : Պէտք է յաւելուի

թէ պատիւն ու յարգն ալ շատ անդամ սոցա թոշակին պակասը կը լնուն :

Զեր նարմուք ալ իրեւ աշխատաւոր նըրկատուերով , իրենց ձեռնարկութեան ներկայացնուցած շահու կամ վասու հաւատուկանութենին դուրս , իրենց թոշակին համեմատական սպառելութիւնը կը մեկնուի այն բարյական եւ մտաւորական հանգամանօք պոք պէտքէ ունենան իրենց վերաց , եւ որբաւական հազարադիւտքան են :

ԳԼՈՒԽԻԱ.

ԵԿԱՄՈՒՏ ԳՐԱՄԱԳԼԹՈՅ . — ՏԱԿԱՍ
ԿԱՄ ՎԱՐՉ . — ՎԱԾԽ .

Տոհնուին այլ եւ այլ պարերուք . — Ելեւ
լոյն ու էջնելոյն պարհասաները . — Վաշի
եւ այս նկարմանը ժողովրդական նախուապաւ
շարժուանի :

Դրամագլուց եկամուտը շահ ջակոս կը
կոչի երբոր գրամագլուիր գրամի հաշ-
տով կամ ձևով կը ներկայանայ : Ա արձ
կը կոչի , երբոր գրամագլուիր շէնքի , գործ-
արարնի , մերենացի եւ այլ ձևերով կը
ներկայանայ : Ասոնց միոյն վերաց խօսած
ժամանակին միւսին վերաց ալ խօսած կը

լինսիք : Վաշիսի վերայ ալ վերջը կը խօս-
սիսիք :

Դրամագլուխոյ տոկոսին մէջ քանի մի տա-
րերը կան :

Կամ բռն իսկ վարձ կոչուածը , կամ
դրամագլուխոյ վարձման զինը , որովհետև
փոխառուն ինքնինք իւր դրամոց վա-
յելքն զրկելցն համար փոխարինութիւն
մոռանալոյ իրաւոնք անի : Փոխառուն
ալ նորա դրամը վայելքըն եւ անիէ օ-
գուտ քաղելցն համար փոխարինութիւն
մի աալց պարապանաթիւն ունի : (Յօ-
հաննէս հարիւր ֆրանքի բան մի փոխ կու-
տայ ինձ . նորա վայելքէն ու օգուտէն
ինքնինք կը զրկէ ու ինձ կը թողու , բնա-
կան , արդար և օրինաւոր է որ ես ալ
փոխարին բան մի տամ անոր : Ապա թէ
ոչ՝ ինչո՞ւ իւր դրամն ինձ փոխ առյ ու
ինքնինք զրկէ) :

Երկրորդ , Վոխ տրուած դրամագլուխոյն
առնվճար մնալց վտանգին համար ասպա-
հավագին (սիկուրթա) :

Երրորդ , դրամագլուխոյն վետեղմանն ու
հակողութեան հարկ եղած ծախուց և խը-
նամոյ համար քաժին :

Չորրորդ , դրամագլուխոյն պահպանու-
թեան ու հետզետէ վճարման համար
բաժին , եթէ դրամագլուխը փանացը

կամ աւրուերոյ ենթակոյ է :

Այս բաժանումը լաւ սմբանել կատայ
դրամագլուխոյ առկանին կամ քնթացիկ պա-
նցն ելեւէ ըլ , որ ընդհանրապէս արգելոց
ելեւէ չէն տաղաւրութիւն չունի :

Գամք հիմա տոկասին ելնելցն կամ իջ-
նելցն պատճենուները քննել :

Տուրուը կը բարձրանայ երբոր դրամա-
գլուխը հազարակիւա կամ նուազ են , և
կիջնէ երբոր դրամագլուխը առաս են :

Այսինքն կը բարձրանայ դրամագլու-
խոց նուազութեան ձեռնարկութեանց
բազմապատկանթեան ւել արաւեստական
գործ անէ ամեն հետ , և կիջնէ դրամա-
գլուխոց առատութեան ձեռնարկու-
թեանց նուազութեան ւել արաւեստա-
կան անդ ործութեան հետ :

Տոկասին մէկ մտսն ապահովագին վա-
նելով , դրամատիրոջ կրելիք կամ կրելոյ
կասկոծ ունեցած վտանգին համեմատու-
թեամբ բնականաբար կենէ կամ կիջնէ :

Այս զոնազան արդիւնք կրնան զի-
րար չզգուացնել : Պարագաներ կան , ուր՝
առատութեան ու ապահովութեան հա-
կառակ՝ տոկոսը կը բարձրանայ , որով-
հետեւ ճարտարութեան գործունէութիւ-
նը բազում դրամագլուխոյ գործածութիւն
կը պահանջէ . պարագաներ ալ կան , ուր՝

դրամագլուխոց նուտըլիթեան համառակ՝
տոկով կիջնէ , որովհետեւ իրերաց հետ
մրցող դրամագլուխ համար քիչ ջահաս-
տան կայ ։

Բայց համառատերով կրնամք մեռակի համար ընտաճը կրկնել . այսինքն թէ եր-
բոր երկու դրամատեարք փոխառութէ մ' ե-
տեւէ վաղեն , տոկով կիջնէ և եր-
բոր երկու դրամատ ու ք դրամատիրաջ մ' ե-
տեւէ վաղեն , տոկով կը բարձրանայ :
Դրամագլուխոց առատութիւնը տոկուն
իջեցներով և ձեռնարկութիւնները քաջա-
լերով , միւս կողմանէ ձեռնարկութեանց
շատնոցը գործառողաց նպաստաւոր լինե-
լով , հոյ ալ կը տեսնուի թէ ո՞չայ առա-
է ունենց այն խօսքը թէ դրամագլուխն
աշխատութեան թշնումի է :

Վաշի

Ժամանակաւ Վաշի կը կոչուի դրա-
մայ տոկով կամ վարձը որ վիվարիսացա-
կան բարոյական եւ կրօնական սիսալ
հասկցուած պատճառներով ընդհանրա-
պէս կը զատապարտուի : Քաղաքական
տնտեսութիւնն իրաց բնութիւնն առա-
ւել արդարութեամբ դիտելով եկաւ հաս-
տանեց թէ այն ամեն պատճառները սր-
խալ էին :

Մրժատրակը , որ երկար ժամանակ այս
կետիս վերաց իրեւեւ պատգամ բանուած
էր , ըստա թէ սրովհետեւ դրամն ուրիշ
դրամ չարտադրեր , հասաւցուած դրա-
մագլուխն վերաց վճարուած տոկոր բնու-
թեան դիմ էր , հետեւ պրադ ապօրէն :

Բայց կրնաց պատասխանուիլ թէ դրա-
մրոր և է շահաբեր սրաւադրութեան գոր-
ծածուած ժամանակ , արդար եւ հարկ է
փախաստան ալ մասնակիոց թնել այն շահունա-
ինչովէս վերն ըստնք :

Դարեւէեան * մի բնաւ Պէնթամ' Արիս-
տոտելի պատասխանելով , ձմռքին է սր-
ինքնին չկրնար ուրիշ գորեւէեան , մ' ար-
տագրելու բայց փսի սպանաած դարեւէ-
եանով մի կրնաց մէ կը խայ մ' և ոչխարներ
գնել , որ գանեէր կը ծնին :

Ուեւապրանին մէջ քրիասափ մէ ի խօս-
քըն ալ ** փաստ բնուեցաւ ծ բայց թո-
ղութիւր որ այս խօսքին խնասուին մերայ
Ելքայեցերէնն ու Յունարէնն համաձայն
չեն , կրնաց բառուիլ թէ այս խօսքին մէջ ո-
ղորմանիրութեան պատուիր կայ եւ ու
տուերական դարձանութեան մ' ար-
գելք : Քրիասափ ուեփականութեան իրա-
ւունքը միստելէ շատ հեռի էր :

* Հին պարսկական և հնելենական դրամ :

** Տուք փոխ յորոց ոչ ակն ունիցիք տունուլ :

Քոյց տոկոսի համբաւ տեսրդաց պատճը
պարզ բազմ տառթթ եամբ մի կը հաստատո-
ւի : Այսօր ես 100000 դրամքնաց տուն
մունիմ 7000 դրամքի վաղձու տուած
այն է հարիւրին 7 ի : Վաղնիմ տունն
100000 դրամքի կը վաճառեմ, և տակին
հարիւրին 7 էն շակու կատամ և 7000
դրամք տոկոս կ'ստանում : Ուր է տորո-
քերութիւնը, ինչո՞ւ հայտար դրամագլուխ
խլս առաջին ձեռվ շահեցուցած տանիաւ
կըս դատապարտելի չեմ, և երկրորդ ձեռ-
վով շահեցուցած ժամանուկս դատապար-
տելի լինիմ :

Քարոյտիսօք, աստուածաբանը, և կեշ
ղեցւոյ հարք և օրէնսգէտք դարերով իրրե-
ոմիր դատապարտեցին տոկոսը կամ վաշ-
խը : Բայց իրաց զօրութիւնը միջու հա-
կառակը գործեց, Վաշը միշտ գործած-
ւեցաւ, և օրէնսգէտք պարտաւորեցան
քիչ շատ նուրբ բացառութիւններու զա-
նազանութիւններ դնել, կարդ մի փո-
խասուութեանց ներել, և կարդ մի փո-
խասուութեանց արգելք դնել զնաց
տնտեսագէտք եկան, և ութեւտանե-
րորդ դարուն վերջն ամեն տեսակի փո-
խասուութեանց տոկոսին օրինաւորե-
թիւնն ասպարեցին և հրատարակեցին,
Այս պիտիմանց և ժողովրդական նա-

խսպաշարմանց պատճառաւ, և մանա-
ւանդ փոխասուները պաշտպանեցին հա-
մար փոխատուաց գէմ՝ որք նախատական
անունը կը կրէին, շատ երկիր-
ներու մէջ տոկոսին սահման դրուեցաւ :
Գաղպիոյ մէջ՝ հարիւրին Ֆալաքային դոր-
ծառնաթեանց և հարիւրին Յ տուելը-
րական դործառնութեանց համար, և Հի-
մա այս օրինական տոկոսին աւելի պա-
հանջուած վարձն է միացն որ վաշը կը
կոչի :

Բայց այս սեղմումները ոեփսիկանու-
թեան իրաւանց կը գպչին . Փոխանակ
պաշտպանեցին վիսա կը պատճառեն փոխ-
առուաց, Հեռացնելով այն դրամատէրե-
րը՝ որք օրինաց դէմ գործել չեն ուզեր, և
փոխառուն բոլորովին փոխատուաց ձեռ-
քը կը մատնեն, որք պատժուելոյ վատանդին
փոխարէն բարձր տոկոս կ'ստանան, զորս
դիւրութեամբ կը ծածկեն միշտ մուրհա-
կոց եւ պայմանագրութեանց մէջ :

Վաշի վերայ օրէնքը՝ որ Անդ զիսց և
այլ քանի մ'երկիրներու մէջ վերցած է,
ամեն տեղ ալ պիտի վերջայ՝ քանի որ ժո-
ղովրդոց նախապաշտպաննքը փարատի և
օրէնտիրք ալ աւելի լրսաւորին :

Դրամագլուց տոկոսին իջնեն ընկերա-
կան օդրւու մ'է, որ փոխատուութեան

կատարեալ ազատութեամբ ։ Վորագունի
տարհավաքութեամբ ։ և Պանցայից և այլ
փրկարարութեան հաստատութեանց կա
տարեալ ործութեամբ ։ Ենոք կը բերուի ։

Փորձը կ'ապացուցանի՝ թէ փոխառու
մայնչափ առաւել դիւրութեամբ և վար
գնով դրահոսդլու իւ կը գտնի, ո՞րչափ իւր
ստացուայրը ձեւքին առնուելց զիւրու
թիւն կընծայէ: Վաճառական մի ո՞րոյ
գոյքը զիւրաւ կընայ զրաբէ, առանել
փարկ ունի քան կալուածաւէր մի, ո՞րոյ
ոելիականութեան դրառումն այնպիսի խո-
չնրու տակ դրուածէ, որք փոխանակ ա-
նոր օգտակար լինելց՝ առաւել դժուառակար
են, եւ չեն թողուր որ իւր հողներացնաց
որութիւն տայ այն ամեն առաւելց
թեամբը զորս շարժական գոյք ունեցող
ները կը վայելեն: Այս գոյն առանձին ու ոչ
առաջային առանձին ու այլութեամբ

3 ա սկզբով որ զգի խո տաղմէն հայութ
4 ե նորով ո՞ւ առցընթացի և վճար յս
5 ու ո՞ւ մասշ բակմէն իսկու յո քան ձման
6 ա պարունակութան առաջնական ու արդիու

• १८५० विनाय भी ना जा गया तो यह
विनाय अद्यता विनाय विनाय
कर्ता ही न आवाजाता न।

9. Lühtu hF.

ԵՐԿՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏԸ ԿՅՄ ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՅ
ԵՒ ՎԱՐՁ

Եթիվիր բանեալ ոչ միայն մշակելի հոգը
ովէաք է հասկեալ այլ եւ մետաղաց քա-
րանց, տօնից և այլ վառեկից հանքերը ։
Հողերուն բարեպահն և զիմութեանց վե-
րաբերեալ նիւթերը ։ արօտները, անտառ-
ները, լիճերը, առողջերը, ազգատները, լա-
դիրք անեցալ տեղերը, ուր համեմ իրեց
շարժիչ գօրսութիւն կրնայ գործածիր, կամ
ուր աւելի մեղմ եւ քաղցր օդ կը ծծէ-
մարդ, և կամ այն տեղերն՝ ուր արեւն
աւելի լուս կը ներգործէ, կամ գեկցիկ տե-
սարան անին, և այս ։

Երկիր ըստեազ տնտեսագէաք կը հաս-
կընան նաեւ հազին մէջը կամ երեսը և
կամ մթնոլորպին մէջը կեցած բնական դպր-
ծակասարները» Եվ այսպիս ուղարկու

Աւելի մասնուրաբար պիտի խօսիմք
մշակելի երկրին կամ հողին վերաց, բայց
մեր դիտողութիւններն ուրիշ բնակուն
գործակատարաց կամ առաւելութեանց
աղ կը վերաբերին :

Երկրը կը մշակուի հողատէրերէ, որք
իրենց ընսանեաց, ծաւոյից, զործակա-
տարաց ձեռօք կարծէքաւորին զանոնք :
Ասոր կըսեն ինքնամբակութիւն, կամ վար-
ձակալաց կը տրուի : Եթէ վարձակալը
ոչ միայն հողն ու վերայի շնչիրն, այլ և
մշակութեան պէտք եղած գործիներն ու
կենդանիները մասամբ կամ ամբողջապէս
ընդունին և հողին բնական բերքը կամ
արտադրութիւնները հողատիրոց հետ-
բաժնեն, ասոր աղ կըսաւի բաժանակա-
լութիւն : Եթէ վարձակալը իրենց սե-
րական դրամակըմովը մշակեն և որոշ
եալ տարեկան վարձ մի վճարեն հողա-
տիրոջ, ասոր աղ կըսաւի վարձակալու
թիւն, որ մէկ կամ բազում տարիներու
համար կրնայ լինել :

Երկրագործութեան ամբողջ արդիան-
քէն պէտք է հանելնախ մշակութեան
համար եղանակ ծախքը այն է սերմանիք,
պարարտութիւն, բարոքմունք կամ չի-
նութիւնք, աշխատաւորաց թուշութեան
գործեաց պահպանութեան կամ ինտեր-

ծախք, և այլն : առաջ առաջ պահա-
նել :

Մնացեալ արդիւնքէն ալ ոլէտք է հա-
նել :

1. Վերսիչեալ ծախքերն ըներից հա-
մար գործածուած դրամակըմուն վարձը
կամ տոկոսը :

2. Կրկին վրայ հաստատեալ դրամա-
կըմուն այն է շինուածոց վարձն և գը-
խավճարը :

3. Հաս կամ վարձ կոչուած բաժինը,
որ հողատիրոջ կը վերաբերի, ի վարձ նո-
րա հողին, պոր քիչ չատ բարւոքած է հեր-
կելով, հարթերով պատերով խրամներ ու
տուուներ բառալով, ծառեր տնկելով և այ-
լըն և այլն, որք զայն առաւել արդիւ-
նաբեր լրած : և նորու հետ միացած են* :

4. Վերջապէս մշակովին (հողատէր կամ
վարձակալ) շահը կամ վաստակը, եթէ ա-
մեն ծախք ելնելն եաեւ դուս արդիւնք
մնայ, այսինքն մշակութեան ծախքը, աէ-
րաթեան վճարուած տուրքը, հողատի-
րոջ վարձը կամ հասը և դրամակըմուն

* Եթէ այս գործողութիւնք խմասու-
թեամբ կատարուին, գործածուած գը-
րամակըմութ կը վճանայ, բայց հողին ար-
ժէքը կաւելնայ. իսկ եթէ ոչ, դրամակըմուն
խոյ չորսուստ մէկ :

Էտոկառը վճարուելիք ետեւ՝ արտադրութեան ամբողջ կամ բնգչանաւը արդիւնքն ըստն մ'աւենայ :

Առաջին և երկրորդ տարրն՝ այն է մը-
շակական դրամանգամին՝ տակառը՝ նախըն-
թաց զվայն մէջ յիշուած ուրիշ որ և է
դըրամադրխոյ տակառին բնութիւնն ունի :
Եահուց վերաց յաջորդ դպրով կը յառափակ :
Հու մեր խոսելիքը մի մայն հոգաստիրջ
ինկած բաժնին միբայ է :

Հոգատիրոջ ինկած այս բաժինը՝ Հաս
Երկրական Հաս կամ Արծ անանով կը նը-
շանակուի : Վարձ կըսուի երգար պէտք
մինք նշանակել այն դումարը՝ որ վար-
ձական իրօք կը վճարէ Հոգատիրոջ՝ Հո-
ղին հետ վարձու տրուած շնորհուն և
ոյլ որ և է դրամագլուց համար : Հաս
կամ Հասովի՛ կըսուի երգար պէտք մի-
նի նշանակել այն բաժինը, որ բնականա-
րար կընաց Հոգատիրոջ՝ Հողին առջը մի-
նեցոյն համար : Անովէս որ Հաս և Վարձ
բառերն՝ առանց հումանից մինելց՝ նմանու-
ունակ խնատ ունին Հաս :

Հողային Հասի և վարձու բնաւ նիւանը .

Տեսնեմը հիմն թէ ինչպէս կարտադ-
րի Հողային Հասը :

Բնակիչ շատ չունեցող Երկրի մէջ, Եր-

մոր արդամարեր Հողեր գեռ զրաւեալ
չեն, այսինքն երբ Երամբանչուր Երկրա-
գործ կամ մշակ ուղածին չափ հող կրնաց
ունենալ իւր ձարտարութիւնը գործադ-
րելց համար, հողային հաս չիայ : Հասն
այն Ժամանակ կը ծնի Երբոր հետղատէ
արդամարեր Հողերը կը պակսին, կամ
մշակողների ունակ գործէ քաշուելով ի-
րենց մշակած հողն այլոց կը յանձնեն,
որք լաւագոյն կը համարին տուրք մի դը-
մարիէ քան թէ առելի հեռուներն երթալ
և նոյն արդամարութիւնն ունեցող ու-
րիչ Հողեր մշակել :

Եւ որովհետեւ այս առիթը նայն ինչ
նորածին ընկերութեանց մէջ ալ կրնաց
ներկայանալ, որ հողերը գեռ առատ են,
մշակութեան հետ գրեթէ հասն ալ կ'սկսի:

Նուազ արդամարեր կամ վաճառա-
նոցի ու սպառչչ հեռի գտնուող հո-
ղերէ ձեռք բերուած արդիւնքը լաւագոյն
կամ յարմար դիրք ունեցող հողերէ ձեռք
բերուած արդիւնքն սուզ կելնէ և դիւ-
րաւ չծախուիր: Ասկէ կը հետեւի որ վեր-
ջին հողերը մշակողներն առելի շահաւոր
կելնեն, և այս շահէն հարկաւ մաս կելնէ
հողին տիրոջը, և այս մասը վարձուն մէջ
քիչ շատ ներկայացեալ Հողային Հասը կը
կազմէ :

Ասողարեւ կրնայ լինել որ վարձը հա-
զային հասին հաւատար կամ անկէ նուադ
մինի եթէ վարձակալը լաւ պայմաններ
ձեռք բերած է . կամ հասէն բարձր լինի
եթէ վարձակալը մրցման հանգիստելով
պարասարուած է իւր շահուն մէկ մասը
վարձուն մէջ զնել : Կրնայ նաեւ պատպ-
հիլ որ համի վարձ վճարել այնպիսի հողի
մի համար՝ որ հաղիւ արտադրութեան
ծափը հանէ և բնաւ հաս չուայ :

Արեմն հասը ցորենի և այլ հողային
արդեանց գնոցն անհրաժեշտ տարրներէն
մին չ . կրնայ արտադրութեան ծախուց
մասն ցինիլ որովհետեւ երկրին որակու-
թեան համեմատ արտադրեալ հնձոց գի-
ներուն տարբերութենին յառաջ կուգայ :
Արեմն նպարաց գնցն բարձրանալց
պատճառն հողասլիաց սաւացած հասը մը
կրնար համարուիլ : Սակայն տոկոսը , որ
վարձակալութեան մէջ չափն հետ կը մի-
անոյ , դիները սահմանող տարերաց մին է :

Հողային Հուսին բարձրանալց էր
էջնելց պատճառները .

Հողասլիաց հասը երկրագ ործական
յառաջիսնութեան , նոր հողերու մըշա-
կութեան և մշակական գործեաց և միջո-
ցաց կատարելագ ործման համեմատու-

թեամին կիջնէ . նմանուակէս ճանդրացներու
կատարելագարծութիւնը , առ եւտրութիւն
արդեկիցներու բարձուամն և նուարելինոց
ներածման աւելնալը նոյն արդիւնքն յա-
ռաջ կը բերեն , այսինքն դիներն իջեցնե-
րի հողաստեաց հասն ալ իջուցնելու կը
ծառացեն :

Իսկ երբոր հոկտուակ պարագաներ
վերայ գան , երբոր ժողովուրդն օւելնոց
և նախոր գնելց համար մրցում ծագի , և
հետեւ աբար նուարաց գինը բարձրանայ :
Հողաստեաց ալ աւելի մեծ հաս պահոն-
նելով հասը կը բարձրանայ :

Հողային հասը դրամագլխոց տոկոսին
և մշակական աշխատութեանց դումարէն
տարբեր է : Հողեր կան՝ որք տուանց եր-
եք աշխատութեան այշոք ունենալց հաս
կուտան ինչպէս են արօաները լճակները,
տնտառներն և այլն : Հողեր ալ կան՝ որք
ուրիշ հողերէ աւելի դրամագլխոց և աշխա-
տութեան կարուութիւն չունին ; բայց և
այնպէս աւելի բարձր հաս կուտան : Օ-
րինակի համար համբաւեալ այդի մի , ո-
րոց բերքը 5000 ֆրանքի կը վաճառի , ա-
ռեմի քիչ ծափը ևւախատութիւն կը պա-
հանջէ քան զորիշ այգի մի , որոց նոյն-
չափ բերքն 300 ֆրանքի կը վաճառի :
Այս ծախուց մէջ այգիին դնոյն վերայ :

չեմք խօսիր, որ տռամձ բնելքին վերայ
կիմնեալ է և մըսցման արդիւնք է : Ուրիշ
հողեր ալ կան որք իրենց վերայ ծախ-
ւած գրանմագ լիոյ և աշխատութեամոց
տուրումն շատ վար հաս կուտան, և այս
ալ գրկթէ ընդհանութ է : Արդեօք ո՞ր-
չափ աշխատութիւնք և դրամագ լուսիք
անցելցն մէջ ապարդիւնարար թափուած
են հազին վերայ :

Այերժին դիմողամթիւն մ'ալ այս է որ
հարին զայ յատկութեամոց կամ յաջող գը-
րիցն այսինքն բնական մենավաճառին
համեմատ քիչ կամ շնաւ բարձր հասը՝ բա-
յառիլ տայտանդի : Նոր գիտաց կամ
յաջողացահ զրամագ լիս մի տռամձ շա-
հուն կը նմանի բոլորովին :

ԳԼՈՒԽԻ ԻԳ:

ՇԱՀ*

Ձեռնորկուաց շահուան մէ նուռ նիւնան ու օքի-
նասորուննիւնը : — Դրամատեարց եւ գործա-
ռորաց լունից առնենքունը : — Թուշակ տառը բու-
նիւն եւ ընկերուից առնենք:

Ձեռնորկուաց շահուան մէ նուռ նիւնան ու օքի-
նասորուննիւնը :

Երբոր ձեռնարկուն վճարեց երկրին

* Քեար.

վարձը, — գործածած գրամագ լիսին տոկո-
ուր, — իրենց կարողութեամբ այն գործին
նպաստող գործաւորաց սպասաւորաց
գիտնոց կամ արուեստագիտաց թոշակը, —
երբոր իւր բուն աշխատութեան վարձն
ալ մէջէն հանէ, — արտադրութեան ար-
դիւնքն մնացածը լոհ կամ օքուտ կամ զա-
րդիւնտ կը կոչուի :

Այս շահը կամ ամբողջապէս իրեն կը
սեփականի, կամ իւր ձեռնարկութեան
ընկեր կամ շահակից առած անձանց հետ
կը բաժնուի :

Ձեռնարկուն աշխատաւոր մ'է, և իւր
ձեռնարկութեան նկատմամբ որոյ տա-
րերքը կը յդանայ և կը վարէ, առաջին
կարգի աշխատաւոր մ'է : Պէտք է որ իւր
արհեստին յատուկ եղած ծանօթութիւն-
ներն և զանոնք ձեռնարկութեան բնու-
թեանը համեմատ գործադրելց տաղանդն
ունենայ: Պէտք է որ իրեն պէաք եղած օ-
ժանդակներն ընտրել վարել և նոցա կա-
րողութիւններէն ու աշխատութենեն հնար
եղածին չափ առելի օդուռ քաղել գիտնայ:
Պէտք է որ հարկ եղած դրամագ լուսին ու
միջացները հայթ այթել գիտնայ վարկով
(գրիտառութեամբ) կամ ընկերակցու-
թեամբ, որք իւր տաղանդին և ուղղու-
թեան վերայ վստահութիւն գրաւել կը

նշանակեն; Պէտք է որ վաճառական լինի,
այսինքն իւր արտադրութիւնները վաճա-
ռել յաճախորդներ գտնել և դանոնք դու-
քնել գիտնայ: Վերջապէս պէտք է որ մար-
դիկն և իրերը վարելց և արտադրու-
թեան բարը տարեցն իւր նախառակին
ծառայեցնելց: Կրկին տաղանդն ունենայ:

Պէտք է որ ըստու Ճ. Պ. Ա. դատու-
գութիւն հաւատարմութիւն և քիչ շատ
մարդ ճանչելու կարողութիւն ունենայ,
պէտք է որ իւր արտադրաթեան կարո-
ղութիւնը, պէտքը, միջոցնելով քիչ շատ
ճպութեամին գնահատելու կարող լինի
քաղաքամարդիկ աշխատեցնել պէտք է
նախական նիւթեր գնել կամ գնել տապ
գործաւորներ ժաղմել, սպառողներ գըտա-
նել պէտք է: արտադրութեան գինը հաշ-
ելու և սա արագեալ արդեանց դնոյն հետ
բազուատելու կարող գլուխ պէտք է ու-
նենալ: Ասմ ամեն գործողութեանց ըն-
թացքին մէջ գժուարութիւնք կան յաղ-
թիւք, որք բաւական կարով կուզեն: սրբ-
տառասանջ երկիւզներ կան կրելիք, որք
բաւական քաջալթիւն կուզեն, ճախող-
ւածներ կան դարմանելիք: որոց համար
հնարինաց միտք կուզէ: Վերջապէս ճեռ-
նարկուի արկեսան հնարինագիտիւն կը
պահանջէ: այսինքն շահաւետ գործողու-

թիւններ և միանդամայն զանոնք իրացը-
նելց լաւադոյն միջոցներ խորհութ տաղանդ
կը պահանջէ: »

Այս ամեն պայմանք չեն կրնար լրց-
ւիլ առանց ձեռնարկութին մտաւորական
և Գլուխութեան ձգանցն և հանձարցն մեծ
փութացնութեան:

Սանք կը բացառութեն և կարդարացը-
նեն ձեռնարկութին ձեռք բերած թոշա-
կին մեծութիւնը: բայց այն թոշակն ալ
տրիչ արժէից պէս առ աջարկի և խնդրա-
նայ օրէնքին ներբեւ է, և իւր բնական
սահմանին կը վերածի նմանօրինակ տաշ-
զանդոյ և կարողութեան տէր մարդոց
մրցմատիր, որք նոյն օգուտները կրնան
ընծայել սպառադաց գործաւորաց և դը-
րամատեաց:

Ասկէց զատ՝ ամեն գործողութիւն
իւր հետ կորուսի վատնդներ ալ կը բե-
րէ, որք կործանման և մինչեւ իսկ տն-
պատուութեան կը հասցունեն ձեռնար-
կուները, կամ զոնէ նոյս ինքնասիրու-
թիւնը ծանրապէս կը վիրաւորեն, և որք
հանապատօրեայ մտահոգ ութեան նիւթ
լինելով՝ նոյս հանդիսան ու առողջու-
թիւնը կը խանդարեն:

Այս ահաւոր պատասխանատուութիւ-
նը, այս վատնդներն ու հոգերը, զորս

արտադրութեան ուրիշ գործակառարները չունին, հնարագէտ հանճարի և գործադրական տաղանդոյ հետ միանալով՝ ձեռնարկուին շահը նոյնպէս կը բացատրեն ու կարդարացնեն :

Այս վերլուծական բացատրութեամբ՝ ձեռնարկուին և արտադրութեան միւս գործակիցներուն իբաւանց և վիճակին տարբերութիւնն յայտնի կը տեսնուի :

Մնաց որ, ազատ երկիրներու մէջ ձանաբան բաց է այն ամեն մարդոց առջեւ՝ որք վերը ցոյց տրուած օգտակար հանագամանքները կրնան ՚ի գործ դնել, հանագամանք՝ որք հրամանակատար մարդոց պէտք եղածին չափ հասարամէ չեն :

Իրօք, մեր օրովը ազատ մրցման շնորհիւ և օրինաց ու տրոց առջեւ ամեն մարդոց հաւասար լինելու դրութեան ներքեւ, ընկերութեան ամեն կարդերուն մէջն ձեռնարկու կելնեն. կը տեսնեմք մէկ կողմանէ երկրագործական, արուեստական, առեւտալրական, տուղական, զրամական և այլ ձեռնարկութիւնք աղնուական տոհմէ սերեւալ մարդոցմէ տնօրինեալ միւս կողմանէ՝ շասանդամ աւելի կարեւոր ձեռնարկութիւնք ամենախոնարհ տուներէ սերեւալ մարդոց տնօրինութեան ներքեւ, որք արուեստին ամենաստորին աստիճանէն սկսելով մին-

շեւ վերի աստիճանն ելած են:

Այս բացատրութենէն և թոշակի ու շահու վրաց մեր խօսածներէն կը հետեւի թէ գործաւորք եւ արտադրութեան ուրիշ գործակառարք նախանձելու բան մի չունին ձեռնարկուաց վերայ, որոց գործն այսափ օգտակար է թէ՛ իրենց եւ թէ՛ բովանդակ ընկերութեան:—Գործաւորաց շահը ձեռնարկուաց շատնալուն և յաջող գելուն մէջ է:

Դրանուարեալց և գործաւորաց շահակցաւնիւն:—Թուականուրունիւն և ընկերունիւն յաջողաւնիւն:

Ձեռնարկութեան շահերուն մասնակցութիւնը՝ դրամագլուխ ձեռք բերելու և զործաւորները շահու եւ թոշակի բարձրացմանը հանդերձ ձեռնարկութեան յաջողութեանը փափաքող և ջանադիր ընելու միջոց մէջ :

Երրոր ձեռնարկութիւնն ընկերակցութեամբ կազմուած է, այնովէս որ թէ՛ դրամատեարք և թէ՛ աշխատաւորք մաս մ'ունենան նորա վարչութեան մէջ կը հետեւի որ ձեռնարկուին պաշտօնը ինչպէս նաև որոշողական իրաւունքը աշխատաւթիւնը վահանդէն է հոգերը թեթևացած են: Այս պարագայիս մէջ ձեռնարկ-

ուին թոշակն ալ կրնոյ պակսիր որովդեւ
տեւ շահը բնակունաբար վարչով եան մաս-
նակցողներուն հետ կը բաժնէ :

Վերջին ժամանակներս շատ խօսուեւ
ցաւ թէ թոշակաւորութեան տեղ ընկեւ-
րակցութիւնը պէտք է անցնի Բայց որպէս
զի գործաւորը թոշակաւոր լինելէ դադ-
րի եւ ձեռնարկութեան ընկերակից լինի .
պէտք է որ նախիւր դրամագլուխոյ բաժննն
ունենայ կամ փոխ տանու . յետոյ պէտք
է որ բաւական պատրաստ դրամ ունենայ՝
որպէս զի ձեռնարկութեան արդեանցն
սպասած ժամանակ կարենայ ապրիլ պէտք
է որ կարենայ վլսու կամ կորուսո աշքն
առնուլ . այս ամեն պայմանները լցնել
դժուարին է : Պէտք է նաև որ ընկեւ-
րակցեալք մէջերնին միաբանելով հրա-
հանգի մի հաւատակին , և յաջողակ աշ-
խատանէր ու հաւատագիմ տնօրին մի
գտնեն : Հաւատալ թէ այս պայմանները
կրնան զանց առնուիլ , անհնարութեան
հաւատալ է : Այս պայմանները կատար-
ուած ենթադրելով ընկերակցեալ գործա-
ւորը՝ շատ անգամ ձեռնարկութեան վլսու-
ներն ենելէ ետեւ՝ որոյ ու տպահովեալ
թոշակի ձեռով ստացածէն տեկի բան մի
շահիր : Ուստի ինքնարշութիւն չունեցող
լրագրաթիւ մարդոց համար , այս որոշ ա-

ողահովեալ , և հոգերէ ու համարատու-
թիւններէ աղատ թոշակն առաւել նախա-
մեծարէ՝ քան աւելի բարձր բայց հեռաւոր
և կեղակարծ շահ մի :

Ըստներ ալ եղան թէ թոշակաւորու-
թիւնն ստրկութեան մէկ ձեւափոխու-
թիւնն է : Այս ալ սխալ է : Ստրուկը գե-
րին քիչ մի թեթեւ տեսակն է . իսկ թո-
շակաւորը կատարելապէս տէր է իւր ան-
ձին և աշխատութեան : Բաղդատութեան
կէտ չկայ երկուքին մէջ : Աթէ ըսել կու զ-
ւի թէ թոշակաւորութիւնը գերութեան
կամ ստրկութեան ձեւափոխութիւնն է ,
ինչպէս ցերեկը գիշերաւան , այն ժամանակ
բնու նշանակութիւն չունենար :

Պէտք է խստափանիլ տակայն թէ կա-
մաւոր և գնարաւոր ընկերակցութիւնը
փափաքելի բան է՝ թէ՝ գործաւորին դը-
րամանկան օգտին համար , թէ՝ արտադ-
րութեան ընկերական օգտին համար՝ ու-
րամ գործաւորն առաւել փոյթ և խը-
նամք կը նուիրէ , և թէ՝ գործաւոր դա-
սուց բարոյականութեան և այլ դասուց
հետ ներգանակութեան օգտին համար:
Վասն զի ընկերակցեալ գործաւորք բը-
նականաբար առաւել ժրութեամբ կաշ-
խատին իրենց համար՝ քան թէ զիրենք
գործածողին . և իրենց շահէն ու ինքնա-

սիրութենէն յարդորեալ՝ առաւել զգաստ
և առաւել խնայող լինելու միտում կունեա-
նան :

Ընկերակցական հոգին ծնանելու կամ
զարգացնելու և վերը ցոյց տրուած օ-
գուտները ձեռք բերելու լու միջոց մ'է՝
գործաւորներն և արտադրութեան ուրիշ
գործակիցներն յանկուցանել՝ շահէն մաս
ով հանելով նոյց համար, մաս մի՛ որ վր-
նասի կամ կորստի մասնակցութերուն շա-
հէն թեթեւ կը լինի բնականարար :

Այս ամեն լաւածնիս կրնայ այն ամեն
ձեռնարկութեանց յարմարիլ, որք զրա-
մատեարց և գործաւորաց միանդամայն
շահու բաժին հանելու կերպիւ մտած-
ւած են: Այս շահը բազմաթիւ բաժանոր-
դաց մէջ հարստատեալ պայմանաց համե-
մատ բաժիններու բաժնուած լինելով՝
իւր բնութիւնը չփոխեր :

ՄԵՍՆ Ե.

ՍՊԱՌՈՒԽՄՆ ԵՒ ԱՐՑԱԴՐՈՒԹԻՒԻՆ
ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

Ի՞նչ է Սպառուխմն .— Արժենաւոր է առ Ա-
ռարդէն Սպառուխմն .— Լանոն + Յարանմն .—
Շառայլունեն և Ոլեֆան + .— Սպառուխմն ան-
ցնող պարմատու + .— Լուրիւն ու ընեն սպառուխմն :

Ի՞նչ է Սպառուխմն .— Արժենաւոր
է Առարդէն Սպառուխմն .

Ինչպէս որ Հարստութիւն արտադրելն
Օգտակարութիւն և Արժէք հաստել է ,
այնպէս ալ Հարստութիւն սպառելն՝ ար-
տադրութիւնց մէջ կեցած Օգտակարու-
թիւնը գործածել է . այսինքն այն Օգտա-
կարութիւննու Արժէքը կամ ձեւափրիւել,
կամ նուազեցնել , և կամ բոլորովին փր-
ճացընել :

Սպառուխմն արտադրութիւնը կամ յանիրու-
թիւնն անոր բնութիւնը չփոխեր : Գոհա-
րը՝ որ բազում դարեր կը տեւէ , զգեստը ,
որ տարիններ կը տեւէ , սպուզը կամ ան-

նիւթ ական արզիւնքը՝ որ մէկ օր, մէկ
ժամ, մէկ վայրկեան կը տեռէ, իրարիշ ա-
ւելի կամ պակաս արտադութեամբ՝ բայց
նմանօրինակ կիրափիւ իրենց արծէքը կը
կրուսանեն :

Սպառմանց մէջ պէտք է հասկցուին նաև
արտածեալ արդիւնք։ որովհետեւ ու-
րիշ արտադրութիւններ յօրինեց համար
գործածուած նախնական կամ չբանուած
նիւթոց կարգն են, նմանամիշն երկրի
մ'արտադրութիւններն ՚ի հաշիւ առնուած
ժամանակ՝ ներածեալ արտադրութիւնք
ալ այն հաշառոյն մէջ պէտք է անցնին :

Սպառմանք՝ յառաջադրեալ նպատա-
կին և անոնցմէ քաղեալ օդտին համեմատ
կը դասամիարդին :

Աերաբանադրիչ կամ Արդիւնաւոր ըս-
տառկանք կը կոչեմք զանոնք, որ սպառ-
եալ արծէքին հաւսար կամ անկէ տեղի
հարստութիւն մ'արտադրելու. կը դոր-
ժածուին, և այսպէս ճշմարիտ փոխանա-
կութիւն մի կը կազմեն, որց մէջ ստաց-
եալ հարստութիւնք, կամ աշխատութեան
դորժաց (Նու, Աշխա-
տութիւն, կամ Դրամադրութ) արուելով
նոր հարստութիւնք կ'ստացուին։ Յորմէ
կը հետեւի որ Աերաբանադրիչ սպառումն
ուրիշ բան չ, բայց եթէ արտադրու-

թեան ծառայող դրամագլուոց գործա-
թիւն :

Ոչ—Վերաբանադրիչ* կամ Ապարդիւն
սպառմանք կը կոչեմք զանոնք՝ որք մար-
դոց ասլուսատին կը ծառայեն, կամ ընդ-
հանրապէս նոյա բարեկեցութեան՝ որ
պիտոյքի մի կամ զուարձութեան յագուր-
դէն յառաջ կուգայ։

Արդէն խօսեցանք արտիվիւնաւոր սպառ-
ման կամ դրամագլուոց գործածութեան
վերայ, որ հարստութեան ամենէն կա-
րեւոր գործածութիւններէն մին է (Գլ.
Դ): Կը մնայ հոյ ապարդիւն սպառման
վերայ քանի մի կանոններ ցոյց տալ:

Լուսնի Աղաւանան :

Ամենէն օրինաւոր և հետեւաբար բաղ-
ձալի սպառմանց կարգը պէտք է դնել.

1. Այն սպառումներն՝ որ մարդոց գլու-
նուած վիճակին համեմատ՝ իրական և
ճշմարիտ պիտոյք կը յագեցնեն :

2. Յամի՛ այսինքն տեւական հարըս-
տութեանց սպառումներն՝ որք երկար

* Այս բառն Ապարդիւն բառէն աւելի
համաձայն է տնտեսական խմաստին, ու
բայց ետեւ աշխատողին կենացը կամ ապ-
արաւստին համար եղած սպառումը բօն-
րովին սպարդիւն չէ :

ժամանակի օգտակար կը լինին անհատի
մի կամ ընտանեաց, օրինակի հստաք՝
շարժական ստացուած մի՝ չուպյլ կամ
պէրձ ճաշէ մ'աղէկ է. աղու մի համար,
խաղաղիկ մի կամ լու ևս՝ հրահանդիչ զբօ
ստանաց նիւթ մի՝ շաքարեղէններէ աւելի
ընտրելի է:

5. Այն սպառումներն՝ որք առողջու
թեան չեն վկասեր, և ողջակական կանու
նաց համաժայն են :

4. Այն սպառումներն՝ որք մարդոյ մ'եւ
կանութին կը յարմարին և թոյլ կուտան
խնայութիւն մ'ընել :

Պէտք է հնար եղածին չափ զգուշանալ
զախ՝ այն սպառումներէն՝ զրա խոհաւ
կանութիւնն ու ողջմութիւնն անօդուտ
կամ աւելորդ կը դատին :

Երկրորդ՝ ապառիկ կամ պարտքով սպա
ռումներէ, զրոս անհրաժեշտ հարկը միայն
կրնայ արդարացնել: Որովհետեւ ապա
ռիկ գնելուն արդիւնքն է՝ աւելի ծախք
ընել, սուզ գնել, վաճառողին պահանջ
մանց գլուխ ծուել, և վերջն ալ վրձարե
լու անկարողութիւն, յուսահատութիւն,
անբարդականութիւն, և երբեմն ալ նոյն
խոկ վաճառողին կործանում:

Պէտք է նաև ցոյց տանք մեծագումար
պաշար գնելուն վտանգներն այն ամեն

տեղ՝ ուր ամեն ժամանակ կընտամբ մեր
կարեւոր պիտոյքը դիւրութեամբ հայթայ
թել: Գաւառական մոլութիւն մ'է այս
տարեւառութեան անկատար ժամանակ-
ներէ մնացած, զոր սնափառութիւնն ու
թիւը հաշիւը կը շարունակեն: Հաւաքոյն
և կատարեալ պաշտրներն անոնք են: որ
դիւրաւ և առանց ծախուց կը պահուին,
և վաճառողին քով գանուելով, կորու-
սանելոց վտանգ չեմք ունենար:

Վերջապէս, իմաստութիւնն՝ ոչ թէ՝
բացարձակ կերպիւ մեզ զրկելն է, այլ
մեր պիտոյքն յադեցնել մեր վաստրկա-
ծին չափովն ու խոհական նախառեսու-
թեան հրամայած խնայողութեամբ: թէ՝
ապագային համար և թէ՝ մեր գործած
արուեստին մէջ յառաջ երթալց՝ սյսինքն
դրամագլուխ և աշխատութեան գործիք
գոյացնելց համար:

Մարդիկ՝ իրենց պիտոյքն յագեցնելց
սահմանները բարոյականէն, առողջապա-
հութենէն, կենաց փարձառութենէն,
միով բանիւ խոհեմութենէն կրնան խընդ-
րել: Բայց քաղաքական տնտեսութիւնն
ալ այս բարի խորհրդականաց հետ հա-
մաժայնութեամբ կը ցուցնէ այն օգուտ-
ները՝ զոր ամեն մարդ կրնայ քաղել՝ եր-
բոր իւր պիտոյքն հնար եղածին չափ խոռ

Հեմութեամիք յառացնէ, այսինքն օդտակար կերպիւ :

Շռայլութեան և Պէտհան + .

Շռայլութեանը մեր ցոյց տռւած սահմանէն անդին չովխաղանց ծախք ընելն է հազ ուստի, կերպակոյ, կարառեաց, և այն:

Շռայլութեան արդիւնքն է ընտանիք-ները նեղութեան մէջ ճգել և ՚ի կործանումն առաջնորդել Յովանդակ ընկերութեան ալ միասակար է, որովհետեւ դրամակ լուխներ կը վատնէ, այսինքն աշխատութեան միջոցներ՝ որք թէ՛ ունեցողին օդտակար են, և թէ՛ այլոց որոց աշխատութեան կրնան նախառել :

Ամեն անգամ որ դրամակ լուխ մը վատնուի, անոր հաւասարակշխո ճարտարութիւն մը կը մարի, Շռայլը՝ որ իւր եկամուռը վատնելով կը կորուսանէ, միանգատնայն աշխատատէր մարդ միւր թոշակէն կը զրկէ :

« Տնտես մարդ մի, կըսէ Աստամ ըմմիթ, հաստրակային գործարան մի հիմնողի պէս է, դեմքէ դրամակլուխ մի կը հաստատէ, խումբ մի թոշակառ արեստագիտաց մշտնջենաւոր տպրուստին համար : Իսկ չապյն, ընդհատակն, անդառնալի կերպիւ դատարկութեան

կը բաշխէ այն դրամակ լուխները, զորսիր հարց սակաւալիտութիւնն ու տընտեսութիւնն արուեստի կամ ճապատարութեան նուիրած էին, որոյ ձեռաց մէջ անդադար կը վերածնէին բարեպաշտական հասպատակութեան մի դրամները պիդծործածութեան կը նուիրէ . . . :

« Ամեն շոայլ հասարակաց թշնամի մէ, որ հանճարեղ աշխատութեան չահերը կը պակսեցնէ. խիլ ամեն անոնես մարդ իրենկերութեան բարերար սիտք է նկատուի :

Պերճանքը թանկագին իրաց սպտումն է. Շռայլութեան բնութիւն կառնու, երբոր հասոյթէ աւելի ծախք սպտածառէ կամ աւելի կարևոր և բանաւոր ծախուց աւելին անցնի: Օրինաւոր և բաղձակի է՝ եթէ զիւրակեցութեան հետ համեմատութիւն ունենայ, և պատշաճից՝ բարոյականութեան և կիրթ ճաշակի սահմաններուն մէջ պահուի: Ուրեմն լաւ և գէշ պերճանք կայ :

Պերճանքն աշխատութիւն ծնանելուն պատճառաւ օրինաւորել ուզուեցաւ, բայց եթէ պերճանքը կարգ մի գործաւորաց աշխատութիւն կը հայթայթէ, խնայութիւնն ուրիշ չատ աւելի գործաւորներ կաշխատեցնէ: Պերճանքաց և շռայլութեան

նկատմամբ՝ կրնայ ըսուիլ թէ հաճոյք և զուարձութիւններէ խնայուած դրամազ դլուիլ կրնայ օգտակար արուեստներու ճարտարութիւններ սնուցաննելու ծառայքէ: Մէկ կողմանէ օգտակար նիւթեր արտադրող աշխատաւորաց թիւը հաւելնայ, միւս կողմանէ սնուտեաց համար աշխատապներու:

Մնաց որ, Պերճանք բառին խառապը կը չափաւորի քանի որ ճարտարութիւնը կը յառաջադիմէ և քաղաքակրթութիւնը կը տարածի: Անձանց և անոնց վիճակին համեմատ կը զանազանի: Լաւ կամ դէշէ: Լաւ է՝ երրոր դիւրակեցութեան հետ համեմատութիւն ունի: դէշէ՝ երրոր չունի: Օրինակի համար, հագուստի կամ կարսուեաց վերաբերեալ շատ բաներ կան՝ այսօրուան օրս ամենէն համեստ ընտանեաց մէջ անհրաժեշտ համարուած, ինչպէս են շատիկ, թաշկինակ, անձեռոց, գուլպայ ևսյն, որք ժամանակաւ պերճանաց նիւթեր էին՝ հարուստներու միացն դիւրամառայց: Այսպէս դիւրութիւնըն ու բարեկեցութիւնն օր քան զօր կը տարածի: Մեր օրով, պարզ դործաւոր մի կրնայ այլ և այլ վայելքներ հայթայթել, զորս անցեալ դարուն մէջ ամենէն հարուստ մարդիկ չէին կրնար ճեռք բերել:

Սպասուած անդինո՞ւ պատճառի. — Լաւ բետքան նիւթի Սպասուածին:

Օրինաւոր սպառամնց աճումը՝ ֆիզիքական և մուաւորական պէտքերն ևս քան զևս յագեցնելու հնարաւորութիւնն է, բարեկեցութեան և բուաւորաւթեան յաւելումն է:

Իւր արդիւնքն է արտադրաւթիւնն անեցնել, արուեստները զարգացնել և աշխատութիւնն ու թշակներն աւելցնել:

Սպառաման աւելնարուն պատճառն՝ արտադրութեանց զիներուն հետզհետէ իջնեն է, որով աւելի բազմաթիւ մարդոց մատչելի կը մինին Քանի որ արտադրութեան մի գինը՝ օրինակի համար՝ 23 Փըրանք մինի, սակաւաթիւ հարուստ սպառիչներէ միայն կը գնուի, իսկ երրոր հետպատէ 20, 18, 10, 6, 4, 3, 2 և 1 Փրանքի իջնէ, սպառազներն ալ նոյն համեմատութեամբ կաւելնան և կանցնին կոկ: Արուեստից այս յառաջադիմութեանն է որ արտադրութեանց սպառումը կրկնապատկած, ևս ապատկած, տանեապատկած և հարիւրապատկած է:

Ուրեմն արտադրութեան է բնոյն էլեկտ շնորհուած ժ'կ:

Այս նիւթը թողէ սուած սա կաթեւոր կիսորութիւնն ալ ընենք:

Ամեն արտադրող՝ սահմանաւոր թուով
արդեանց և ծառայութեանց արտադրիչ
է, բայց ուրիշ բազմատեսակ արդեանց
և ծառայութեանց սպառիչ է :

Ուրեմն խրաքանչիւր ոք սպառող է,
և սպառող ըսելով ամեն մարդ. կը հաս-
կըսուի :

Հետեւաբար սպառողն շահն և հանդունիւա-
շան համար է :

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

ՀԱՍՏՐԱԿԱՑԻՆ ՍՊԱՌՈՒՄ.—ԿՈՌԱ-
ՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՐԿ.

Կառավարութեան պաշտօնն ու օքուար.—
Հաստրակաց անդուրը բնեանը, սպացուած-
ուց, աղաղուանեանը, և այլն կապահովին :—
Հորին բնութեանը :— Այլ և այլ որեան
Հարիեր :— Հարի դնելու կանան :

Կառավարութեան պաշտօնն ու օքուար :—
Հաստրակաց անդուրը բնեանը, սպացուած-
ուց, աղաղուանեանը, և այլն կապահովին :

Աշխարհի մէջ մարդուն ամենէն մեծ
հոգն է աշխատիլ, որպէս զի սպարի, իւր
ընտանիքն ասլիեցնէ, և անոր համար բա-

րեկեցութիւն ու մասնորական և բարո-
յական վայելք ձեռք բերէ : Աշխատիլն
արդիւնք արտադրել և փոխանակել է,
նայս կենաց անհրաժեշտ կամ հարկաւոր
եղող և երկրորդ իւր ընտանեաց բարոյա-
կան և մոտուորական ոլիոցքն յագեցնազ
բաները ձեռք բերելոյ համար :

Արդիւնք արտադրելոյ և փոխանակե-
լոյ համար մարդիկ բնազդում մ'ունին,
որ իրենց աշխատութիւնն ընտրելու կա-
ռաջնորդէ, և իրենց կարողութիւններէն,
աշխատութեան դործիներէն և իրենց
ձարտարութենէն օգուտ քայելու լաւա-
գոյն եպանակները կը ցուցնէ անոնց : Այս
բնազդման զօրութեամբն է որ իրենց ա-
ռատելադաշն շահուն համար կը խմբուին
ու կը կազմաւորին :

Բայց սյս բնազդումն իւր բոլոր ար-
դիւնքն յառաջ բերելոյ համար պէտք է
որ մարդիկ ապահովութիւն ունենան, այ-
սինքն կարհանան խաղաղութեամբ դոր-
ծել ու աշխատի, անկասկած լինելով որ
իրենց աշխատութեան պտուղներն և օ-
րինաւորապէս ստացած իրերը պիտի վա-
յելն :— Այս սպահառվութիւնը ձեռք բե-
րելոյ համար կը մեկտեղին, գեղեր, գա-
ւառներ, դաշնակցութիւններ, ազգեր
կը կազմեն, և իրենց գլուխն հասարա-

կային իշխանութիւններ կը դնեն կամ
կընդունին , որոց յատուկ պաշտօնն է ի-
րենց անկախութիւնը , անդպրութիւնը :
ստացուածքն և իրաւունքն ապահովել
թէ՝ արտաքին յարձակումներէ և թէ՛ ներ-
քին բռնաբարումներէ : Մեր խօսքը քա-
ղաքալիլդութեան մէջ յառաջացեալ եր-
կիրներու վերայ է՝ վասն զի , յետամնաց
երկիրներու մէջ՝ գրուխները : Հզօրագ ոյն-
ները , արտօնաւոր կամ գերագոյն դաս
մը կը կազմէն , և անկարգութեան ու անա-
պահովութեան նպաստեցի՝ ժողովուրդը
քիչ շատ կը ձնշեն ու կը կողոպտեն :

Ապահովութեան արտադրութիւնը չը
կրնար ուրիշ ամեն արտադրաթեանց պէս
քաղաքացեաց ազատ միցմանը թողուի ,
որք իրենց անհատական իշխանութիւնն
ուղղափէս կամ անուղղափէս բարձրա-
գոյն և վեհապետ իշխանութեան մը կը
յանձնեն :

Այն իշխանութիւնն իւր պաշտօնն ոյլ
և այլ գործակատարաց օդնութեամբ կը
կատարէ՝ զանազան տեսակ պատումներ
ընելով , և այս հասարակային ծախքերը՝
բոլոր քաղաքացւոցմէ վճարեալ ընդհանուր
հանդանակութեամբ , հարկերով , սակե-
րով , տուրքերով կը հոգացուին :

Արդոց առաջնորդող բնագրումն՝ իւր

բոյոր արդիւնքն արտադրելոց համար՝ ա-
պահովութենէ զատ , և իբրև լրումն ա-
պահովութեան Ազատութեան պէտք ունի ,
ոյն է՝ իւր ունեցածն տռանց այլոց մնա-
սերց գործածելու , իւր չահուն և հաճո-
յից համեմատ աշխատելու , վոխանակե-
լու և երթևեկելու ազատութիւն : Արդ՝
կառավարութեան Տնտեսական պաշտօնն
է՝ այս Ազատութիւնը նեղող ամեն ար-
գելք բառնաը ջնջելով կամ ուղղելով զեղ-
ծումները , մենաբանուներն ու առանձնա-
շնորհութիւնները :

Իշխանութիւնն ուրիշ քանի մը հաստա-
րակային պաշտօններ ալ կառնու իւր վե-
րայ , որք չեն կրնար նցնչափ օգտակար
կերպին անհատական ճարտարագեթեան
յանձնուիլ , և ըստ տեղեաց և աշխարհաց
կը զանազանին : Այս կարգէն են՝ օրինա-
կի համեմ՝ հասարակաց ուղիներու և հը-
րապարակներու չինութեան և պահպա-
նութեան հոգը , նաև ակաց վոխագրու-
թիւնը , և այլն :

Երեկոր մ'ո՛քափ աւելի քաղաքակըրթ-
եալ է և այնչափ աւելի Ազատովութիւն
ու Ազատութիւն կայ հոն , և իշխանու-
թիւնն ալ այնչափ քիչ կը պարտաւորի
ինքնին գործել և քաղաքացեաց տուրքա-
ուութիւններուն ու գործերուն միջամտել:

Հարկին բնութեալը .—Այս և այլ տեսակ

Հարկեր .

Ուրեմն հարկը՝ պետութեան , դաւաւոին կամ գիւղին կառավարութեան ձեռք մասնաւորաց հարմատութենին տաճուած մաս մ' նորա գործակատարաց թոշակին և պաշտօնին հարկ եղած ուրիշ ծախըքերը վճարելց համար : —Ապահովագիրին մ' զոր ընկերութեան իւրաքանչիւր անդամ՝ քաղաքացիաց տննն և ըստացուածքն ապահովելց համար հարկ եղած ծափքէն իրեւ իրեն ինկած բաժին կը վճարէ : Միանդամայն այս հիմնական և կարեւոր ծառայութենէն զատ՝ իսկուավարութեանց յարմար դատած ուրիշ ծառայութեանց ալ թոշակը կամ հատուցումըն է :

Հարկն ապահովագիրն մ' և տնհրած եշտ ծառայութեանց հատացում լինելով , կը հետեւ ուրեմն թէ ազատ և բորւոք կառավարեալ երկրի մի քաղաքացւոց համար նուիրական պարագ մ' է :

Հարկը քաղաքացիաց հասոյթին մէկ մասն և վճարազաց համար զրկում մի լինելով , կը հետեւ ուրեմն թէ ամենօդակար և ամենաբարձր կերպիւ պէտք է գործածուի , և հնար եղածին չորի քիչ պահանջութիւն է :

Այլ և այլ տեսակ հարկեր կան .

Ուղղակի հարկն այն է , որ ուղղապէս յանուանէ կը խնդրուի հարկատուէն ըզգալի իրաց վերաց . այն է՝ հողի , տան , դրանց և պատուհանաց , շարժականի ընչից , գրամագլուց , եկամուտի :

Անողղակի հարկն այն է որ որոշեալ սակագնոց ճանրով վաճառաց վերաց կը խնդրուին կամ արտադրութեան տեղը , կամ ըրջարերութեան ժամանակ , կամ վաճառողին քով : Կենթագրուի , թէ և ոչ տևեն ժամանակ և ամեն առթի մէջ , որ հարկ վճարողը միջնորդ մ' որ իւր վճարածն սպառովէն կ'ստանաց : —Եթէ հարկը սկետութեան կամ դաւառին սահմանագլուխն ներս մտած կամ դուրս ելած ժամանակ վճարուի Մաքս կը կոչուի : Խակ եթէ քաղաքէն կամ գեղջն ներս մտած կամ դուրս ելած ժամանակ վճարուի , թագ կը կոչուի :

Այս հարկերն Սպառման տուրք ալ կը կոչուին :

Կան պարագաներ ուր Պետութիւնն իրեն միացն կը պահէ արտադրութեան մը կերտման և վաճառման իրաւունքը , կամ միայն վաճառման , ինչպէս է ծխախոտինը շտահ երկիրներու մէջ : Այս է ելմուական մենավաճառ կոչուածը :

Հարկը կրնայ ռեկիսկանութեանց կամ տշխատութեան դորձեաց և կամ եկամբառից վերաց դրուիլը անոնց արժէքը կամ դինը հաջուելով: Այն ժամանակ Հարկը դըրամութիւոց կամ եկամբառից կը կոչուի:

Համատարուն Հարկ կը կոչուի՝ երբոր ամեն հանգանակողներէ անխտրաբար մի և նոյն գումարն ուղարկ:

Համեմատական հարկ կը կոչուի՝ երբոր հանգանակողաց իւրաքանչիւրին հարըստութեանը, դրամագլուխն կամ եկամբառին համեմատ պահանջուի, այսինքն երբոր օրինակի համար՝ դրամագլուխ կամ եկամբառ մի կրկնապատճենի կամ եռապատճենի, կրկնապատճենի կամ եռապատճենի հարկ կը վճարէ:

Յառաջատական կը կոչուի երբոր դըրամագլուխ կամ եկամբառ մի կրկնապատճենով կամ եռապատճենով՝ պարզ դրամագլուխ կամ եկամբառին կրկնապատճեն կամ եռապատճեն կրկնապատճենէն կամ եռապատճենի կրկնապատճեն կը վճարէ:

Հարկ դնելու իրանակ:

Ուղղակի կամանուղղակի, համեմատական կամ յառաջատական, դրամագլուխ կամ եկամբառից հորիերուն թէ՛ պետութեան և թէ՛ քաղաքացեաց նկատմամբ ունեցած օգտից կամ անպատճենութեանց

վերայ շատ վիճաբանութիւններ եղած են, որոց վերայ մանրամասնօրէն խօսած եմք մեր ելմտափան ճառին մէջ:

Հարկ դնելոց համար բաղում կանոններ դրուած են:

1. Հարկին հուսաբարութեան սկզբան վերաց հիմնեալ պէտք է լինի, ոյսինքն վճարելու կարողութիւն ունեցալ ամեն մարդիկ պէտք է վճարեն:

2. Հարկը քաղաքացեաց հարստութեանը համեմատ պէտք է լինի:

Այս երկու կանոններն արդարութեան սկզբան գործադրութիւնն են:

3. Հարկը պէտք է չափուոր լինի և լուս գործածուի:

Չափուոր պէտք է լինի այն պատճառներով գորս վերը ցոյց տուած ենք, և ուրիշ պատճառներով որք կը մտական ճառին մէջ ցոյց տուած են, մտնաւանդ այս նըկատութեամբ որ հարկն սրբազրութեանց գինը կը բարձրացնէ, որոց հետեւանքն է սոլաւմանց նուազում, ոյսինքն մէկ կտրմանէ քնաբանեաց մէջ չքաւորութեան աւելնալը, միւս կովմանէ՝ զործածութեանց նուազ գործ ապասզրութիւը, այնպէս որ հարկերուն բարձրանալն և թոշակներուն իջնելն առնչակից իրողութիւններ են: Վասն զի աշխատութիւնը պակսելով թու

շակներն ալ կիջնեն, և նպարաց և այլ
աղիսոյից դիները բարձրանալով՝ թոշակա-
ռուն չկրնար իրեն պէտք եղած բանե-
րուն հասնիլ :

Երբոր հասարակութիւնք կամ պե-
տութիւնք բատ բաւականի հարկ կամ ի-
րենց սեփականութիւններէն եկամուռ
չունին իրենց ծախքը զոցելու, իրենց սե-
փականութիւնները կը ծախեն կամ քիչ
չոտ ծանր պայմաններով գովառութիւն
կընեն իրենց ունեցած վարկին համեմատ,
որ հասարակացին վարկ կը կոչուի :

Փոխառութիւնն աց առաւելութիւնն
ունի որ առանց հարկատութիւն դիմելոյ, որ
չոտ անգամ ծանր պարտուց ներքեւ ին-
կած է, պէտք եղած ծախքն անմիջապէս
հոգալու միջոցներ կը մասակարարէ, բայց
գոտանգներ ալ ունի իւր հետ, վասն զի
ապագայ եկամուռը կանխու կ'սպառէ,
անխոհեմ կամ ապարդիւն ծախքերը կը
դիւրացնէ, և երկրին վերայ մշտնջենաւոր
պարտք մի կը բեռցնէ, որոյ տարեկան
առկաներն իրաց գիները կը բարձրացը-
նեն և հարկերը կաւելցնեն :

ՄԵՍՆ Զ.

ԺՈՂՈՎՐԴԻՐԴ ։ ԲԱՐԵԿԵՑՈՒԹԻՒՆ ·
— ԱՂԲԱՏՈՒԹԻՒՆ ·

ԱՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ · ԸՆԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ·
— ՀԱԽԱՍՏՈՒԹԻՒՆ · ՀԱԽԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ·
— ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ ·

ԳԼՈՒԽ ԻԶ ·

ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

Մարդոց աճեցական դօրու նէանը · Առ-
բելու մէջոցներն առելցնելու դժուա-
րու նէան · Առանց աշխատու նէան և նո-
խարքան նէան · Տարդոց աճման վրանէը ·
Ժողովրդեան աճուածն ընկերական ինան համ-
ագուտու նէան պարագան ճ'է · Ո՛ր դար-
դոյն մէջ ժողովրդեան աճուածն իսկունելի է:

Մարդոց աճեցական շըրու նէանը ·

Ժողովուրդն աճեցական մեծ զօրու-
թիւն մ'ունի :

Նշաբուած է, որ եթէ բնական կամ
բարոյական արդեւք մը չելնէ իւր դէմ,
անգաղաք կամի արագ յառաջաւու-
թեամբ և առանց որոշ սուհմանի : Տիս-

նուած են աեղտեգ այնպիսի մարդկան խումբեր, որք տասնեւհինդ, քսան և քըսանեւհինդ առարուան և մինչև խակ տւելի նուազ ժամանակի մէջ կրկնապատիկ առած են :

Այս արագ աճման գալումանալի օրինակ մի կ'ընծայեն Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգները :

1782	ին	2,389,000	բնակիչ	ունէին .
1790	"	3,929,000	"	"
1800	"	5,505,000	"	"
1810	"	7,559,000	"	"
1820	"	9,658,000	"	"
1830	"	12,866,000	"	"
1840	"	17,062,000	"	"
1850	"	22,806,000	"	"
1860	"	31,445,000	"	" *

Հաշիւ եղած է որ գաղթականութիւնը խիստ փոքր մաս մ'ունի այս աճման մէջ :

Երառվից այլ և այլ երկիրներու բընակիչը մեր օրով կրկնապատկեցան խիստ քիչ ժամանակի մէջ: Պատէնի գքսութեան ժողովուրդն երսուն ու չորս տարուան մէջ: Հունգարից ժողովուրդն երսուն և ութ տարուան մէջ: Ումիով ժողովուրդը

(*) Հիմա 40 միլիոնն անցած են :

քառասունուերկու տարուան մէջ: Թսոքանայի և Կալիցիոց ժողովուրդը քառասուն ուերկու տարուան մէջ, Ասրտենիոց ժողովուրդը քառասուն ու չորս տարուան մէջ, ևայլն :

Մալթիւս՝ միջին հաշիւմը բոնելով՝ այս սկզբունքն յապանեց թէ երկրի մը ժողովուրդն իւր աճեցական գօրութեամբ կրնայ քսանեւհինդ տարուան մէջ կրկնապատկիւլ եթէ նիւթական կամ բարյութական արգելուներու չհանգիսի :

Ապրելու ժեղացներն անցնելու դժուարութիւններ. — Արանց աշխատութեան և նախութեան նետան՝ հարդուցանձնան վրանդը — ի՞նչ պարտիայէ մէջ ժողովրդեան աճուճը դոփութելի է .

Բացառիկ պարագաներէ գատ, և ո՛ր շափ երկրագործական ճարտարութիւնն յառաջադիմած լինի, կարելի չէ երկրին կրկնապատիկ բերք և պարէն արասպել ուագ այնչափ, մօա քջաններու մէջ: Արովհեակ մշակելի երկիրը ասհմանաւոր գործիք մ'է, որ գրամադլիոց գործածութիւն կը պահանջի (գրամադլումն ալ ծանր, կը գոյանայ), և որոց պատարա-թիւնը ներ ստիւծներ ունի:

Այս պատճառաւ , ժողովրդեան չափէն աւելի աճումը չափազանց մեծ մըբցում յառաջ բերերու , թոշակներն իջեցընելու , և աղքատութիւնն ու անոր արտադրած չարիջներն աճեցնելու վահնդն ունի :

Այս վտանգը նշանակեց Մալթիւս և միանգամցն ցոյց տուաւ որ մարդիկ կըրնան դերծ մնալ այս վտանգէն նախատեսութեամբ , բարի վարուք , ժրաջան աշխատութեամբ , քաջ համազուելով որ ժողովրդեան չափազանց աճելուն աղետարեր հետեւանքները չչոքացնելոց համար պէտք չէ՝ ոչ զաղթականութեան վերայ յոյս դնել , ոչ հասարակային կամ առանձնական ողորմութեան , ոչ կառավարական միջոցներու , ոչ յեղափոխութեանց , ոչ ալ կարծեցեալ ընկերական վերակազմութեանց , որք տուաել պատիրդեղեր են : Այս նիւթոց վերայ խօսուածէ հետագայ դլմոց մէջ :

Այսպէս նախատեսութեամբ չափաւորուելով՝ ժողովրդեան աճումը կընայ հզօր իմանալ մի լինիլ մարդկային սեռին , որ իւր բոլոր կարողութիւններն անդուդար իրեն օգնութեան կոչելու , և իւր արտադրութեան միջոցները կատարելազործելու հարկադրեալ է , որպէս զի ա-

նօթութենէ և ուրիշ թշուառութիւններէ աղատ մնայ :

Անցելցն մէջ ժողովրդեան չափազանց աճումը շատ չարիք արտադրեց . տարածում մեռնողները բազմացուց շատ ժողովրդոց և շատ պարագաներու մէջ :

Այսօր ալ քանի մը տեղեր , շատ արհեստներու և շատ ընտանիքներու մէջ , այնպէս է :

Ուրեմն սխալ է հաւատալը , ինչպէս որ երկար ժամանակ կարծուեցաւ , թէ ժողովրդեան աճումը միշտ բարիք և միշտ զօրութիւն մ'է : Միթէ երկու միջինն բարեկեցիկ Զալցերացիք ութ միջինն թըշւառ իրանուացիներէ նախամեծար չե՞ն :

Ժողովրդեան աճումն խսկապէս այն ժամանակ բաղձարի է երրորդ դրամագլուխուն և ապրուստի միջոցներն ալ զուդահեռաքար աճին :

ԳԼՈՒԽԻ ԻԶ.

ԱՂՔԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՈՂՋՐՄՈՒԹԻՒՆ

Աղքատութեան պարհառնելքն ու դեշեցը .
— Ողջրմութեան նշանակութիւնն ու ող-
դեցութեանը .

Պարհառ + Աղքատութեան .

Աղքատութիւն , չքաւորսւթիւն , թշշ-
ուառութիւն , կենաց այն վիճակները կը
նշանակեն , որոց մէջ մարդիկ կենաց հար-
կաւոր եղան երեքն պուրկ են :

Այն իրերուն քանակութիւնն ընկե-
րուակն այլ և այլ դրից համեմատ կը զա-
նազանի , բայց մեք հոս աղքատութիւն
ըսելով այն վիճակը կը հասկնամք , ուր
մարդ մ'ապրելց համար օգնութեան կը
կարօտի , և ուր դաս մի մարդիկ մուրաց-
կութեան և ողորմութեան տումարին մէջ
անցած են :

Աղքատութիւնը զանազան պատճառ-
ներ ունի , որք հետեւեալնելուն մէջ կը
բովանդակին .

Աննախատեսութիւն .

Մոլութիւն .

Ճողովրդեան չափազանց բազմութիւն .
Չախորդութիւն .

Տնտեսական սխալ միջոցներ .

Հասարակային կամ սուանձնական ու
զորմութեան սխալ գործածութիւն .

Հասորակային ծախուց չափազանցու-
թիւն .

Ժողովրդամկան նախապաշարմունք .

Յուզմունք և Յեղափոխութիւնք :

Աղքատութիւնքամանհատներէ կա-
խումն ունի , կամ ընկերական կազմու-
թեան թերութիւններէ :

Կամաւոր է կամ ականաց :

Աղքատութեան դեղերը . — Ողջրմութեան
նշանակութեանն ու աղքեցութեանը .

Աղքատութիւնը պակսելց և անհետա-
նալց համար երկու պայմանք հարկաւոր
են և միասնաբար պէտք է արտադրին .

1. Թոշտկաց բարձրացումն .

2. Ժողովրդոց բարցականին ուղղու-
թիւն .

Այս պայմաններուն երկուքն ալ ձեռք
բերելց համար բազմութիւն մէջոցներու
պէտք է դիմեւ որոց գլաւառները միայն
հոս կը դնենք :

Թոշտկերը բարձրացնելու ազդու մի-
ջոցներն են այն ամեն բան՝ որ կրնան ար-
տադրել . դրամագլխոց աւելնակն և ար-
ակսակց գործունէւթիւնք , կամ իրերաց

հետ մրցող աշխատաւորաց թուղյն սպակուլը , ինչպէս են գաղթականութիւնը , ծննդոց նուազումը . ասկէց զատ կրթութիւնն ու բարոյականութիւնը , որով աշխատաւոր մ'իրեն հետ մրցողաց վերաց կերականցութիւն կունենայ :

Ժողովրդոց բարոյականն ու զղելու միջոցներն են՝ բարոյական ճշմարտութեանց ընդհանրապէս և տնտեսական ճշմարտութեանց մասնաւորապէս ծաւալումը , և այն ամեն միջոցք՝ որք յանկարծ այնալիսի դիւրակեցութեան աստիճան մը կը ծնանին , որ արժանապատռութեան և նախատեսութեան զգացումները կը զարթուցանէ :

Կառավարութիւնք կրնան աղքատութեան պատճառ եղող զեղծումներն ու զղել , բայց աղքատութիւնը չեն կրնար ջնջել , և խիստ ուկար չափով մը կրնան սիրովել , այնպիսի միջոցներով՝ որք դարձեալ աղքատանալու պատճառներ են :

Աղքատութիւնը ջնջելց կամ ախտիելց նպատակաւ կազմուած ընկերութեանց կարողութիւններուն վերաց ալ յոյս դընելը ցնողք մ'է . ընկերութիւնը խիստ անուղղակի և խիստ յամի միջոց մ'է :

Քաղաքական վերակազմութեանց վերայ յոյս դնելն ալ ցնողք մ'է , որովհետ

ուեւ նշանակութիւն չունին , ինչպէս նաև լը ընկերական վերածուլմանց ծրագրերուն վերայ՝ զրո ընկերականութեան դպրոցներուն զբուխները կերազեն , վասն զիւնայն և ցնորական են :

Որորմութիւնն աղքատութեան գեղ չէ , այլ պարզ սիրովում , և այնպիսի պարզ սիրովում , որ իւր հանրականութեամբն առնելով խիստ անզօր է , և կրնայ խակ աղքատութեան պատճառ լինիլ եթէ անուշադրութեամբ և անխոհականութեամբ դործադրի :

Մարդ մի՛ որ միշտ օգնութիւն գրանելու մանաւանդ պայտօնապէս օգնութիւնը գտնելու ապահովութիւն ունի , իրրեն առնելիքն եղող բնտկան միջոց կը նկատէ զայն , ձեռքն երկնցը նելու և աւաւել ողորմութիւն քան թէ թոշոկ փնտուելու կը փարծուի , և ալ չը փախնաք իւր բնտանիքն աւելցնելէ և ուրիշ դրամովն ապրեցնելէ :

Յաճախ նշմարուած է որ աղքատութեան դիւնաններ հաստատուած երկիրներու մէջ աղքատութիւնը քաջալերուերով չափացած է . նմանապէս նշմարուած է որ կառավարութեան կամ թաղերու և թեմերու կողմէ տրուած պաշտօնական նորասանները վերջապէս իրրեն թոշակի յա-

ւելուած նկատուելով՝ թշակաց իջնելուն
ովատճառ եղած են :

Հանճարեղ ողբարձութեամբ աղքատաց
մատուցուելիք ծառայութեանց ամենին
մեծն է՝ նոցա սրտին մէջ նախատեսու-
թեան զգացումը զարգացնել, և անկարգ
վարուց և աննախատեսութեան ախտա-
արդիսնքը ցուցնել :

Վերջապէս, աղքատութեան դարմա-
նը հնարաւոր ընելց համար պէտք է որ
օրէնտիբն և կառավարութիւնը ջանան
աղքատութեան հստարակային կամ հան-
րական պատճառները դադրեցնել . պէտք
է որ քաղաքային ընկերութիւնն իւր բո-
լոր զօրութեամբ աշխատի մղութիւնը
չնջել, նախապաշարմունքն անհետացը-
նել և քաղաքական յուգմանց և յեղա-
փոխութեանց առաջըն առնուլ : Բայց ա-
մեն բանէ առաջ այն մարդոց անհա-
տական ջանքը պէտք է , որք ձախորդու-
թեան կամ անկարգ վարուց երեսէ աղ-
քատութեան ու թշնառութեան մէջ ին-
կած են : Այսպիսիները չարաչար կը սը-
սալին եթէ բարեկեցութիւն ձեռք բե-
րելոյ համար յցսերնին կամ՝ լաւագոյն
կառավարութեան մը վերսց գնեն , կամ
այլոց առատաձեռնութեան, և կամ՝ ուրիշ
որ և է ընկերական կազմնուորութեան :

Ընկերական ստանդուլին վերայ վե-
րականգնելու կամբարձքանալու. միակ ե-
զանակ մը կայ, և ոչ երկու: Կա որ բան
ով չունի, պէտք է ջտնայ իւր ժամանակը
շահութոր կերպից և շարունակաբար գոր-
ծածել, իւր թագակին մէկ մասը իմացու-
թեամբ պահել և նիւթական կամ անհիշ-
թական գբամագլուխ մի կազմել սցին-
քըն կամ զբամայ գումար մի զոյացնել, |
կամ աւելի հմտութիւն ու յաջողակո-
թիւն ստանալ:

ինչ որ ալ պրատահի, ինչ պիճակի մէջ
ալ որ մարդ գտնուի, յայսն ու արիւթիւ-
նը պէտք չէ կորաւսանի, դժբաղդութիւնն
ու ձախողուածը մշանչենաւոր չեն :

ԳԼՈՒԽԻ ԻԸ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ՀԱԼԱՍԱՐԱ-
ԿԱՆՈՒԹԻՒՆ :

Ընկերականութիւն և հաստատը իշխուա-
նեան այլ և այլ որեառիները . — Բաշխիման ըն-
դէքսիան սիբրառեները . — Աշխատութիւն ,
օգնութեան և այլ իրառուան :

Ընկերականութիւն և Հաստատը իշխու-
նեան այլ և այլ որեառիները .

Արդի ընկերութիւնը՝ քաղաքակրթ-
եալ երկրներու մէջ անհատական սե-
փականութեան և ազատ մրցման վերաց
հիմնեալ է , որոց վերաց խօսու եցու ք. և
թ. գլուց մէջ :

Երբոր մէկը պատմութիւնն ուսանի , և
հին սպզաց , ինչպէս նաև բարբարոս կամ
նուազ քաղաքակրթեալ ժողովրդոց ընկե-
րական վիճակը նկատէ , կը տեսնէ թէ
մարդկային այն ընկերութիւնք , որոց մէջ
անհատական սեփականութիւնը նուազ
տապահովեալ և աշխատութեան ու փոխա-
նուիլութեան ազատութիւնը նուազ զար-
դացեալ է , զօրութիւնը դիւրակեցու-
թիւնն ու քաղաքակրթութիւնն ալ նոյն
համեմատութեամբ նուազ են :

Սակայն ժամանակիս գրիչներէն ու
փիլիսոփաներէն ումանք՝ որք կուսակիցներ
ունեցան և տակաւին ունին , մտախար
պատրանօք կարծեցին թէ կրնար ընկե-
րական այնպիսի կազմաւորութիւններ ե-
րեսնկայութիւն , որովք սեփականութեան և
ազատ մրցման սկզբունքը կարելի էր ջրն-
ջել արտադրողաց և սպառչաց , վաճառու-
ղաց և դնողաց մէջէն :

Այս ընկերական կազմաւորութեանց
բովանդակութիւնն է որ Ընկերականու-
թիւն և Հաւասարականութիւն կոչու-
ցաւ :

— Ընկերականութիւն , որովհետև ըն-
կերութիւնը վերակազմելու նպատակ ու-
նին , կամ որովհետև ընդհանուր և հա-
մաշխարհական ընկերակցութեան դրու-
թիւններ կը քարոզեն :

— Հաւասարականութիւն , որովհետև
ամենն ալ ուղղապէս կամ անուղղապէս
ընչից հաւասարութեան դրութեանը կը
յանդին :

Այս ամեն անրջական մտածութեանց
մէջ սա ենթադրութենէն ճանքայ կերնեն
թէ իմ և քոյի գաղափարը , սեփականու-
թեան բնագգութիւնն և անհատական շահն՝
որ ամեն բանէ առաջ իւր անձն և իւրա-
յինները հոգալ կուտայ . կրնայ մարդոց

սրուէն ջնջուիլ : Թէ անհատական շահուն աեղ կրնայ ընկերական շահը գրրուիլ , և այս վերջին շարժառիմին ալ նոյն զօրութիւնը տրուիլ , դոր անհատական շահը կրնայ տալ մարդուն՝ իւր անձին և ընտանեաց նկատմամբ : Թէ մարդիկ այսպէս բարդական բնութեան մէջ փոխուելով՝ կրնան տռաքինի տեսչաց առ աջնորմեան ներքեւ անձնութիւննեամբ ՚ի միասին աշխատիլ և տնտեսովթեամբ , նախատեսութեամբ , և ընկերութեան ուրիշ անդասոց հետ ներդաշնակութեամբ ապրիլ :

Այս թանձը ցնորդը՝ մարդկային սումեն ցեղերու , ամեն ժողովրդոց և ամեն քաղաքակրթութեանց էութեան եղունակին կը հերցուի + Միաբանութեամբ կամ հաւտուրութեամբ աշխատելոյ և ապրելոյ զրութիւնը բացառիկ մարդոց համախըմբութիւններէ միայն գործադրեալ է վանքերու մէջ , խիստ կանոններու ազդեցուաթեան ներքեւ չ և միայն համառեռ անհատից մէջ , ընտանիքէ դուրս , որ ընկերական տռաջնորդին և ամենէն գերադանց շահը կը ներկայացնէ + Հաւասարականութիւնը կը մարդէ աշխատութեան եռ անգնու ինտեյնթեան գրքիուր և դրամադիմոյ ու Արտադրութեան օր քան զօր նըւազմանը կտուածնորդէ , այն է առքառութեան :

Ընկերականութեան մէկ տեսակն ալ ողետութեան պաշատմանց տարօրէն կերպի ընկարագութելը կը պահանջէ՝ արտեստական ձեւ նօրիկութիւններ վարելոյ և այնպիսի ծառայութիւններ ընելոյ համար , որք անհատական ճարտարակեան և քաղաքացեաց ազգու որոշութեան կը վերաբերին : Այս դրութեամբ՝ ճարտարութեան ամեն մէկ ճիւղերն ընկերական գործարաններ , և գործաւորք ոլ կառավորական պաշտօնատարներ . կը գտնան , և տրդիւնքը կը լինի՝ ճարտարակեան հոգին և խթանն եղաղ ապաստ մրցման արտադրութիւններէն աւելի դէշ և աւելի սուզ արտադրել , քաղաքացեաց մասն ուրական և բարդական ֆրութիւնը ոկարտցնէլ + և թողակաց հաւասարութեան՝ այն է հաւասարականութեան համարի :

Այս դրութիւնն է՝ որ աւելի մասնուարտար Աշխատավաթեան կազմուարտաթիւն կոչուեցու , բայց իրօք ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ճարտարութեան կենդանուարու և բնական շարժառիմին եղաղ անհատական շահն ու մրցուալը ջնջելով՝ աշխատութիւնը կազմալուծել :

Շատ մարդիկ կան որք ընկերականութիւն բառն օգտագործութեան և ընկերական գիտութեան հսկմանից կը համա-

բին : Յաւակի շփոթութիւն մէ այս :

Սեփականութեան և ազխատութեան զրութենէն ապրելը կերպիւ աշխատութիւնն ու ընկերութիւնը վերակազմելու եջող ընկերական հեղինակաց առաջարկած ձեւերուն մանրամասն պարագաները զանց ընելով, միայն անոնց յառաջ դրած բաշխման սկզբունքը քննեմք :

Բայց մասն ընկերական սկզբանունեւ :

Ոմանք ընկերուկան կարգ մ'առաջարկնեցին, որոյ մէջ բաշխումն այս սկզբան զօրութեամբ պիտի լինէր. Երբուանեւնն էր չորոշումնեան համեմուր. Երբուանեւնն չորոշումնեան համեմուր :

Բայց դործոց արժեքն ու կարողութիւնը արդարութեամբ կը ուղաց համար՝ ժըրածան կարողութեանց ազատ մրցումէն լոււադոցն միջոց հնա՞ր է գտնել :

Առանց այս ազատ մրցման՝ մարդկաւ յին բնագգմունքը բռնաբարող կամահունութեան և հաւասարականութեան կը համենիք, և այս ազատ մրցմամբ վերոշինեալ սկզբունքն ուրիշ բան չյայցաներ, այլ միայն քաղաքակրթեալ երկիրներու ընկերութեանց մէջ տեսնուածը, ուր ամենէն ժրածաններն ու յաջոզակներն ընդհանրապէս ամենէն աւելի վարձատրեալ

և ամենէն աւելի բարդ աւաճ :

Ուրիշներ ալ ընկերական անհեթեխ կարգ մ'առաջարկեցին, որոյ մէջ բաշխումն այս սկզբան զօրութեամբ պիտի լինէր. Խորուանշութիւնն էր աշխատումնեան, դրամովիլոյն և դաշտին համեմուր՝ 3/12 րդ աշխատութեան, 4/12 րդ դրամագլուխոց, որոյ մէջ կը հատկցուի հողն ալ, և 3/12 րդ ալ ատաղանդի տրուելով :

Առանց այս առաջարկութիւններուն կամահուն բնութեանն և տաղանդն աշխատութենէն զանազանելու անհնարութեան վերայ կանգ աւանլոյ՝ կը սեմք թէ, առանց աշխատաւորաց և դրամագլուխատեարց մէջ Առաջարկի և Խնդրանաց ազատութեան՝ այսպիսի բաշխում մ'անհնարին է և կամահունութեան ու հաւասարականութեան միայն կրնայ յանդիլ արդ՝ այս ազատութեամբ՝ վերցիլեալ սկզբունքը՝ քաղաքակրթեալ երկիրներու մէջ տեսնուածը միայն կը յայցնէ, աւր առաւել տաղանդունեցողներն աւելի աշխատուղներն և աւելի դրամագլուխ ունեցողներն՝ աւելի կը շահին :

Բուն հաւասարականք առաջարկեցին այնպիսի ընկերութիւններ կազմել, որոց մէջ իւրաքանչիւր ոք մի և նոյն բաժինն ունենայ, և թոշակաց հաւասարութիւն

— 244 —

լինի , կամ այնպիսի ընկերութիւններ
կազմելոց որոց մէջ է-բաժանվուր ու է-ոփոքի
համեմատ նույն ոպանոյ :

Այս տեսակ ընկերութիւնք հնարաւոր
լինելց համար հարկ կը լինի որ մարդ-
կային բնութենին անբաժանելի եղող իմ
և քցի զգացումն ու գտղափառը կրծիչ
մարդոց մտքին . հարկ կը լինի որ իրա-
քանչիւր որ ամենուն համար աշխատի՝
իշխանութեան գործակալներու վարչու-
թեան ներքեւ՝ և ամենդով ու անձնուիրու-
թեամբ . հարկ կը լինի որ իշխանութեան
գործակալներն այ նցնպէս ամենուէր ու
անատղիւր լինին . ամեն քաղաքացիք ի-
րենց արուածին զո՞ւ և իրենց պիտոքն
յադ եցներու մասին չափաւոր լինին :

Միով բանիւ , հարկ կը լինի որ հրա-
մայողներն ալ հնազանդողներն ալ հրեշ-
տակներ լինին . մերջապէս անհնարը հո-
նարաւոր լինին :

Աշխատունեան և թիւնունեան իրաւունք .

Ընկերականութեան գաղափարաց կայմ-
նակիցներն ու գեցին որ քաղաքական առհ-
մանադրութիւնն ամեն մարդոց ապրելու
իրաւունքը կամ ուրիշ կերպ խօսելով՝ աւ-
ելագութեան կամ օֆունիւնն էրաւունքը հրաւա-
րութիւն :

Ապրելու իրաւունքը ծնած ժամանակա-

նիւ կատայալի . մարդկացին ոչ մէկ իշ-
խանութիւն կրնայ զայն օրինաւորապէս
մեր ձեռքին խլեր բայց իրաց բնութեամ-
բըն՝ այն է ապրելու առաջարկեամբ՝ սուհ-
մանաւորեալ է : Միւս կողմտնէ , ապրե-
լու իրաւունքը՝ մեր նմանեաց և հետե-
ւարար մարդկային ընկերութեան միաւ-
ոնք ապրելու իրաւունք չըկերեր իւր հետ:

Աշխատութեան իրաւունքն է , ըստ ըն-
կերականաց , կառավարութենէն դորդ կամ
աշխատութիւն . խնդրել . որ ուրիշ կեր-
պիւ չկրնար տալ բացց եթէ քաղաքացեաց
եկամտին մէկ մասն այս բանին գործածե-
լով . յորմէ կը հետեւի թէ աշխատութեան
իրաւունքն ուրիշիւ սեփականութեան վե-
րաց իրաւունք եղած կը լինի , ոյսինքն ըրու-
նաբարումն այն սեփականութեան՝ որ ըն-
կերական չնքին հիմն է : Ուրեմն՝ աշխա-
տութեան իրաւունց հրաւարակումն ու
գործազրութիւնը՝ հարկաց չափազանցու-
թեան և հաւասարականութեան կառաջ-
նորդէ :

Օք նութեան իրաւունքն ալ նոյն բանն
է՝ ուրիշ բառերով յայտնուած :

Աւ եռութեան երաւունքը պէտք չէ չփոթել
աւ իսորտելու երաւունց հետ , զոր տասնեւութե-
րորդ գարու անտեսագիտք՝ թիւրկօ եւ
գաղղիական առաջին յեղափոխաւթիւնը

հրատարակած են ընդդէմ այն իրաւանց զոր թագաւորական իշխանութիւնն յանիրաւիք գրաւած էր՝ աշխատելու իրաւունք չնորհելով իրեւ արտօնութիւն կամ առանձ նաշնորհութիւն, և այս ալ ոչ ձրիալի:

Այսոււած, կըսէին թիւրիօ և լուի ժջ՝ արտեստապետութիւնները չնշող և աշխատութեան ազատութիւնը հրատարակող հըրովարտակաց մէջ, մարդոց պիտօյքներ տալով և աշխատութեան միջոցն անոր համար հարկաւոր ընելով՝ աշխատելու իրաւունքն ամեն մարդոց սեփականութիւն ըրաւ, և այս սեփականութիւնն ամեն սեփականութեանց առաջինն, ամենէն նուիրականն և ամենէն անկապտելին է:

ԳԼՈՒԽԻ ԻԹ.

Ս.Զ.Ց.Ց.Ր.Ի.Ւ. — Հ.Ս.Ի.Ս.Ա.Ր.Ո.Ի.Թ.Ի.Ւ.՝
— Ե.Վ.Բ.Ա.Ց.Ր.Ո.Ի.Թ.Ի.Ւ.՝

Այսուսնիշն և կազմառորութիւնն ։ —
Հաստարութիւնն օքինաց տաջն և հաստառաբութիւնն գիտեաց. — Եղբայրութիւնն.

Այս ձեւագիրն երկու անդամ Գաղղիոց դրօշին վրայ արձանագրեցաւ, և յաճախ ՚ի վկայութիւն կը բերուի իրեւ

արդի քաղաքակրթութեան և տնտեսուկանն յառաջադիմութեան ոկրբանց բռվանդակութիւն: Այս նկատմամբ քանի մի բացատրութեանց կը կարօտի, որովհետեւ զայն կազմող երեք բառերն յոյժ տարրեր կերպիւ կրնան մեկնուիլ:

Այսուսնիշն և կազմառորութիւնն:

Տեսանք որ Ընկերականութիւնն անտամիր ձանչուած գարդապետութեանց հաւաքածոյն՝ Քաղաքական անտեսութեանէն կը տարբերի, որովհետեւ Սեփականութեան սկզբունքը՝ որոյ վերայ կը յենու. Քաղաքական տնտեսութիւնը, ընդգունիք, որովհետեւ Ընկերականութիւնը մարդոցմէ հնարուած ընկերական արենակեալ կազմարութիւն մի կերպէ, մինչդեռ Քաղաքական անտեսութիւնը կուսուցանէ: Թէ պէտք է թողուլ մարդկաւթիւնը որ Նախաճանակութեան տուածրնագրմանց և բնական օրինաց համեմատ տպաւութեամբ զարգանաց: Ընկերականութիւնն զմարդ իրեւ անպատճախանատու մանուկ կը նկատէ, զոր գործունէութեան ամեն մէկ ճիւղին մէջ առաջնորդել պէտք է, մինչդեռ Քաղաքական տընտեսութիւնը զայն աղատ և իւր գործոց պատասխանատու հրատարակելով կուզէ

որ ամեն բանի մէջ ինքնորոշութիւն տըր-
ւի անոր :

Ուրեմն ընկերականութիւնն՝ ինչպէս
որ Սեփականութիւնը չճանչեր, այնպէս
աւ Ազատաթիւնը չճանչեր : Առաջարկի
և Խնդրանաց օրինքն և մրցման գործո-
ղութիւնը մերժելով, աշխատութեան ա-
զատութիւնը կը բռնարարէ, զոր Քաղա-
քական անտեսութիւնը Սեփականութեան
սկզբան իրու պատկեր և իրու ընկերութեան
կեանքը սնուցանող անհրաժեշտ պայման
կը հրատարակէ :

Հաւատաբութիւն օքինաց ռազմ և հաւա-
տաբութիւն գիտեաց .

Հաւատաբութեան վերոց ալ նոյն ան-
համաձայնութիւնը կայ :

Քաղաքական տնաեսութիւնը՝ 1789/ Գաղղիական յեղափոխութեան հետ՝ իր-
րեւ արդարութեան սկզբունք և իրու ա-
զատութեանէ ետեւ քաղաքակրթութեան
միջոց կը հրատարակէ օրինաց առջեւ հա-
ւատաբութիւնը այսինքն ամեն քաղաքա-
ցւոց իրաւանց ու պարտեաց անխստիր հա-
ւատաբութիւնը՝ թէ՝ իշխանութեան եւ
գատական ատենից կողմէ պաշտպանու-
թիւն գտնելու, և թէ՝ հասարակային պաշ-
տամանց և դինուորական աստիճանաց

հասնելու մասին . միուժ բանիք՝ այն ամեն
քաղաքական և քաղաքական լրատ անց և
բարեաց մասին՝ զորս քաղաքացիք կրնան
ձեռք բերել ընկերութեանէն . — միւս կող-
ման՝ այն ամեն պարանեաց մասին որք
երկրի կամ պետութեան մը քաղաքաց-
ւոց վերայ կը դրուին :

Ծնկերականութիւնն աւելի հեռու կեր-
թայ . Հաւատաբութիւն ըսելով՝ վիճակաց
Հաւատաբութիւնն կը հասկնայ, այսինքն
կենաց և աշխատութեան Հաւատաբու-
թիւն, թշուակաց Հաւատաբութիւն, և
մինչև խկէ իւրաքանչիւրին պիտոյից հա-
մեմատ արտադրութեանց բաշխում . միուժ
բանիք Հաւատաբութիւն :

Այս պահանջումն իրաց ընաթիւնը ը-
ծանչել է . որովհետեւ անհաւատաբութիւ-
նը, որ ընկերական սանդուղէն մեր ելնե-
լու աղատութեամբ կը վոխարինի, այս
աշխարհիս օրէնքն է :

Ումանք քաջառողջ, կորսի՛ և հանձարէ զ
կը ծնինց ունանք հաւատաբութիւնը՝
ունանք հարուստ կամ երջանիկ ծնողներէ
կը ծնին, ումանք թշուառ ծնողներէ :

Ումանք բարերեր երկիրներու, մէջ քայ-
լըր և անողջարար կիմաներու ներքեւ կը
ծնին, ումանք անքեր հողերու վրայ սառ-
նացին կամ ներաջերմ եւ կամ վաստա-

առջ կլիմաներու ներքեւ, անդադար ու զոգմանց գետնաշարժներու եւ ձիւնակրյուներու եւ այլ հարու ածոց ենթակայ կ' ծնին,

Ամանք բաղդաւոր են իրենց ձեռնարկութեանց մէջ, ումանք անյաջող փորձութեանց և վասուց կըհանդիպին և կաղքատանան:

Հոյ ընտանեաց հայր մը, իւր ծնորաց նեցուկ մի, մարդկութեան բարերար մը կը մոռնի կամ ախտաւոր ու անկաք կըլինի. իսկ անդին անօգուտ դատարկանը և անաւոկ մարդ մը քաջառողջ կեանք կը վայել :

Ֆեղ տրուած չէ բացաարել սցս տակր բերութեանց պատճուք, որոց համար բարյութկուն խոստատերք եւ կրօնքը միսիթայար. խոստամներ կընեն :

Սյս զանականութիւնները, և բնած ին հանգ ամանաց, երկրի, կլիմայի, ծնողեան, առողջութեան, հարսութեան պահապատկերներն անթիւ տարրերութիւններ կը գննեն մարդոց մէջ. այսինքն անհաւասարութիւն հարսութեանց և անհաւասարութիւն մինակաց, որ գերմարդկային իշխանութենի, մի կախում ունեցող յարակայ տիեզերական և բնական կրողութիւն մ'է, և որոց համար չկընար ընկերութիւնը մեղադրուի :

Սակայն անհաւասարութեան անբնա-

կան սպատճառութեար ար կան, անիրաւութեանց չգեղջմանց և սիստ օրինադրութեանց արդիւնք գորս գիտութեան պաշտօնն է պայ տակ օրէնսդրին, որպէս զի բառնակ առջ քանի որ յափառութեանը զեղծութիւն ու մանախաճառութիւնն անդացուին, և քանի որ իրաց բնակուն կարգին մի մարդկան անդապահան պատճառներն հետպէսէն, կը նուազին քաղաքակրթութեան յափառադիմութեամբը, որուն ու մենին աւելի կը նպաստէ բարցական և տնտեսական ճշնարութեանց ծաւալումը :

Հարսութեանց անհաւասարութիւնը, որոց երկու ծայրերն են մեծափառ ճախութիւնը, միտութիւնն ու շքայ որութիւնը, գիտեր ու տառապանքներ ունի. բայց սցս անպատճառութեանց հետ իւր ընկերական և նախարարամական, ոյ ուտներն ալ չեն կընար ժխտուիլ, Մարդկութեան իսթանն է, Նախարարամանութենէն ստացած կարգութեան մէջ, և զլիսաւոր շարժանիթ այն անդուր յառաջադիմութեանց որք ամենուն բարեկեցութիւնը կաւել ցընեն : Մարմնոց և մոտաց փութաջանութիւնը կը զրգուէ մարդկային ճարտարութեան ամեն միւղերուն մէջ :

մ' : Ազատ, ինքնայօթար և հանճարեղ
ողպմութեան զգացամ յարդերով ու զո-
վելով հանդերձ, կրաչ աղքասոց թէ ո-
ղորմութեան հոգին մեծ տճում մ'ստանա-
լու տրամադիր չէ, և թէ պաշտօնական
կամ անհատական ողորմութիւնը խիստ
թէթեւ զարման մի կուպայ իրենց տա-
ռապանաց : Խրենց համար ամենէն անփր-
րիպ և ապահով միջոցն է ինքնին իրենց
բարեկեցութեամբ : Այսոր համար հարկար-
ժեալ են ենթադրել ենէ հանցան մարդիկ,
ինչպես քանձ ենք վարդ կրաման հրեշտակ
լինիք, և առաջ հրեշտակներ իրենց դլախ
կամ առաջնորդ ունենալ : Այս ակնկա-
լութեամբ կուպին որ օրէնքն եղբայրու-
թիւն հրամայք, որպիս զի ողորմութիւնն
ընդարձակի և թշուառութիւնն ալ հա-
մասարար սեղման :

Քաղաքական տնտեսութիւնն այս են-
թագրութիւնն պատրաստութ կը ցուցնէ փոր-
ձին արտ իւնդներութ կը հաստատէ թէ ո-
պայտօնական ողորմութիւնը դիմու-
թակառութեան ու աճքարշականութիւնն
կառաջնորդէ ողնեազմեցը և թէ բռնի
ողորմութիւնն անիրաւ յափշտակութիւն

ՈՒՔԱՐՏՈՒԻ

Ի Մ Ա Ս Տ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ի

ԿԱՄ

ՀԱՐԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԲԱՆ *

ՅԱՆՆԵԼԻՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԷՆ ԴՐՈՒԱՅ

ԱԲՐԵՎԻՇ ԸՆԺԻՐՊՈՂ.

Լամծ եմ թէ հեղինակ մ'երբ տեսան
որ իր գրուածներն ուրիշ գիտնական հե-
ղինակներէ յարդանօք կը յիշուին, աճ-
բերկութիւն կ'զգաց Այս բերկութիւնը
քիչ անդամ պատահած է ինձ վայելել. ո-
րովհետեւ, որչափ որ առանց սկավառու-
թեան կրնամ ըսել թէ քառորդ դարէ ի
վեր տարեցցց շինողներուն մէջ նշանաւոր
համբաւ մ'ունեցած եմ, բայց և ոյնպէս,
չեմ գիտեր ինչ պատճառաւ, ուրիշ տա-
րեցցց շինող եղբայրակիցներուն կողմէն
խիստ քիչ անդամ դովեստ լած եմ, ոչ
ալ հեղինակ մի զիա յիշած է. այնպէս որ,
եթէ գրական աշխատութիւններու իրա-

* Աշխատասիրութեան ու խնայութեան
վրաց գեղեցիկ խրատներ պարունակելուն
համար արժան համարեցներք թարգմանեն:

կան շահ չըերէին ինձ, դովեստից սովոր զիս բոլորպիմ պիտի յուսահատեցնէր:

Եղբակացուցի մերջագի թէ իմ արժունեցաց բաւարարութառութիւններու դըն էր որովհետեւ տարեցցոս կը գնէր. մանաւանդ որ՝ տառնց ճանչուելու աշխարհի մեջ հաջուկ կը հաջուկ կը գնէր. որ իմ խրատներս յանձախ կը յիշէին սու ունա, «քարեմիտ Անքարտու այսպիս կըսէ» բաելով: Այս բանը բերկրաթիւն պատճառած է ինձ, և հաստատած թէ ժողովուրդը ոչ միայն իմ խրատներւս կարեւորաթիւն կուտար, այլև կը յարգէր: Կը խաստավանիմ, որ իմ առածներս միշեցնելու և յանձախ կրկնել տարս համար ես ալ երբեմն լրջարար միշած եմ: Ասկէց կրնաք հասկնալ թէ որշափ գոհութիւն պատճառած է ինձ հետիւեալ գէները որ պիտի պատմեմ:

Անդեմ օր ձիով տեղէ մանցած: Ժամանակս տեսայ որ աճուրդի մը պատճառաւ շատ մարդիկ հաւաքուած էին հոն: Աճուրդին ժամը դեռ Եկած չըլլալով, մարդիկը ժամանակիա նեղութեանը վրայ կը խօսէին իրարու հետ: Հոն մասկեր չերմած և ճնորհով հադուած ծերունի մ'ալ գանուելով, խօսակցուներէն մին անոր դարնապարաւու: «Ճամը, Դուք ի՞նչ

կը խօսէիք այս ժամանակիա վերաց: Այս ծանր տուրքերն երկիրը չպիտի պայնեն: Ի՞նչպէս պիտի կրնանք մնարել: Կաչ խորհուրդ կաւտաք մեղ:

Ծերունին քիչ մի խորհուրդ ետեւ պատասխանեց: «Թէ որ իմ կարծիքս առ նու է կուղիք, քիչ խօսքով յացանեմ ձեզ, որովհետեւ խօսք հասկցովին՝ մէկ խօսքը բաւական է», և «Գիտել խօսքով չենարի կըսէ նիգարատու: Այս խօսքին վրայ, չո՞մ գըտնուողները ծերունացն չուրջը բոլորուերով աղաջեցին որ խօսի: Ծերունին ող սցավի սխուեցաւ:

Աիրելի՛ քարեկամիք և բարի՛ զրացիք: իրաւ է որ տուրքերը չափ ծանր են, սուկան թէ որ տուրքը կառավարութեան վճարելիքնիմ միայն ինչէ, կրմայիչը դիմուա վճարելու յայս ունենալ: բայց մեք ուրիշ լուկ տուրքեր ալ ունինք որ տեղի ծանր են: օրինակի համար կառավարութեան տուածնուս կրկնավատիկը մեք ծուլութեան, եռապատիկը մեք հարաւաթեան, և բառապատիկը ալ մեք անիս հետութեան կը վճարենք:

Վանքը ոյնավիսի տուրքեր են զրը հարկապահանները չեն կրնար բնաւ պականցնել: ասկայն եթէ մեք բարի խրառ մարդ ընող մարդիկ ենք, տակամին յայս մի կայ

մեզ համար . « Եսրոր դու քեզ օդնես ,
Աստևած՝ ալ քեզ կ'օգնէ , կըսէ՝ թիբարտոս
իր 1735ի տարեցոցին մէջ :

1. Աթէ զտնուելը այնպիսի կառավա-
րութիւն մը , որ մեր ժամանակին տաս-
նէն մէկն իր ծառայութեան նորիելու
հարկագրէր մեզ , ստուդիւ շատ ծանր
կուգար մեզ այս պայմանը . բայց մեր մշ-
ջն շատեր՝ աւելի բառն կերպիւ հար-
կատու եղած են իրենց ծուլութեան :
Աթէ պարապ անցուցած կամ անօդուա-
րաներու վատնած ժամանակիդ հաջութէր,
բատիս ճշմորտութիւնը կը համար :
Դատարկութիւնը նեղութիւններ կը բե-
րէ իրեն հետ և մեր կեանքն զգալի կեր-
պիւ կը կարճեցնէ : « Դատարկութիւնը
ժանգի կը նմանի , կըսէ թիբարտոս , աշ-
խատութիւնէ աւելի կը մաշեցնէ » — Միշտ
գործածուած բանալին վալլաց :
— Եթէ կենաց յարգը զիտէք , ժամանակ-
նիդ պարապ մի անցունէք , որովհետե-
կեանք բառածը ժամանակն է : Ո՛րչափ
ժամանակ կը զրկենք պէտք եղածէն աւե-
լի քննուալու համար Ձենք յիշեր թէ քը-
նացով աղուէսն հաւ չկրնար որսալ . և թէ
կ'երեզմանին մէջ շատ ժամանակ ունինք
ննջելու » : Աթէ ժամանակը հարստու-
թեանց ամենէն թանօքինն է : ժամա-

նակին կրուստոն ալ շւտցլութեանց ամե-
նին մեծն է : « Կորսուած ժամանակը նո-
րէն ձեռք չդար , և մեր բառական երկար
համարած ժամանակը խիստ կարծ կրո-
պաց միշտ կըսէ թիբարտոս :

Ուրեմն , քանի որ կարողութիւն ու-
նինք , քաջութեամբ աշխատինք : Եթէ
փութաջանութիւն ունենանք , քիչ յոզ-
նելով՝ շատ կործ կը տեսնենք : « Ծոյին
համար ամեն բան դժուար է ; իսկ ջանա-
սիրին համար դիւրին : — Առաւօտուն ուշ
երնողը՝ բոլոր օրը կանճրկի , և մինչեւ որ
կործի սկսի , իրիկուն կըլլաց : — Ծուլու-
թիւնն այնչափ ծանր կը քայէ , որ աղ-
քառութիւնը շուտով կը համար ետևէն :
— Զեր գործերը դուքյառաջ քշեցէք , որպէս
զի գործերը ձեռլչքեն : — Խրիկուան կանուխ
պառկիլն և առաւօտուն կանուխ ելնելն
առողջութիւն , հարստութիւն և խելք կը
բերէ մարդուն : Յաջող ժամանակի փա-
փառիլ ու սպասելն ի՞նչ կընշանակէ : Եթէ
գործել զիտնանք , ժամանակը լուսի փո-
խելլ մեր ձեռքն է : Անիբարտոսի ըսածին
պէտ , « փութաջանութիւնը բաղձարով չըլ-
լար , և յուսով ապրողն ոնոթի կը մեռնի ,
Առանց աշխատութեան շահ չկաց :
— Քանի որ հողեր կամ աղարսակներ չու-
նիմ , ձեռ օքս պէտք է աշխատիմ : կամ եթէ

ունիմ, ծանր տուրքեր գրուած էն անոր պայ: «Արհեստ մ'ունենալն ազ արօնկ մի ունենալը ազէկ է» կըսէ նիփարուան իւստամի: Ամէնսապ շահ ազ կը բերէ պատի, աղ բայց ավ տք է արհետուին և աւելին իշնալ ու դրսի Ապա թէ ոչ արհետոր կամ աղ արակը չեն կրնար առաքերը մարելու ողնել:

Աշխատաօէք, մարդն անօթութենէ վախնապիք չունի: «Անօթութիւնն աջաւտակը մարդուն դունին ներա կը չուցի բայց չհամարձակիր մանել:»

Դատարանի գ ործականներն ազ չեն կրնար հոն մանել ու սրամքեամեւ պատոքն աշխատաթեամբ կըսէպատի, իսկ յաւահատութեամբ կը մեծնաց: Գանձ գտնելու կոմհարուստ աղդականներէ ժառ անդուր միւն ճեռք ձերտ ավ տք չունիք: «Հապրասութիւններ ժամանութեամբ է ամեր ճեռք կը երչի, և Աստուած բան չխնացեր աշխատազէն:»

Մայլին քնացած ժամանակ՝ գուք պատարնիդ մշակեցիք թէ՝ ուտելու և թէ վաճառելու ցորեն կամենաք: Աշխատեցիք այսօր, վանզի կրնաց ըլլար որ վաղն աշխատելու արդ եթք մ'ունենար: Այս պատճառաւ է որ նիփարտան կըսէ: «Աէկ ու ու է երկու աստածէն լաւ է» և թէ՝ «Ինչ որ կըս-

նար սյաօր ընել՝ վաղուան մի թ ազուք:»

Եթէ աշխատատէր մարդու մի ծասոյ ըլլացիք չէ իք ամաչեր երքուր մեղ պարան նասած ամսնէիր Արդ՝ քանի ու դուք ձեր տէրն էք ամաչեցիք Երբար ննքվինքնիդ անդ ործ աւթեան մէջ ամսնէր որովհետեւ շատ բնելիք դ ործեր ունիք թէ՝ ձեր թէ՝ ձեր ընտանեոց, և թէ ձեր երկրին համար:

Որքենի առաւուն կանութելիք որ պէս զի ողեան աշխատընիս վրայ՝ ծագած ժամանակ չըսէ: «Ո՞ւմ վաս մարդ մի, որ դեռ կը բնանայ» ինաւ մի դ ունդողիք: գործի սիսեցիք: Ճեռքերնիդ գործիքներու վարժեցուցիք: և յիշեցիք Ամփարտուի այն խօքը թէ՝ «Զենքը ձեւնոց անցունող կատուել մեկնարք բնանարը ընենել:»

Պիսի ըսէք թէ երեւ ւնի «ընելիք չառելոց բայց ուժու չըտեսր:» Կազելի է: Բայց կամք և յարտուեւաթիւն ունեցիք: և հարացըներ կը գործէք: Վկաթիլ կաթիլ վազ զող ջուրը վերջառէս քարը կը ծակի: — Աշխատանիթեամբ և հայեւերութեամբ փոքրիկ մանկ մ'առասանը կը կարէ, եւ վագրիկ առապրի մը հարուածներով մեծ կաղնին ները կը կողին կիցնան:

Կարծեմ թէ մէջենէլզ մէկը կըսէ ինձ, պիմէ քանի մու վացրեւան պարան կը նորու չի՞:

Այդ հարցման պատճենիսնելու համար
Բիբարատակի ըստածը կը սեմ: «Թէ որ հան-
գրաւութեան արժանիք ըլլալ կողիքը ձեր
ժամանակը լու զ ործած եցէք: քանի որ
մէկ բռովէին տէրք չէք: մէկ ժամ պարագ
մի կօրանցնէք:» Հանդ ստութեան ժամերն
ալ օգտակար բան մ' ընելու ժամանակ են: «
Եթայն ժրածան մարդը կրնաց այս տե-
սակ հանդստութիւն մը ձեռք բերել: ծոյ
մարդ ոյ ձեռք բերելիք բանը չէ: Հանդ խա-
կեանքն ու անդ ործ կեանքն իրացմէ շատ
տարրեր բաներ են: Ալ կարծէք որ ծոյ-
ւութիւնն աշխատութենէ տեսի համար
պարզ եւէ ձեզ: Շոտ կը սխալիք: վասնդի
«Ցու լուսէ իւնը հոգեր կը ծնի: և տուանց
հարկի հանդ ստութիւնը ձանձրյոթ և վիշտ
կը բերէ:»

Համ մարդիկ կան, որը տաւանց աշխա-
տութեան՝ մինակ իմերք բանեցներով տու-
րից կուզեն, բայց դրամագ րո խ չունենաւ-
նուն պատճուաւ չին կրնար յաջողիլ: Աշ-
խատութիւնն՝ ընդհակառամին՝ դիւրու-
թիւն, տուատութիւն և պատիւ կը բերէ
իր հետ: «Չու արձութիւնն իրմէ վախչոր-
ներուն ետեւէն կրնազէ միշտ: Բանակ
մանով ժրածան կինն երբէք տուանց շապ-
էի չմասր: Քանի ոյ կովերու և ոչիսրա-
ներու տէր եղաց, ամեն մորդ բարե կու-

տոյ ինձ, կըսէ Ռիքարտոս:

2: Բայց մինունք աշխատաբիութիւնը
բառական չէ: այսոք է նուեւ հանդասաւու-
մասութիւն կանոնաւորութիւն և փոյթ ու-
նենալ մեր գործերը մեր ձեռօքն ու աշօ-
քը տէսներ և բորուովն ուրիշ չկապւեիք
«Ցեղէ տեղ փախուզ ձառ մը, կամ
յանձիր բնակագան վախով ընտանիք մը
չէմ տեսուն: կըսէ Ռիքարտոս, որ հաստատ
կեցողներուն: շափ յաջողիր: Աւրիշ տեղ
մ' ալ սա խօսքերը կըսէ: « Արեք անդ ամ
տունէ տուն վիխագրաւողն հրկիզեալի մը
շափ վնաս կըկրէ: Դուք խանութիւնիք պա-
հեցէք որ խանութիւն ալ ձեզ պահէ: Ամէն
ձեր դործ կատարել կուզեք: դուք ան-
ձամբ կը լուիր կիցէք: իսկ եթէ կուզեք որ
շկատարուի, ուրիշը զրկեցէք: Երկրագ որ-
ծըն՝ առան բերք տուանպաց հումագ՝ արց-
րին դրսին բնը այսոք է անցնիւ: Ցիստ
մը աշքն իր երկու ձեռքն տեսի զործ
կըկոտորէ: Անհոգութիւնը՝ շղ իտութենէ
տեսի վնաս կը բերէ: Գործաւորներուն
վերաց չհոկելն իր քանին անսնց ձեռքն
յանձնելէ:»

Աւրիշ վրաց շափն աւելի վասահու-
թիւնը շատ մարդոց տունը փրացած է:
արովշետեւ Ռիքարտոսի ըստածին պէս «այս
աշխատնի գործերուն մէջ՝ ուրիշի հաւա-

տալով չէ ու մարդ կրթիւնը ին այլ ջնուռուսաց կողմէն անձաւի հոգ տալողն անեն և անօն անձաւի կողմէն ինչպէս ուր յադիքութեանը բաժին և երկինքն առաջ բիւրուն է, աջակի առ կիսուութիւնն առ սումնայիրին և հարաւութիւնն առ զաւթաջանին է: — Ամէ հաստատութիւնն առ կուտարդիմ ու սիրելի ծառուց մը կուպիչը դաշտաւուցիւր ձեզ:

Ամբարտոս խուստ կուտաց թէ ամենն ընուր կամ չնշին երեւցու բաներու: Ամջ առ անհաջողութիւն բնուզոց չէ: Վասնդի շատ անդամ թիւթէն անհաջութեանէ: Այլ մեծ վը սուսներ յաւաց կուդան և թաւեն մը շը դաւուելուն պատճեւուած միւսն պայտն ուրին կիցնաց: Պացուին իննալովը ձին կը վնասուի, և միւսն վնասուելովը ձիաւուն ինը առ կը վնասուի: Որովհետեւ թշնամին ետեւէն կը հասնի ու կը մեռնի: Եւ այս ամեննեն պատճառը միւսն պայտին մը լրեւելու ժամանակին չնոդալն է:

3. Աշխատասիրութիւնն և մեր դորժոց հոգ տաներու վերայ պաշտիը բաւական է, սիրելիք բայց մեր աշխատութիւնը պարապ չհանելու համար խնայութիւնն առ ունենալու ենք: Ամէ մը կը վաստկած ժամանակութիւն ընել չփառնաց: Բոլոր կանոնն աշխատութեաւը անցունելի ենք: Առ անց մէկ ստակի կը մեռնի: Վարդու-

մը սեղանն ո՛րչափ չէն ըլլաց մեռած ժամանակ սնտուկն այնչափ դատարկ կրպաց, կըսէ Աթեարտոս Քանի որ կանայք սուրծ և թէ յ խմելու պատճառաւ մանելն ու հիւ սելը մէկ կողմ դրին, և արք ալ խմելիքի ին նարզ պատարն ու մուրճը ձեռքէ թողուցին, շատերուն վաստակն անմիջապէս կը փնտայ:

Եթէ կուզէք հարուստ ըլլալ, կըսէ Դարձեալ Աթեարտոս իր մէկ ուրիշ տարեցոցին մէջ, միայն վաստըկից մի՛ սովորիք, այլ եւ վաստըկածնիդ գործածելու ճանաբան ալ գիտցէք: — Սպանիայիք Հնդկաստանն իրենց ձեռքն անցունելով չկրցին հարստանալ, որովհետեւ իրենց ծախոր վաստակին շատ աւելի էր:

Ետ կեցիք ուրեմն աւելորդ ծախորն ընելէ, և այնուհետեւ ոչ ժամանակին ներկաթիւններէն ու տրոց ծանրութենէն և ոչ ձեր տնական ծախորնէն այդչափ դանչ գատելու պատճառ կունենաք:

« Վինը, խմելիքը, խաղն ու անհաւատարմութիւնը, կըսէ Աթեարտոս, հարբարստութիւնը, կը պակսեցնեն և պէտքերը կաւելցնեն: — Գէշ ունակութիւն մը պահելն երկու զաւակ պահելք սուզ կուդայք: »

Կը կարծէք թերևն, որ մէկ սուրճը, մէկ երկու դաւափ օզին կրամ գինին, տես-

սոկ մաւելի կերակուրը ։ Քիչ մաւելի զարդարուն զգեստը, ժամանակ ժամանակ կերունումով զուարձնութիւն մշնելը մեծ բան մը չեն ։ բայց նայեցէք ինչ կրուէ Ակքարտու ։ «Քիչը երբոր շատ անդամ կրկնուի շատ կըլայ» ։ Զգուշացէք մանր մունք ծախքերէ ։ — Մեծ նաև մամենա փոքրիկ ծակէ մը ջուր առնուվ՝ վերջապէս կ'ընկըմի ։ Ճաշակի չափազանց փափելութիւնը մուրացկանութեան կ'առաջնորդէ ։ — Յենդերն հացկերոյթ կուտան իւնըքներն ալ կուտեն ։

Գուք հոս հաւաքուեր եք, որպէս ողի աճուրդով՝ վաճառտելիք մանր մունք և հապուադ թւատ բաներ զնէք ։ Գուք այդ նիւթերուն համար լու բաներ են կըսէք բայց թէ որ զգուշութիւն ընէք, ձեզնէ ամսանց պատուակար պիտի ըլլան ։ Հային կը նէք որ այդ բաներն աժան գնուվ պիտի ծախութիւն և զուցէ իրենց ելան զնէն ալ վար պիտի դնէք ։ բայց թէ որ պէտք ըլլալու բաներ չեն շատ սուղ պիտի գանձեզ ։ Եթէ քեզ պէտք չեղած բանը գըշման, կըսէ Ակքարտու ։ շատ շահցած առ մենէն աւելի պէտք չեղածը կը ծախեն ։ Աւատի աժան է ըներգ բան մը դնելէ առաջ բորդէ ։ Բարենիմ Ակքարտու ըսել կոզք թերեւ թէ շատ անդամ աժան եւ

րեցած բանն աւելի սուղ կուգայ ձեզ, ու բովիւտ ձեր գործը նեղելըց օդտի տեղ վեսս կը պատճառէ ։ Աը յիշեմ որ ուրիշ տարեցցի մի մէջ ալ սա խօսքը կըսէ ։ «Եատ մարդ տեսներ եմ որ աժան բաներ դնելու պատճառու փեր են ։ Եր ստակով ապաշաւ դներէ մեծ անխելքութիւն չկրնար ըլլայ ։ Եւ ստակայն Ակքարտուի այս խօսքը միտութիւն չընդելով առեն որ այդ անխելքութիւնն ընողներ պատկաս չեն ։ Յեւացի մարդն ուրիշներուն կրած վասս սէն խրատ կտունու, կըսէ Ակքարտուու խակ անխելքն իւր կրած վաստովն ալ ընխրանուիր շատ անդամ ։ Այնպիսի մարդ պիտեաւ որ իւր ուսերը գորդարելու համար ծով կեցած է և ընտոնիքն ալ զրեթի անօթի պահած ։

«Բենէ զները, ծիրանիներն ու թառ սիշները, կըսէ Ակքարտու, խոհարանին կրակի կը մարդեն ։ Ասոնք հարկանոր բռն ներ ըլլինել զատ՝ գիրտութիւններ ալ չեն ։ բայց շքեղ տեսք ունենալուն համար կառանուին ։ Ոյս կերպով շինժու ովքաքերը՝ բնական պիտքերէն տեսլի շատ շած են ։ Ամէէ մէկ ծնմարիստ ալ քառ կայ ։ կըսէ Ակքարտու ։ հարիւր ալ առ նաև հացեալք կան ։

Այս և որիշ անոր նման անդամ գուշինը դուրս

ծերով շատ հարուստի զաւակներ աղքամատանալը կարօւ եղան այն մարդոց՝ զուրբառաջ կարհամարհէին, բայց այն մարդիկն աշխատութեամբ և անտեսութեամբ իրենց պիճակին մէջ հապտատ մնացին, Անկէց յայտնի է որ Ռիքարտոսի ըսածին պէս՝ «Ոտքի վերայ կեցող գեղացին՝ ծունկի վերայ նստող ազնուականէն մեծ է»: Ապրուստի համար գանդատողներէն շատեւրը թերևս բաւական հարստութիւն ժառանգած են իրենց հօրմէն կամ ազգաւականներէն, բայց այն հարստութիւնն ինչ պէս ձեռք բերուած լինելը չփխանալով ըսած են իրենք իրենց թէ «Այս ցերեկը դիշեր չունի, և այսպիսի չնչին ծափերը բանի տեղ դնել չարժեքու: Բայց խօսքը Ռիքարտոսին է: «Տղայքն ու խենդերը կը կարծեն թէ քսան ֆրանքն ու քսան տարին չեն հատնիրու: Բայց տաշտէն իմարդ շարունակ հանելով ու տեղը չփնելով շտո չանցած տակը կերևանց, և այն ժամանակ, ինչպէս կըսէ Ռիքարտոս: «Ճնարին յարգը՝ հօրին յամփելն ետքը կը համելութիւ: Բայց եթէ խորհէին կամ ուրիշին հարցնէին, առաջուց ալ կրնացին համկրենալ: Ստակին յարգը համկնալ կուզքու գնացք ուրիներէ փրփու ուղեցելու: Ու որ փոխառութեան կը դիմէ, և պիշտ

փնտուելու կերթայ: Նայնը կը կրէ նաեւ շատ անգամ փոխառունք երրոր տուածստակն ուղեցու կերթայ: Բայց մեր նիւթըն այս չէ:

Սուջի ըսածիս վրայօք Ռիքարտոս խելացի խօսք մ'ունի: «Զարդարիստիւթիւնը ճշմարիտ անկծը մ'է» կըսէ: Ձեր հաւայից ականջ դնելիք առաջ մեր քսակին հետ խորհրդակցեցէք: «Եքասիրութիւնը մարդոց բան պէտքերէն աւելի պօտացող և անկուշու մուրացկան մ'է ու Եթէ գեղեցիկի բան մը դնէք, անոր հետ ուրիշ տասըն ալ պէտք է որ իրարու յարմար ամբողջ մի կազմեն: Բայց Ռիքարտոսի ըսածին պէս ու Ալաջին բաղձանքը պատելն անոր ետելին եկողներն յազ եցնելին պաելի դիւրին է»:

Հարուստին նմանիլ ուղար անխելք աղքամատը կավին նմանելու համար ուսւենալով ճամթող գորտին կը նմանի: Մեծամեծ նաւերը կրնան ծովուն մէջ ուղածն չափ բացերն երթալ, բայց փաքքերը ծովինքէն պէտք չէ հեռանան: Այս տեսակի խենդութիւնները շատ չանցած իւրենց պատիժը կը կրեն: Որովհետև Ռիքարտոս կրտէ թէ: «Ենթեկուան ճամքը սընամառութեամբ ուղարու համար կը կրէն: Հպարտը, իրիկ ու անը խայտառակաւթեամբ կը ունի:

թէ ։ Հնդարտին սեղանին վրայ առաւօք տուն սուտութիւն կը գտնուի, ցերեկն աղքատութիւն և իրիկունը խայտառակութիւնն:

Բայց շքեղ երեւնալու սնափառութեանէն ի՞նչ կենէ, որ այնչափ հոգ ու ներկութիւնն կրենք և ժամանգներու մէջ իշնանք: Ոչ առողջութիւննիս կրնայ պարհել, ոչ ցաւերենիս կրնայ թեթեցնել, ոչ ալ անձնական արժանիքնաւ առելցնել: Ընդհակառակն այլոց նախանձը կը շարժէ մեր վերայ և մեր աւերումը կը փոթացնէ: Ի՞նչ է թիթեռնիկը: Հազուած որդէ մ'աւելի բան չէ: Խնդգինք մեծ ու վասուառ ցացնել ուզող միջակ մարդն ալ այնպէս է:

Աւրեմն անխոելքութիւն չէ սցսպիսի անսփուան բաներու հանար պարտքի տակ մըտնել: Հիմա կատարուելիք աճուրդնն մէջ վեց ամիս ժամանակ կը տրուի մեկ՝ առած բաներնուս գինը վճարելու, և կարելի է որ մեզնէ ումանք այդ սպայմանէն թելազրուելով եկած են: Որովհետեւ առանց իրենց քատիչն ստակ մ'հանելու՝ իրենց հաճոցն յադեցնել կը յուանան:

Բայց, աւագ՝ խորհեցէք անդամ մ'որ պարտքի տակ մտնելով ձեր աղատութիւնն ուրիշի կը պահանձակի Նթէ որոշեալ սպայմա-

նաժամուն չկրնաք վճարել աւենելիքն: Թը տեսած ժամանակնիդ պիտի կարմրիք, հետոք վախնազով պիտի խօսիք զամապան խեղճ պատճառներ յատ աջ բերելով՝ թողովթիւն խնդրելու պիտի խոնարհիք ։ Քիչ քիչ ձեր անկեցութիւնը պիտի կարմրն էք, և մերջապէս ցած սուտէր պէտք կրուցելով ինքզինքնիդ պիտի անպատուէքը որովհեան, ինչպէս կըսէ Ռիքարտոս, «Պարտապանին առաջին մօրթիւնը պարտք քնելնէ, երկրորդը սուտ խօսին է, և սաւոր պարտքին պոչէն զզատուիր»:

Ազատ ծնած մարդ մ' ո և է մէկաւն հետ խօսած կամ երեսը նայած ժամանակ պէտք չէ բնաւ կարմրի կամ վախնայ բայց աղքատութիւնը չատ անդամ մարդուն համարձակութիւնն ալ կը կռարէ, առաքինութիւնն ալ: «Պատապից պարիլ դժուարաւ կանդուն կըկենայ», կըսէ Ռիքարտոս:

Եթէ իշխան մի կամ կառավարութիւն մի նշանաւոր անձանց պէս հագուիլը ձեզ արգիլէր և ձեզ բանտը գնել կամ դերութեան դատապարտել սպառնար, ի՞նչ կը սէիք անդր համար: Ձէ՝ իք բսէր թէ «Մեզ ազատ ծնած մարդիկ ենք, ինչպէս ուզենք» այնպիս հագուելու իրաւունք ունինք, թէ այսպիսի հրաման մի մեր պատութեան բանագարածն էն կայլու իւ ամկայն շքեղ

երեւնալու համար պարտքի տակ մտած ժամանակնիդ՝ դուք ձեզ կամովին գերութեան իր մասնէք, Երբոր ձեր պարտքը չկրնաք վճարեց պարտատէրը կրնայ ձեզ բանտը դներով աղասութեանէ զրկել՝ կամ գերիի պէս դործածել:

Պարտք ըրած ժամանակնիդ թերեւս չմտածէք, բայց «Պարտատէրներուն յիշուղութիւնը պարտապաններուն յիշուղութիւնն սուր է», կըսէ Ռիքարտոս ։ Պարտատէրները շատ ջերմեռանդ են, օրացոյցը ձեռուը ընուն վար չեն ձեռ ։ Դուք դեռ չպատրաստուած՝ վճարորը կուգայց և ըստակը ձեզնէ կուղուի ։ կամ, եթէ ձեր պարտքը չէք մոռցած, պայմանաժամն որ ուռաջ երկար կերեւէր, քանի մոտենայ այնչափ կարճ կերեւնայ, և կարծէք թէ ժամանակը թուչելու համար կրնակներկութեւ ունենալէ զատ՝ երկու թեւ ալ ուոքերուն վերաց դրած է։ «Զատիկին օրը վըճարք ունեցող մարզուն՝ մեծ պահքը խիստ կարճ կուգ այ» կըսէ Ռիքարտոս ։

Փոխ առնողը փոխատուին և պարտք ընողը պարտապիրոջ գերին են։ Սադ կըրկին շլթ աներէն զգ ու շացէք միշտ պահեցէք ձեր աղասութիւնը ու անկախութիւնը, ժրածան ու ազատ եղիք ։

Կարելի է որ դուք ինքզինքնիդ այս

միջոցիս յաջող վիճակի մէջ կը կարծէք, որ ձեզ կարող կընէ առանց վասառ ձեր մէկ հաճոցն յազ եցնել, բայց ես կըսեմ ձեզ թէ ձեր ժերութեան օրերուն և անակնակալ պիտոյից համար խնացութիւն սէտք է ընէք քանի որ կրնաք ։ Առաջու եան արեւը բոլոր օրը չտեւերի վաստակըն անստոցդ է և անցաւոր, բայց ծախքը ձեր բոլոր կենաց մէջ տեսական է և ստոյք ։ «Երիւս վասարան չինելը՝ մէկ վասարան միշտ վառ պահելի դիւրին է, կըսէ Ռիքարտոս, ուստի իրիկունն առանց կերակուր ուտելու պատկին» առ աւօտուն պարտական ելնել լաւ է։ — Կրցածնուղ չսփի վաստիկցէք, կրցածնուղ չսփի ալ պահեցէք ։ ահա այս է ձեր կապարն ոսկիի փոխելու քիմիադ իտութիւնը» և երրոր սցդ բնազանցական քարը ձեռուը լինիդ ունենաք, վաստակ եղիք որ ոչ ժամանակիս նեղութենէն, ոչ ալ տուբքերու ծանրութիւնն կը դանդասիք ։

Ա. Այս խցատներս, միրելիք, ուզիդ բանի և խոհեմութեան ներշնչած ներն են։ Սակայն բոլորովին ձեր այխատութեանը, ոնտեսութեանն ու խոհականութեանը մի՛ տարտինք, Արգարկ ասոնք պատուական բաներ են, բայց առանց Ասուծոյ օրհնութեան անօդութ են, Ուրեմն խոհարհու-

թեամբ Աստուծոյ օրհնութիւնը խնդրեցէք:
կարօտելոց վերայ գթած և առատասիրտ
եղիք, և կրցածնուղ չափ օգնութիւնու
մսիթարութիւն տուէք անոնց : Յիշեցէք
որ Յոր երանելին ալ թշուառ էր, բայց
յետոյ երջանիկ եղաւ :

Աւելի խօսք չեմ ըներ: «Փորձը դըպ-
րոց մէ՛, որոյ դասերը սուզ են, բայց ան-
խելքներն անով միայն կրնան խրատուիր,
կըսէ Ռիքարտոս, սակայն դարձեալ մեծ բան,
մը չեն սովորիր, որովհետեւ, ինչպէս կըսէ
խրաւամբ Ռիքարտոս, «բարի խրատ կըր-
նայ տրուիլ բայց ոչ բարի վարք» : Յիշե-
ցէք սակայն թէ խրատ ըընդունողը չկըր-
նար օգնութիւն ալ դանել վասնդի, ինչ-
պէս կըսէ Ռիքարտոս, «եթէ դուք խելքի
խրատներուն ականջ չկախէք, ան ինքինը
մտիկ ընել կուտայ ձեզ» :

Եցրունին լիցուց խօսքը: Մտիկ ընող-
ներուն ամենն ալ անոր տուած խրատնե-
րուն հաւնեցան, բայց ինչպէս որ քարոզ-
ներէն եաքը սովորապատր կը տեսնուի, իս-
կայն անոնց հակառակն ըրին: Որովհետեւ
աճուրդն սկսածին պէս, ամենն ալ տնօր-
քերուն ժանրութեան հոգն և ծերին խր-
ատները մասնալով՝ խենդ ու խելառ բա-
ներ դնեցին:

Խակ եմ տեսաց որ բարի ծերունին օ-

րացոյցներս ուշադրութեամբ կարդ ացէր,
և քսանուկինդ տարիէ ՚ի վեր դրած խրատ-
ներս խնամով կարդի դրեր ու ամիտիեր
էր : Յաճախ իմ անունս տաղով ինձմէ
բերած վկայութիւններն՝ ուրիշ համար
ձանձրալի կրնային վների բայց իմ որնա-
փառութիւնն շատ գգուեցին, թէ և այս
որ դիմեմ որ անոնց հազիւ տասնէն մէ կն
ինն է, մնացեալներն ասդիէն անդիէն ա-
մեն ժամանակի և ամեն աղջի հմաստնոց
խօսքերէն քաղած եմ:

Կնչ և իցէ, ծերին թերնէն այն դրած-
ներս լամած ժամանակ՝ միաժամ գրի որ ես
ալ անսնցմէ օգուտ քալիերով ինքովինքսուղ-
ղեմ, ուստի որչափ որ ես ալ աճուրդէն
ինձ համար նոր գգեստ մը գնել խորհած
էիս միտքս փափեցի, և հինգ ժամանակ մ’ ալ
հապնելս որոշմամբ մեկնեցայ:

Անդեմ՝ ընթէ երցոգք, եթէ դուք ալ ինձ
պէս ընէք՝ շահաւոր կելնէք :

ՀԱՐՄԱՆԱԼՈՒ ԽՐԱՑՆԵՐ

ՅՈՒՆՔԻՆ ՓԻՒՍՈՓԱՅԻՆ ԳՐՈՒԾ

1.

Ծեր գործառքի ճառ երեսուարդ
գործառք խրացն

Յիշեցէք որ ժամանակն ստորի է :
 Ով որ աշխատելով կրնայ օրը տասն
ֆրանք շահի : բայց օրին կէսը պարտելով
կամ պարտապ կենալով կանցունչ : թէ և
նոյն պատըած կամ պարտապ կեցած ժա-
մանակ կէս ֆրանք միայն ծախք ընէ :
 պէտք չէ որ այդ ծախքը միայն հաջիւ ը-
նէ : որովհետեւ կէս ֆրանքէն զատ՝ կինդ
ֆրանք ու ծախք ըրած : կամ աւելի միշտ
իրանդով ծովը նետած է :

Յիշեցէք որ վարկն ստակ է :

Ամէ մէ ին իմ պարտքիս պայմանա-
ժամը լրանալին եռեւ իւր ստակն իմ ձեռ-
քը թողու : անոր շահը կամ պարտադրե-
լիք արդիւնքն ինձ տուած կը լինի : որ-
չափ ժամանակ որ այն ստակն իմ ձեռքս
մնայ : Այս շահը խիստ մեծ կը լինի ըն-
դ արձակ ու հաստատուն վարկ ունեցող և
այն վարկը լու գործածել գիտցող մար-
դուն համար :

Յիշեցէք ոյն ստակը բազմածին է ըը-
նութեամբ :

Վտակը կրնայ ստակ ծնանիլ . ծնած
ձագերն ալ ուրիշ ձագ եր կը ծնանին ա-
ւելի մեծ դիւրութեամբ , և յաջորդա-
բար : Գործածուած կինդ ֆրանքը պեց
կարժէ . եթէ դարձեալ գործածուի՝ եօ-
թըն ֆրանք և քասն սանթիմ կարժէ , եւ
համեմատաքար մինչև հարիւր նարօչոնի
կը հասնի : Ո՞րչափ աւելի բանի , այնչափ
աւելի կը մեծնայ , և շահերն հետզհետէ
աւելի արտագ կը ծնանին : Ով որ յզի խոզ
մ'սպաննէ , անոր բոլոր սերունդն ալ մին-
չև ի հազարերորդ ծնունդ կը ջնջէ : Ով
որ ֆրանք մը վասնէ : անոր արծաւ-
րելիք բոլոր շահերը մինչև ի հարիւրաւոր
ֆրանք կը ջնջէ :

Յիշեցէք որ օրը միայն քառսուն սան-
թիմ մէկ կողմ դնելով : տարին հարիւր
քասն ֆրանքի գումար մը կը գոյանայ :
 Այդ փաքրիկ գումարով , զոր ամեն օր
մեր ժամանակէն կամ ծախքէն կը վատ-
նենք առանց նշմարելու : Վարկ ունեցող
մարդ մի , իւր միակ երաշխաւորաթեամբ
հարիւրին կինդէն հազար ֆրանքի շահ
ձեռք կը քերէ : Այդ գրամազ լրսին եթէ
արուեստագէտ մարդէ մի ժրութեամբ
գործածուի , մեծ օգուտներ կարտագրէ :
 Յիշեցէք այն առակն որ կըսէ . և առ
վճարողն այլոց քասկին ուրն է : Ով որ

խոստացեալ պայմանաժամաւն իւր պարտ-
քը ճշդիւ կը վճարէ , ամեն ժամանակ և
ամեն առթի մէջ իւր բարեկամաց բողոք
սովակը կրնայ՝ գործածել : Աշխատութե-
նէ ու խնայութենէ ետեւ երիտասարդի
մ'այս աշխարհին մէջ յաշողելուն ու ա-
ռաջ երթարուն առաջին միջոցն է իւր
ամեն գործոց մէջ ճշդութիւնն ու արդու-
րութիւնը :

Այսոր համար , երբոր մէկն սովակ
փոխ առած էք , ձեր խոստացած վճարօ-
րէն մէկ ժամ աւելի մի՛ պահէք ձեր քով
որպէս զի ճշդութենէ խոտորած չերեւիք +
և ձեր բարեկամին քսակն յատիտեան
չդոցուի ձեր առջն :

Գոյտառութիւն ընող մարդուն ամե-
նէն փոքրիկ գործ երն ուշադրութիւն կը
գրաւեն : Երբոր ձեր մուրճին ձայնն առ-
ուաւ օտառն կամ իրիկուան ուշ ժա-
մանակ ձեր պարտատիրոջ տկանջին կրն-
չի , տակառին վեց տմիս ժամանակ կու-
տայ ձեզ . բայց երբոր գործի ժամանակ
գնտախաղին գլուխը ուեսնէ ձեզ , կամ
ձեր ձայնը դինետունէն լիէ : Հետեւեալ
որն սովակը կը պահանջի , դիմուարով իսկ
որ առենը մէկն չկրնար առանալ : Այս
մասիր պարագաներով միայն կրնաք ցու-
ցընէ) մէ ձեր պարտքը չէք մոռցած : և

ասով միայն կրնաք պարկեցա և ճիշդ մար-
դու համբաւ ստանալ , և ձեր վարկն ա-
ւելցնել :

Զգուշացէք վարկ ունեցող անձանց
շատին սխալանացը մէջ կյանալէ , այսինքն
ձեր ունեցածին ամենն ար ձերը համարե-
րով լսու այնմ ապրելէ : Այս պատ հաշուին
մէջ շինայու համար՝ ձեր մտից և ծա-
խուց ծիցդ հաշիւր բռնեցէք : Եթէ մին-
չեւ ամենափոքր մանրամասնութիւններն
յիշելու աշխատութիւն յանձն սունուք :
մեծ օգուտ կը քաղէք , վասն զի կը տես-
նէք որ չնշին ծախքերն իրարու վերայ ա-
ւելնալով մեծ դումար կը կազմեն , և
այն ժամանակ կը հասկնուք թէ ո՞րշափ
սովակ ի զուր վատնած էք , զորս կրնա-
յիք խնայել անցերցն մէջ , և ապագային
ալ կրնաք խնայել՝ առանց ինքզինքնից
զրկելով նեղելու :

Վերջապէս , հարստութեան ճանքան
եթէ ուղէք՝ շուկոյի ճանքուն պէս կը
դիւրանայ ձեր առջեւ : Ամեն բան այս
երկու րասէն կախեալ է զլխաւորապէս .
ԱՅԽՈՍԹԻԹԻՒՆ և ՏՆՏԻՄՈՒԹԻՒՆ , այսին-
քըն ժԿՄՈՒՆԱԿՆ ու ՍՏԱԿԲ շվատներ , և
երկուքն ար հնար կզամքին շափ լսու գոր-
ծածել : Առանց աշխատութեան և տրն-
տեսութեան բան մը չէք կրնար ընել :

բայց անոնց հետ ամեն ըստ կրնաք¹ Ավոգ պր պարկելաշտոքն ինչ սոր կրնայ պատը կի՞ վաստիի , և իւր անհրաժեշտ ծախքն ընելի ետեւ աւելցած պահէ , անպատճառ կը հարստանայ , եթէ աշխարհս կառավարող դերագոյն խակն , առ որ պէտք է ամեն մարդ իւր աշքն ամբառնայ և իւր պարկելու ջննից վերաց Անոր օրհնութիւնը խնդրէ , իւր նախախնամական իմաստութեամբն ուրիշ կերպ չտնօրինէ :

2.

Ծառ (տիտրեա) կամ անժեռութ ծոխ :

Իմ կարծիքս այս է որ մեք սցա աշխարհիս մէջ աւելի շատ բարեկ կրնոցինք քաղել և աւելի քիչ նեղութիւն կրել , և թէ Գր շատերուն հանոր Հանուլունց Նորդ Շեն Ըզդուշանալ ուզէինք Արովետեւ ինձ այնո պիս կը թուի որ աշխարհի մէջ դժուուած զժքաղներէն շատերն այս զդուշնութիւնը ընելուն համար թշուառ ութեան մէջ ինկած են :

Ուստի Հարցնէք անցուշտ թէ ինչ ըսել կուզեմ : Դուք պատմութիւնը կը սիրէք ուստի կը յուսամ որ չք մեղադրեր դիմ եթէ ինձ վերաբերեալ պատմութիւն մը նեմ ձեզ :

Արբոր հինգ կամ վեց տարեկան տր

զայ էի բարեկամներս առնի որ մ'իմ փոքրիկ գրապանս պղինձ դրամներ լցուցին : Խական խաղաքիկ ծախսով մը խանութեք վագեցիք բայց ճանրան տղաւ մը ձեռքոր շնակ մը տեսնելով պինչափի վիայլեցաց անոր ճպենին , որ գրապանիս բարց պտղին հանեցի տնոր տուի չշամին առի : Երբոր տառն քարձան և ուրախութեամբ չշամի վեր վեր հնացեցնելով սուենուն ականջը ճանձրացնել սկսայ , եզրացներս՝ քոյրերս և մօրաքեռորդիքս խմանալով որ այն անախորժ չը ոինչին համար այնչափ ստուկ տուած էի , ըսին ինձ թէ բուն արթէքէն տասնամբարտիկ աւելի տուած էի , և դիտել տուին որ տուած ստակիու ինքը տասներորդով շատ մը լաւ բաներ կրնայի գնել եթէ : Խուեմութիւն ըրած լինէի : Վերջապիս այնչափ ծիծաղեցան անմոռութեանս վրայ , որ խոր զըրդածութիւնը չշակին ի սկզբան պտտճառած ուրախութենէն աւելի կոկիծ տալով ինձ լացի :

Մակայն աց դէպքը մոռքէ աշեղներով , ապագային մէջ օդապկար եղաւ : Ինձ այն պէս որ երբ օդրուս անպէտ բացն մը դնելու յօժարութիւն զգար , իսկոյն շակը միտքն բերելով ետ կը կենայի և ստակս կը պահէի :

Երբոր մէծցայ , մարդոց մէջ մանելով

և անոնց սրբագրը դիտելով տեսոյ որ «չչու կը շատ ուղղ կը դնէին» :

Երբ մէկը կը տեսնէի որ աստիճան կամ պատուանշան ձեռք թերելու համար իւր ժամանակը, համեմատը, ազատութիւնը, առաջինութիւնը և գուցէ խակ իւր ճռ մարդիս բարեկամները զոհելով առաջանէ մինչեւ իրիկան մեծանեծաց դռները կը դեպէրէր, կը սէի մասքս թէ այս մարդը չափէն ուելի սոտկ կրտսոց իւր ըր չափին ուանակ մաս որ խոհանակ սովորութիւնը ուրիշ մէկը կրտսէն սիրելի լինելու բաղմանքը, հապարակային մէճերով ժամանակ կանցունէը և իւր անփական զարծերն երեսի վերայ կը թողուր և այս մարդն ալ արժէրէն աւելի ստակ կրտսոց իւր չչափին կը սէի ուստի երբ ագահ մարդ մի կը տեսնէի որ կոտր մի դեղին մետաղ աւելի ունենալու համար, կենաց դիրութիւններէն, այլոց բարիք ընելու բերկութենէն և իւր քաղաքացւաց յարգ նու բարեկամութիւնը վայելելու բաղցրաթիւններէն կը հրաժար վիճ մարդ մարդ, կը սէի, արժէրէն աւելի ստակ կրտսոս չչափիւ :

Երբ զբոսակէր մարդ մի կը տեսնէի, որ իւր սրբագրին ասեն ուղղ կը սէի արժէրէն աւելի վիճ մարդ բաղցրաթիւններն ու իւր վիճակին բարութիւններն ու իւր վիճակին բարու-

քում գդ այլութիւնն հեղուաժեանց կը զու չը և իւր առողջութիւնը կը խանգարէր անխոչէն մարդ կը կրտէի ափախանակ զը արձութեանց միջութիւնը կը հայթ այլութիւնն, եւ արժէրէն աւելի ստակ կրտսոս քու չը չչափիւ :

Երբ ուրիշ մէկն ալ կը տեսնէի որ առանց կաթողութիւնն ներեւ, գեղեցիկ հագուստներ, գեղեցիկ կատար ունենալու ետեւէ էր, գանոնք պարուրով կը շայթութիւնն միք պիտի լը քըն ալ կեանքը բանակն մէջ պիտի լը մընցնէր, «աւուզ», կը սէի, սրբէրէն չու աւելի վճարեց իւր չչափին :

Երբ գեղեցիկ օրինագ մի կը տեսնէի բարերարց և հեղ, որ վայրագ ու բիբա մարդու մը հետ ամուսնացած լինելով շարունակ կը չարչարուէր անկէ, «ցաւալի բան է, կը սէի, որ խեղճ աղջիկն պիտի ստակ վճարեր է չչափին :

Աերջապէս հասկցոց որ մարդ կային թշուառութեանց մեծ մասն իրաց արժէրէք սիստ հաշուելի, և չչափին արժէրէն աւելի վճարելի առաջ եկած էն :

Սակայն կ'զգ ամ որ այդ գժրազգ մարդոց զթալու պարտաւոր եմ, երբ կը խոր կմ որ իմ պարծած բուհեմաթեամբ հանդերձ այնպիսի բաներ կան ոց աշխատակին բաներ կան ոց աշ-

Հարսիս մէջ ողբ եժէտ աճաւրդի պրաւէիս
դիւրաւ կրնայի զանոնք գնելով ինը ինքու
աւերելի և ցետոյ տեսնել որ անդամ մ'այ
«արժէքն աւելի ստոիկ աւեր ի՞մ ը-
շակին»:

3

ԷՆԴՀԱՆՈՒՐ ԽԲԱՏ կամ
ԿԹԵՄԵԿՆ ԸՆԴ ՔԵԶ ԹԵ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵՆԵ
ՈՒ ՏԵՏԵՍՈՒԹԵՆԵ ԶԱՏ ՈՒՐԵ ԲԱՆՈՎ
ԿՐԱԱ ՀԱՐՍԱՆԱԼ — ԱԿԱՆՉ ՄԻ ԿԱ-
ԽԵԲ — ԱՅՆ ՄԱՐԴԵ ԹՈՒՆԱԽՈՐԻՉ ՄԻ

116

A circular library stamp with the text "ZEMGALES KRĀJAS BIBLIOTEKA" around the top edge and "Daugavpils" at the bottom. The center contains the date "1925".

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0039863

25

33